

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1893—1894.

*Vergadering van Vrijdag, 26 Januari 1894,
's avonds te half acht uren.*

Voorzitter: Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER, de vergadering geopend hebbende, zegt het volgende:

M. HH. Met weemoed in het harte open ik de vergadering van heden avond, nog geheel onder den indruk van het verlies dat onze Vereeniging, het leger, ja geheel Nederland getroffen heeft. Ik bedoel het overlijden op jl. Woensdag van ons hooggeacht Eerelid de gepens. Luit.-Generaal Knoop en ik voel mij gedrongen, om, vóór dat wij tot de werkzaamheden overgaan, een kort woord van eerbiedige hulde aan zijne nagedachtenis te wijden.

Het is niet mijn plan U reeds heden avond een levensschets te geven van hem, die zoovele jaren als Bestuurslid en als Voorzitter de werkzaamheden dezer Vereeniging geleid heeft, van hem wiens vriendelijke en bezielende taal zoo menigmalen binnen deze muren weêrklonken heeft. Neen M. HH., daartoe ben ik nog niet genoegzaam voorbereid en ik wil u slechts beknopt herinneren, hoeveel onze Vereeniging en het geheele leger aan hem te danken heeft.

Geheele serieën van officieren die te Breda zijn krijgskundig onderwijs genoten hebben of die later zijne militair-historische werken lazen, waren steeds zijne geestdriftvolle bewonderaars

en velen hunner werden door zijn voorbeeld aangespoord het wetenschappelijke van hun vak te beoefenen; terwijl een niet geringe verdienste van den waardigen overledene was, dat hij door zijne boeiende, heldere en van vaderlandsliefde tintelende boeken, voordrachten en tijdschriftartikelen de belangstelling voor militaire zaken in de burgermaatschappij heeft weten op te wekken.

Voeg daarbij zijn edel en waar liberaal karakter, zijn hoog begrip van het ridderlijke van den krijgsmansstand, zijn bijna tot zwakheid overhellende toegeeflijkheid voor de tekortkomingen van anderen, gepaard met de meest strenge eischen van deugd en plichtgevoel, die hij zich zelve stelde, dan kan het geen verwondering baren dat een krijgsoverste als Knoop alhoewel hij buiten de gelegenheid is geweest zich in den oorlog lauweren te verwerven, toch zóó algemeen en buitengewoon geacht en bemind was, zoowel buiten als in het leger.

Ik had het voorrecht hem persoonlijk een veertigtal jaren te kennen en ik geloof niet te overdrijven wanneer ik beweere, dat hij geen enkelen vijand had en thans kunnen wij hem nastaren als een braaf en verdienstelijk Nederlander die door zijne gelukkige begaafdheden van verstand en hart aan velen tot navolgingswaardig voorbeeld kan strekken en van wien wij gaarne zeggen: »Hij ruste in vrede." .

(Deze toespraak werd door de vergadering staande en in eerbiedige stilte aangehoord.)

Aan de orde is de ballotage van candidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren van der Meer Mohr en Leyh met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden aangenomen, de heeren :

H. L. Bense, 1e Luit. der Infanterie N.-I. Leger, M. C. Boon, 2e Luit.-Kwartiermeester N.-I. Leger, F. H. Donner, 1e Luit. bij het Reg. Gren. en Jagers, A. M. C. J. van Exter, 1e Luit. der Cavalerie N.-I. Leger, C. J. Scheidler List, Gep.

Generaal-Majoor en P. J. Spruijt, 1e Luit. der Inf. N.-I. Leger, allen te 's-Gravenhage; C. W. A. Baron van Haersolte van den Doorn, 2e Luit. der Artillerie, te Amsterdam; C. J. P. Kaub, Kapitein der Artillerie en W. L. G. A. Schwartz, 1e Luit.-Adj. der Artillerie, beiden te Bergen-op-Zoom; H. Pek, P. G. Ramaer en B. B. Visscher, allen 2e Luit. der Inf. N.-I. Leger, te Harderwijk; M. C. van Hoboken en A. E. Kist, beiden 2e Luit. der Artillerie, te den Helder; J. F. T. Bloem, 1e Luit. der Infanterie, te Maastricht; J. H. Brackman van de Water en C. H. Wijckhuijse, beiden 2e Luit. der Infanterie, te Middelburg; M. A. K. J. Vis, 2e Luit. der Artillerie, te Naarden; J. M. H. van der Grinten, 1e Luit. der Artillerie en F. C. G. A. A. Schwartz, 1e Luit. der Infanterie, beiden te Roermond.

L. H. Berg, 2e Luitenant, A. A. van Blommestein, Majoor, J. W. de Bruïne, 2e Luit., G. J. H. Bruijnis, Kapitein, J. Brutel de la Rivière, 1e Luit., F. G. van Delden, 1e Luit., W. F. Dinger, 2e Luit., G. D. van Epen, Kapitein, B. H. Fraussen, 2e Luit., D. van Geuns, 2e Luit., F. C. R. de Groot, 2e Luit., J. M. W. Grootenboer, 2e Luit., P. Hajenius, 2e Luit., P. J. R. Hamel, 2e Luit., W. Hamerster, Kapitein, E. Harris, 2e Luit., J. P. Hendriks, 2e Luit., R. Heijtmann, 2e Luit., F. C. H. Hirschmann, 2e Luit., G. E. Hoedt, 2e Luit., K. O. Hoolboom, 2e Luit., E. Kilian, 2e Luit., J. H. B. Lamberts, 2e Luit., H. A. van Lockhorst, 1e Luit., J. J. Munniks de Jongh, 2e Luit., G. L. Saro, 2e Luit., L. E. van Teijn, 2e Luit., E. van Thiel, Kapitein-Adjutant, G. A. Vries, 2e Luit., allen van de infanterie, in Ned.-Indië.

Aan de orde is de verkiezing van een lid van het bestuur, in de plaats van den heer G. J. V. Vinkhuizen, die wegens verplaatsing bedankt heeft.

De uitslag der stemming is, dat benoemd wordt de heer J. de Waal, kapitein der Artillerie, met 42 stemmen.

De overige 10 stemmen werden op verschillende leden uitgebracht.

De Voorzitter dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Hij vraagt den heer de Waal of hij zijne benoeming aanneemt. De heer de Waal verklaart de benoeming te aanvaarden.

De VOORZITTER : Dan wensch ik den heer de Waal geluk met het bewijs van vertrouwen hem door de vergadering geschonken en feliciteer ik tevens de vergadering met hare gelukkige keuze.

Op verzoek van den Voorzitter neemt de heer de Waal thans aan de bestuurstafel plaats.

Aan de orde is nu de voordracht van den heer J. F. D. Bruinsma, luit.-kolonel der infanterie van het Ned. Indisch leger, commandant der koloniale reserve, over :

»De vermeerstering van den Kraton,» (Tijdrak uit den Atjeh-oorlog vanaf de verovering van de Groote Missigit 6 Januari 1874 tot en met 24 Januari d. a. v.)

De heer BRUINSMA :

Mijne Heeren !

Op dit oogenblik juist twintig jaren geleden, en wel tusschen 7 en 8 uur in den avond van den 26ten Januari 1874, ontstond er in de residentie eensklaps groote blijdschap en opgewondenheid.

Hij, die op dien avond de opera bezocht, werd verrast door dien voor den aanvang der voorstelling door het orkest verschillende fanfares als het »Wilhelmus" en het »Wien Neêrlands bloed" werden aangeheven, welke vaderlandslievende tonen door het aanwezig publiek met groote geestdrift werden ontvangen.

Wat was van dit alles de reden ?

Een buitengewoon bijvoegsel tot de Nederlandsche Staatscourant van Zondag 25 en Maandag 26 Januari 1874.

Dit bijvoegsel hield namelijk de volgende tijding in :

»Volgens een voorloopig bericht van den Nederlandschen consul te Penang van heden morgen is de Kraton van Atjeh met zeer gering verlies genomen."

Spoedig vond dit officiëuse bericht bevestiging en werden omtrent den loop dier gewichtige gebeurtenis meerdere bijzonderheden bekend en wel doordien in den vroegen morgen van

den volgenden dag — dus van den 27sten Januari — weder een buitengewoon bijvoegsel tot de Nederlandsche Staatscourant verscheen, welks inhoud aldus was:

»Nederlanden,

»'s Gravenhage, den 27sten Januari 1874.

»Een telegram van den luitenant-generaal Van Swieten, »gedagteekend Atjeh 24 Januari en in den namiddag van den »26sten te Penang aangeboden, luidt:

»De Kraton is ons."

»Door eene omvattende beweging, gisteren en heden gedaan, »is de Kraton geheel berend en de gemeenschap met het om- »gelegen land afgesneden. De sterkte was toen niet meer houd- »baar. Terwijl de beweging om het oosten van den Kraton »heden werd voortgezet, is die sterkte door eenige compagnieën »van het 14de bataljon aan de westzijde aangevallen en verla- »ten gevonden.

»Het terrein is van dien aard, dat een aanval de vive force »zeker zoude zijn afgeslagen en dat zonder deze gelukkige »manoeuvre de versterking niet had kunnen worden geforceerd.

»Nu de vijand zijne gemeenschap verloren had, was de uit- »slag beslissend.

»Hoewel het verlies zeer gering is, is het cijfer echter nog »niet met zekerheid bekend.

»Koning en Vaderland zij geluk gewenscht met deze over- »winning."

Wij gelooven niet ons aan eene onjuistheid schuldig te maken, wanneer wij hier zeggen, dat twintig jaren geleden elkeen dacht, dat de tijding »de Kraton is ons" met andere woorden beteekende »de Atjeh-expeditie is geëindigd."

Hoe bitter zijn wij in die veronderstelling teleurgesteld!

Maar al heeft dus de vermeerstering van den Kraton niet die gevolgen gehad, welke wij allen daarvan verwachtten, zeker is het toch, dat die vermeerstering is en blijft een schoon, roemvol, ja in onze Indische oorlogen eenig wapenfeit, dat overwaard is niet alleen om in herinnering te worden gebracht, maar ook, daar dit tot heden niet is geschied, om in bijzonderheden te worden medegedeeld.

Het is voor dit doel, Mijne Heeren, dat wij heden avond Uwe aandacht vragen.

Het rechtstreeksch doel, dat uit een krijgskundig oogpunt bij de tweede expeditie tegen Atjeh beoogd werd, was de vermeerstering van den Kraton, zijnde de hoofdversterking des vijands en de verblijfplaats zijner bestuurders.

Waar was die Kraton gelegen?

Zoowel de eerste Atjeh-expeditie als de tweede tot en met de verovering van de Groote Missigit op 6 Januari 1874 (1) hadden op die vraag nog geen voldoende antwoord gegeven.

Wij wisten alleen, dat de Kraton gelegen was aan of nabij den linkeroever der Atjehrivier, waar zij ongeveer 5 KM. van hare monding eene bijna rechthoekige kronkeling maakt en verder ongeveer ten zuidoosten van de (Groote) Missigit, zoomede schuin tegenover de z. g. grasvlakte, ook wel groene of hooge vlakte genaamd, welke onze troepen op 26 December 1873 in bezit genomen hadden.

Hoe zag de Kraton er uit?

Ook op deze vraag kunnen wij slechts een gedeeltelijk antwoord geven.

Onzekerheid bestond toch of de buitenenceinte van den Kraton een muur of wal, dan wel eene aaneenschakeling van muren en wallen was. Wel was het bekend, dat het terrein om den Kraton zeer begroeid was en kwamen wij spoedig tot de ontdekking, dat op of vóór den buitenwal of buitenmuur ondoordringbaar, dicht geboomte — bamboedoeri — geplant was, zoodat de Kraton zich als een groot bosschage aan het oog voordeed. Het juiste beloop dier buitenenceinte was dan ook niet te bepalen, zelfs niet toen de Missigit reeds enkele weken door onze troepen bezet was en de belegeringsbatterijen gedurende al dien tijd een hevig vuur op den Kraton hadden onderhouden.

Treffend juist in vele opzichten is nog voor de jaren 1873 en 1874 de beschrijving van den Kraton [Burg des Konings]

(1) Zie voordracht Krijgswetenschap n° 5 Jaargang 1888—1889.

en Omstreken, zooals ons die nagenoeg 250 jaren vroeger door den Franschen admiraal Beaulieu, die van 1619—1621 herhaaldelijk dat vorstelijk verblijf bezocht, gegeven wordt. Zij is als bijlage *a* hierbij gevoegd.

Wij vermeldden reeds, dat de vermeerstering van den Kraton het rechtstreeksch doel der 2e Atjeh-expeditie was; ten einde echter niet te uitvoerig te worden en ook omdat in hoofdtrekken de verschillende krigsverrichtingen als bekend mogen worden aangenomen, vermeen en wij met onze voordracht al dadelijk te mogen beginnen met het oogenblik, waarop de eigenlijke operatie of wel het beleg of juister misschien nog het bombardement van den Kraton een aanvang nam.

Dat oogenblik was den 6den Januari 1874 's morgens half elf, toen de kolonel De Roy van Zuidewijn binnen de muren van de Missigit gekomen, na met zijne brigade buitengewone krachtsinspanning aan den dag gelegd en daarbij groote verliezen te hebben geleden, de overtuiging had gekregen, dat het geheel ondoenlijk was om op dien dag met zijne troepen nog tegen den Kraton te ageeren, den luitenant van de militaire verkenningen naar den Opperbevelhebber zond met het verzoek om het vuur op den Kraton te doen voortzetten.

Eene kleine toelichting op deze order is hier niet overbodig.

De kolonel De Roy van Zuidewijn had in den avond van den 5den Januari van den Opperbevelhebber de opdracht ontvangen de Missigit stormenderhand te nemen en zoo de kans daartoe schoon was tevens, zoo mogelijk, binnen den Kraton te dringen (1) en zich in die versterkingen te vestigen. Het was om deze reden, dat de artillerie ook haar vuur op den Kraton staakte, toen onze troepen de muren van de Missigit beklommen.

Hoewel wij zooeven zeiden, dat het eigenlijk beleg van den Kraton eerst na de verovering van de Missigit aanving, zoo

(1) In het algemeen verslag der 2de expeditie tegen het Rijk van Atjeh, opgemaakt door den Algemeenen Staf der expeditie komt de volgende noot voor:

„Dit was den brigade-commandant toegestaan, omdat hij er de machtiging „toe vroeg, de Opperbevelhebber gaf die machtiging onder opmerking, dat „hij reeds zeer voldaan zoude zijn, indien de Missigit veroverd werd.”

was feitelijk het bombardement van Atjeh's vorstenverblijf reeds eenige uren vroeger, en wel enkele minuten na zeven uur, begonnen, gelijktijdig met het beschieten der Missigit, zoowel van uit de z. g. front- of kanonbatterij als uit de mortierbatterij welke te zamen bekend zijn onder den naam van loopgraafbatterijen. (Pl. V.).

Het is omtrent den bouw, de inrichting en de bewapening van deze eerste batterijen, waaruit het vuur op den Kraton geopend werd, dat wij eenige nadere mededeelingen dienen te doen.

Hoezeer nu het dichte geboomte oorzaak was, dat vanaf de z. g. grasvlakte aan den rechteroever der Atjehrivier slechts weinig van den Kraton kon gezien worden, zoo was het toch met behulp van de aanwijzingen der gidsen en eenige zichtbare punten als groote boomen en hier en daar bamboezen daken, welke door het groen voor den dag kwamen, mogelijk de ligging dier sterkte eenigermate te bepalen, terwijl wijders vanaf den noordelijken rand dier vlakte, zoowel de Missigit, als de oostelijk van den Kraton aan de Atjehrivier nabij de monding der Koeroeng-Daroe opgerichte versterkingen (Pakan Atjeh en Panglima Polim) met vrucht zouden kunnen beschoten worden.

In verband hiermede en daar dit het eenige punt was, waar men eenigszins gezicht had op de vijandelijke werken, werd bepaald, dat hier de eerste batterijen zouden opgericht worden, terwijl met het oog op de voorhanden middelen, zoo van personeelen als van materiëelen aard tot het opwerpen van de twee evengenoemde batterijen werd besloten.

De eene batterij, de frontbatterij, was gelegen achter eene parallel door de mineurs met de ongedekt gezwinde sappe uitgegraven en welke later, voor zooverre zij niet voor de batterij gelegen was, voor geweervuur werd ingericht, dat geschiedde door het maken van trappen naar de berm en het maken van schietgaten met zandzakken op de berm en kruin der borstwering. Die parallel was door een naderingsgang, ter lengte van 560 M., evenzoo met de ongedekt gezwinde sappe uitgegraven en door de infanterie tot loopgraaf verbreed, met het bivak Penjoeng verbonden.

De frontbatterij was horizontaal aangelegd; het kniestuk was met schanskorven, de kasten en schietgaten met aardzakken bekleed. Voor en evenwijdig aan de hoofdface der batterij lag een haag, welke de grasvlakte aan de noordzijde begrensd en zoodanig, dat wanneer zij werd weggekapt een vrij uitzicht over het voorliggend terrein verkregen werd. De rechtersvleugel dezer frontbatterij was naar achteren gebroken om de Missiguit te kunnen bestrijken.

De bewapening bestond uit *three* getr. br. voorlaadkanons van 12 c.M. K. op den linkervleugel, daarnaast *three* getr. br. achterlaadkanons van 12 c.M. K. en *three* dergelijke vuurmonden op het gebroken of teruggetrokken gedeelte der batterij.

Achter deze bevonden zich twee ingegraven buskruit- of munitiemagazijntjes; de kuil was bekleed met verticaal ingedreven palen van pinangboomen, terwijl de wanden boven den grond met schanskorven — waarover pinangstammen waren gelegd, bedekt met gevulde aardzakken — opgezet waren.

Aan de rechterzijde was de batterij door een kleinen zijvleugel gedeekt en geflankeerd door een daarbuiten staande sectie getr. br. kanons van 8 c.M. Zw. op veldaffuiten, wier taak het vooral was het voorliggend terrein schoon te houden.

De linkervleugel der batterij stond in verbinding met de loopgraaf, deze links volgende kwam men in de ingezonken mortierbatterij, waarvan de borstwering met verticaal tegen elkan- der staande pinangstammen bekleed (1) en de kruin met aardzakken bedekt was.

Deze batterij was bewapend met *vier* br. mortieren van 20 c.M.

In het algemeen was de ligging der mortierbatterij met betrekking tot den Kraton minder gunstig dan die van de kanonbatterij; tegenover de Missiguit echter lag zij uitstekend; doch kon daartegen, tengevolge der verovering, slechts enkele uren werkzaam zijn.

(1) Deze stammen waren 25 M. lang, waarvan 0,5 M. in den grond en werden van boven door een goed verankerde gording opgesloten. Deze bekleeding voldeed uitmuntend en zij zag er bovendien zeer netjes uit. Maanden lang heeft zij het uitgehouden, ook nog nadat de mortierbatterij tot een post was ingericht.

In die minder gunstige ligging werd, toen het bombardement van den Kraton een aanvang nam, tegemoet gekomen door de mortieren eenvoudig schuin op de beddingen te plaatsen.

In de richting van de directrices der beide schietgaten in het teruggetrokken gedeelte der frontbatterij kon na de verovering der Missigit niet meer gevuurd worden en werden daarop dadelijk de linkerhoekschanskorven dezer schietgaten, benevens de aardzakkenbekleding der linkerzijwangen weggenomen, de kanons op de beddingen omgezet en planken onder de raden en de staart aangebracht, zoodat ook uit deze twee kanons het vuur op den Kraton kon worden geopend.

Op den 6den Januari 1874 's morgens eenige minuten over zeven uur, nadat een doffe slag het sein was geweest, dat de groote bamboedoeristoel in de haag voor de frontbatterij, door middel van lithofracteur, was opgeruimd, opende de artillerie uit de front- en mortierbatterij, alsmede uit de twee kanons van 8 c.M. Zw. haar vuur op Kraton en Missigit en het daartusschen en aangrenzend terrein.

Het doel der verschillende vuurmonden was voor de *vier* achterladers: het beschieten der Missigit en het rechts (noordwaarts) daarvan gelegen terrein. Voor de *twee* voorladers van 12 c.M. K.: het vuren op de vermoedelijke woning van Sjah-bandar (1) en op den Kraton.

Voor de *vier* mortieren van 20 c.M.: door worpvuur op de Missigit het verblijf aldaar onhoudbaar te maken en verder om door het werpen met granaten en brandkogels den ontrek van de woning van den Sjah-bandar, de pasar en de localiteiten van den Kraton zooveel doenlijk te beschadigen.

Voor de *twee* kanons van 8 c.M. het voor de batterijen gelegen terrein tegen mogelijke vijandelijke aanvallen te verdedigen.

Als algemeene regel was tevens aangenomen te trachten het vuur van vijandelijke vuurmonden tot zwijgen te brengen; die versterkingen te verontrusten, waaruit op onze troepen werd gevuurd en het werken van den vijand te beletten.

(1) Dit huis was gelegen aan den rechteroever van de Koeroeng Daroe, tegenover de poort aan de noordzijde van den Kraton.

Het vuur van deze belegeringsartillerie werd nog ondersteund door dat van *vier* mortieren van 12 c.M. van de 4de compagnie en van *vier* mortieren van 12 c.M. van de 18de compagnie artillerie. Hunne taak was door worpvuur zoo dicht mogelijk aan de overzijde der Atjehrivier de uitwerping van de belegeringsartillerie te verhoogen.

Deze *acht* mortieren waren aanvankelijk opgesteld op den linker- en rechtervleugel der frontbatterij en achter de parallel. In den loop van den dag namen die vuurmonden echter verschillende stellingen in en wel wanneer het doel of de uitwerking dit wenschelijk of noodig maakte.

Tot dekking der belegeringsartillerie, zoomede der mortieren van 12 c.M., waren op den 6^{den} Januari nabij de parallel en de batterijen opgesteld twee compagnieën van het rechterhalf 12de bataljon en het geheele linkerhalf 9de bataljon.

Nog zij hier vermeld, dat zich op de Atjehrivier nabij het bivak Penajoeng eene gewapende flottielje van vier sloepen onder den luitenant ter zee 2de klasse Van Broekhuijzen bevond, welke sloepen onmiddellijk na de verovering van de Missigit in linie in den breedte oproeiden naar dat gedeelte van de rivier, alwaar zij zich oostelijk kromt. Hier gingen de sloepen voor dreg liggen en openden zij uit vier houwitsers van 12 c.M. en vier getr. kanons van 5 en 7 c.M. hun vuur op die vijandelijke werken, nabij en om den Kraton, welke voor de belegeringsartillerie niet of minder goed zichtbaar waren.

Tot den volgenden middag 12 uur bleven deze sloepen in hunne positie op de rivier en openden zij in den morgen van den 7^{den} Januari weder een langzaam vuur, totdat de last ontvangen werd om terug te trekken. Deze sloepenflottielje werd dien dag vervangen door eene andere onder den luitenant ter zee 1ste klasse Buijskes, welke tot den 13^{den} Januari op de rivier bleef. Die officier verstond zich dagelijks met den commandant der artillerie in de Missigit om die punten der vijandelijke werken te beschieten, welke door het in die sterkte geplaatste geschut niet konden bereikt worden.

Nadat de Missigit genomen was en infanterieafdeelingen

daarin waren binnengedrongen, volgde ook onmiddellijk de 3de compagnie bergartillerie kapitein Van Wijhe en trok deze batterij, waarvan eene sectie houwitsers reeds afzonderlijk was voortafgegaan, door de open, oostelijke face naar binnen.

Dadelijk werd deze open face, met behulp van de 1ste compagnie mineurs en sappeurs, commandant de eerste-luitenant Booms, door middel van schanskorven en zandzakken dichtgemaakt en daarachter de batterij opgesteld, welke tot aan den avond op de voorliggende huizen en een stuk wal, dat zichtbaar was, gevuurd heeft.

Recapituleerende zien wij dus, dat kort nadat de Missigit genomen was, de artillerie, welke haar vuur richtte op den Kraton en aangrenzende versterkingen, bestond uit de volgende stukken:

<i>vier</i> kanons getr. br. van 12 cM. K. A. in de frontbatterij,	
<i>twee</i> » » » » 12 cM. K. » » »	
<i>vier</i> mortieren br. van 20 cM. in de mortierbatterij,	
<i>twee</i> kanons get. br. van 8 cM. Zw. nabij de frontbatterij,	
<i>vier</i> mortieren br. van 12 cM. op de z.g. grasvlakte,	
<i>vier</i> » » » » 12 cM. » » » »	
<i>vier</i> houwitsers br. van 12 cM.	} sloepenflottielje op de
<i>vier</i> kanons getr. br. van 5 of 7 cM.	
<i>zes</i> kanons getr. br. van 8 cM. Berg	} op de oostface van de
<i>zes</i> mortieren br. van 12 cM.	
	Missigit.

Voorts verzeeilde Zr. Ms. fregat met stoomvermogen »de Zeeland» op den 6^{den} Januari zoo ver om de west, dat, een kennelijk boom (1) binnen den Kraton zuidoost peilende, dit schip op $\pm$ 3800 M. afstands zou kunnen deelnemen aan de beschieting van deze sterkte.

Tijdens het gevecht om de Missigit had het vuren uit de belegeringsstukken zoo snel mogelijk plaats. Na de verovering van die sterkte werd gelast per stuk om het kwartier één schot

(1) Deze boom stond op een heuveltje, nabij de noordwestsaillant van den Kraton en na de vermeestering is aan zijn' top de Nederlandsche driekleur bevestigd geworden.

of worp te doen. Dit bleek evenwel, toen het linkerhalf 9de bataljon onder den majoor Romswinkel, welk korps den rechteroever der Atjehrivier voorwaarts van de frontbatterij tijdelijk bezet had, die positie verlaten had, te gering te zijn en wel doordien de Missigit en omstreken hevig beschoten werd, zoodat ons artillerievuur weder versneld moest worden.

In de bijlage *b* hebben wij opgegeven het aantal schoten, welke uit de verschillende soorten van vuurmonden vanaf 6 tot en met 24 Januari van dag tot dag op den Kraton en aangrenzende versterkingen gelost zijn.

Uit die opgave zien wij, dat op den 6^{den} Januari uit het belegerings- en het veldgeschut, respectievelijk ongeveer 500 en 300 schoten of worpen gedaan werden.

Niettegenstaande dit krachtig vuur werd het vijandelijk geschut- en geweervuur niet tot zwijgen gebracht en werden hierdoor op den 6^{den} Januari aan de troepen, die de Missigit bezet hielden en wel het rechterhalf 3de en het rechterhalf 14de bataljon, de 3de compagnie bergartillerie en de 1ste compagnie mineurs en sappeurs een verlies toegebracht van 9 gewonden, waaronder 3 officieren.

In de bijlage *c* hebben wij de namen der militairen vermeld, die vanaf de verovering der Missigit tot en met de vermeerstering van den Kraton gesneuveld of gewond zijn, met bijvoeging der data en bij welke gelegenheden.

Begrijpelijkkerwijs werd onverwijld na de verovering der Missigit met alle kracht gewerkt om onze daarin gelegene troepen, behalve beschutting tegen zon en regen, zooveel mogelijk dekking tegen vijandelijk vuur te verschaffen. Wat dan ook tengevolge had, dat na den 7^{den} Januari, toen die laatste werkzaamheden, bestaande in het opwerpen van traversen en borstweringen en het dichtenvan gaten en openingen in de muren door middel van zandzakken, waren afgelopen, de verliezen uiterst gering werden.

Langs de muren der Missigit werden, waar noodig, banketten aangebracht en in den muur aan de noordzijde werden twee uitgangen en in de aarden enveloppe voor de westzijde drie groote coupures gemaakt; terwijl door het aanleggen van een'

finken 4 M. breedten weg de gemeenschap met het bivak Penajoeng werd verbeterd (1).

Daar onze voordracht te lang zoude worden, indien ik de legering en de verplaatsingen der verschillende troepenafdeelingen van 6 tot 24 Januari telkens wilde mededeelen, meenen wij toch hier even de opstelling dier afdeelingen in den avond van den 6den Januari in herinnering te moeten brengen :

In de Missigit: *drie* compagnieën van het rechterhalf 3de bat.,

» *drie* » » » 14de »

» de 3de compagnie bergartillerie,

» de 1ste » mineurs en sappeurs.

In de voorwerken noord- } *drie* compagnieën van het linkerhalf
waarts van de Missigit. } 14de bataljon.

In en nabij de parallel, } *twee* compagnieën van het linkerhalf
de loopgraaf, de front- en } 9de bataljon.
mortierbatterij.

Front- en mortierbatterij: drie officieren en ongeveer de helft der 13de compagnie vesting-artillerie.

Op brandwacht op de } eene flottielje, bestaande uit vier
Atjehrivier, ter hoogte van } gewapende sloepen.
de voorwerken der Missigit.

In het bivak Penajoeng: het hoofdkwartier.

» de hoofdambulance.

» het rechterhalf 9de bataljon.

» twee compagnieën van het linkerhalf
9de bataljon.

» drie compagnieën van het linkerhalf
12de bataljon.

» het rechterhalf 12de bataljon.

» eene compagnie van het linkerhalf
14de bataljon.

» het detachement van het legioen van
Mangkoe-Negoro.

(1) De gierbrug en de vaste houten brug over de Atjehrivier bij het bivak Penajoeng waren op den 6den Januari nog niet gereed; de eerste werd den 7den en de laatste den 14den Januari voltooid.

In het bivak Penajoeng: het detachement van het legioen van Pakoe-Alam.

- » het eskadron cavalerie.
- » de 4de compagnie berg-artillerie.
- » de 18de » »
- » de 6de » vestingartillerie.
- » de halve 13de comp. »
- » de 2de comp. mineurs en sappeurs.
- » de verkenningsbrigade.

Kampong Djawa op den linker-
oever der Atjehrivier, tegenover het
bivak Penajoeng gelegen. }

eene compagnie rechter-
half 14de bataljon.

Marinebenteng aan de Atjehrivier
tusschen Penajoeng en de monding. }

eene compagnie linkerhalf
12de bataljon.

Linkermonding Atjehrivier: eene compagnie rechterhalf 3de bataljon.

Nog zij hierbij gevoegd, dat, na de verovering van de Missigit en hare bezetting door onze troepen en doordien het bivak te Penajoeng, dat geheel voor eene vestiging van langen duur werd ingericht, voortdurend eene vrij sterke bezetting vorderde, de Opperbevelhebber het noodig achtte, ook omdat de verdere operatiën tegen den Kraton vermoedelijk wel eene belangrijke macht zouden vereischen, onze troepenmacht, die zoowel door de geleverde gevechten als door de cholera reeds met een vierde gedund was, aan te vullen en te versterken.

Twee stoomschepen, die gewonden en zieken naar Padang overbrachten en daartoe 7 Januari van de reede van Atjeh vertrokken, zouden met een gedeelte der te Padang beschikbaar gebleven reservebrigade en wel het rechter- en het linkerhalf 2de bataljon Infanterie terugkeeren.

Hoewel tengevolge van het zwaar begroeide terrein zuidelijk, zuidoostelijk, oostelijk van de Missigit (1) -- in welke richting thans met eenigen grond vermoed werd, dat de Kraton op een afstand van een 300-tal M. gelegen moest zijn -- zeer weinig

(1) Zie Pl. IV.

vanuit dat werk van de vijandelijke hoofdversterking gezien werd, zoo was echter hier en daar tusschen het geboomte door over eene lengte van eenige Meters het bovenste gedeelte der omwalling zichtbaar, welke gedeeltelijk met planken en gedeeltelijk met aarde en zoden scheen opgezet te zijn en waarachter, zooals bleek uit de schoten, welke nu en dan vielen, vuurmonden waren opgesteld. Ook waren uit de plaatsing van sommige boomen, in verband met de mededeelingen en aanwijzingen der gidsen de noordwestelijke saillant en de richting der westerface van den Kraton eenigszins te bepalen; terwijl ook de versterkingen, welke langs de Koeroeng Daroe en bij Pakan Atjeh waren aangelegd, eenigermate zichtbaar werden.

Op grond van de vorenstaande waarnemingen werden op den 7den Jannari bevelen gegeven om *drie* kanons van 12 cM. K. V. en *twee* kanons van 8 cM. Zw. naar de Missigit over te brengen.

Voorts werden op den 8sten Januari de twee kanons van 12 cM. K. A. en de twee kanons van 8 cM. Zw., welke vuurmonden aan de zuidzijde van het bivak Penajoeng niet meer noodig waren, (1) overgebracht naar de door den vijand aan de Atjehrivier, ten noorden van de Missigit opgeworpen borstweringen en traversen, welke door onze troepen, zoo noodig, verhoogd en verbeterd werden en van waar de vijandelijke versterkingen langs de Atjehrivier, de Koeroeng Daroe en de Pakan Atjeh goed konden worden waargenomen.

Op den 7den Januari werden ten einde het vuur uit de vijandelijke versterkingen tot zwijgen te brengen, den vijand het opwerpen van andere borstweringen, het plaatsen van palissaden enz. te beletten en den Kraton te verontrusten uit de loopgraafbatterijen een 70 granaten en 8 granaatkartetsschoten gelost en 5 granaten en 1 lichtkogel geworpen.

Den volgenden dag bedroeg dit aantal schoten met diezelfde batterijen 31 granatschoten en 31 granaatworpen.

Ten einde de vijandelijke schutters, die vanuit het terrein oostwaarts van de Missigit en nabij den linkeroever van de

(1) Zie Verslag Krijgswetenschap 1888/1889 bl. 343.

Atjehrivier, noordoostwaarts van Pakan Atjeh, de bezetting der Missigit gedurig beschoten, ook in de flank te kunnen bestoken, werd in den nacht van 7 op 8 Januari over eene lengte van een 80 M. nabij den rechteroever der Atjehrivier op den zuidwestelijken rand der grasvlakte eene tirailleurloopgraaf voor staande schutters door de sappeurs gegraven. Daar deze loopgraaf, zooals bij het aanbreken van den dag bleek, nog te ver van de rivier verwijderd was, werd zij in den volgenden nacht gedeeltelijk opnieuw gegraven; terwijl in den loop van den 9den Januari nog een vooruitgeschoven tirailleurpost (tranchée-abri) werd aangelegd, waarachter dien dag en de volgende dagen nu en dan twee mortieren van 12 cM. werden opgesteld.

Op den 9den Januari werd uit de loopgraafbatterijen het vuur op de zichtbare punten van den Kraton voortgezet. Dit vuur geschiedde slechts zeer langzaam, ten einde de munitie voor gewichtige oogenblikken te sparen. Ten 3 uur n.m. werd een magazijntje van den vijand in brand geschoten, dat onmiddellijk ontplofte en met buskruit gevuld scheen te zijn.

Zooals wij reeds vroeger vermeldden, beschoot de vijand na de verovering van de Missigit dien dag en de eerstvolgende dagen niet enkel dit gebouw, maar ook de loopgraafbatterijen met groote hevigheid. Behalve tal van geweerkogels, vlogen ook vele lilla- en kanonskogels — meermalen niet gesprongen granaten of granaatscherven — over de Missigit en onze batterijen heen. Hoe stoutmoedig en koelbloedig de Atjehers bij dat vuren op en dat werken om den Kraton waren, moge eenigszins blijken uit het particulier journaal van den kapitein, commandant der 13de compagnie vestingartillerie, die op den 7den Januari het commando in de loopgraafbatterijen had.

Die officier schrijft het volgende:

»Tegen 7 uur v. m. zagen wij rechts vooruit een 35-tal »Atjehers bij den Kraton werken. Met den kijker was het duidelijk te zien, dat zij veel aarde verplaatsten, maar wat het »eigenlijk worden moest, konden wij niet zeggen. Ik liet met »den linker 12 cM. V. een indirect schot op die werkers doen »en riep daarvoor den kanonnier Douker, die bekend stond »als een uitmuntend richter. De afstand bedroeg 6 à 700 pas.

»Wij zagen het projectiel te midden van de vijandelijke werkers »terecht komen en springen, waarop een geweldig gehuil en »geschreeuw volgde. Een half uur daarna gingen de vijande- »lijke werkers weder aan den arbeid. De kanonnier Donker be- »wees voor de 2de maal, dat hij zijn vuurmond kende, daar »die 2de granaat wederom te midden van de werkers met een »donderden slag eclateerde. De uitwerking moet verschrikkelijk »zijn geweest, daar de granaten van 12 cM. heel wat maus »zijn en 0.75 KG. springlading bevatten.

»Gedurende den geheelen dag beschoot de vijand de Missigit. »Tegen 11 uur v.m. nam dat vuur zoo in hevigheid toe, dat »ik het noodig oordeelde er mij mede te bemoeien. Op het ter- »rein voor den Kraton, oostwaarts van de Missigit, zag men »van achter hoogten en struikjes onophoudelijk op de Missigit »schieten. Een paar granaten uit de achterladers, welke be- »hoorlijk sprongen, hadden schijnbaar niet het minste effect, »daar de vijand achter de hoogten behoorlijk gedekt scheen te »liggen.

»Ik liet daarop de zes kanons van 12 cM. laden, richtte ze »zelf op verschillende punten van het terrein en gaf toen een »salvo. Alle projectielen sprongen, doch, toen de rook was op- »getrokken, bespeurde ik, dat de vijand even krachtig op de »Missigit bleef doorvuren. Opnieuw liet ik de zes vuurmonden »laden, bepaalde wederom zelf de richting en gaf daarop een »2de salvo. Toen dat nog geen effect had, liet ik nogmaals de »stukken laden, richtte ze wederom zelf en gaf een 3de salvo. »Nadat de rook was opgetrokken zagen wij, tot ieders verba- »zing, dat 's vijands vuur nog niets verminderd was en hij »voortging met de Missigit te beschieten. Ik liet nu nog een »4de salvo uit de zes vuurmonden doen en toen de rook was »opgetrokken viel er niet één schot meer en scheen de vijand »er eindelijk genoeg van te hebben. Tegen 5 uur begon hij op- »nieuw de Missigit te beschieten, doch toen waren een paar »granaten voldoende om hem te doen aftrekken.

Ook bij nacht lieten de Atjehers de bezetting van de Mis- »sigit en noordelijke voorwerken niet met rust, maar bestookten »haar herhaalde malen met geschut- en geweervuur, alsmede

met hun akelig gegil van »la ilāha illa'llah" (1) uitgegalmtd in verschillende variaties. Slechts enkele gewonden werden ons door dat vuur toegebracht, maar zoowel dat nachtelijk geschiet als dat geschreeuw, waren voor de rust onzer troepen zeer nadeelig.

De binnenruimte der Missigit had in de enkele dagen, welke er nu na de verovering verlopen waren, een geheel ander aanzien gekregen, daar, behalve de reeds vroeger genoemde dekkingsmiddelen, overal afdaken, keukentjes, magazijntjes, accessoires verzeen waren.

Hoe meermalen in den oorlog kleine oorzaken groote gevolgen zouden kunnen hebben, wordt door het volgende bewezen:

In den namiddag toeh van den 9den Januari verspreidde zich in het bivak Penajoeng eensklaps de tijding, dat eene sluippatrouille in den Kraton was geweest en dat thans troepen nagezonden werden om dat vorstenverblijf te bezetten.

Natuurlijk dat allen, die dit bericht hoorden in groote spanning verkeerden.

Wat was er dan in werkelijkheid voorgevallen?

Op den 8sten Januari werd door den vijand een zware kogel in den stam van den grooten waringinboom, staande in den zuidwesthoek der Missigit, geschoten. Bij onderzoek bleek dit projectiel te zijn een 24 ũ kogel, afkomstig van ons marinegeschut.

De kapitein van Wijhe, commandant der 3de compagnie bergartillerie, trachtte nu na te gaan, waardat de vijandelijke vuurmond van groot kaliber opgesteld was, waarnit deze zware kogel geschoten was. Dit gelukte niet dadelijk, maar toen in den morgen van den 9den Januari nog twee schoten uit dien vijandelijken vuurmond van groot kaliber vielen, meende de kapitein Van Wijhe het schietgat te hebben waargenomen, waarnit die schoten gelost werden. Ten einde dit vuur te beletten, werd nu een kanon van 8 cM. Berg op het barbet in de zuidwestelijke saillant van de Missigit in batterij gebracht. Voor het front van dit stuk in zuidoostelijke richting bevond zich eenig struikgewas en geboomte, welke het uitzicht be-

(1) „Er is geen God, dan God." Zie verder Verslag Krijgswetenschap 1888/1889 bl. 261.

lemmerde en om dit op te ruimen verliet de kapitein Van Wijhe bij evengenoemde saillant op den 9den Januari ongeveer 3 uur n.m. de Missigit en was daarbij vergezeld van den eerste-luitenant der artillerie Van Wijhe, den korporaal der artillerie Hoeflaken, de kanonniers Hilhorst, Weinbergen, Tenben, Sledsen en de fuseliers Malkens en De Rok.

Nadat de opruiming van het terrein reeds gedeeltelijk had plaats gehad, zond de kapitein Van Wijhe zijn' broeder naar den luitenant-kolonel Engel, bivak-commandant in de Missigit, met het verzoek om lithofracteur, ten einde een zwaren boom, welke het uitzicht belemmerde, nog op te ruimen. Ondertuschen stelde die kapitein aan de zeven man, die bij hem waren, voor om het voorliggende terrein te verkennen en zoo mogelijk den Kraton op te zoeken. Na een 250-tal passen in zuidoostelijke richting het dicht begroeide terrein doorzocht te hebben, werden, na een pagger (heg) te zijn doorgetrokken, op eene grasvlakte twee muren, in zuidelijke richting loopende, ontdekt. Beide muren sloten eene droge gracht in van ongeveer 9 pas breedte. De grasvlakte langs de muren volgende, werd eene borstwering gevonden, welke de plaats van den oostelijken muur vervolgde, met eene gracht er voor. Verder gaande werd ook een poort ontdekt, waardoor, zooals vermeend werd, het inwendige van den Kraton zichtbaar was. Daar zich niemand vertoonde, leidde de kapitein Van Wijhe er uit af, dat dit gedeelte van den Kraton geheel verlaten was en dus gemakkelijk door onze troepen kon worden bezet.

Onmiddellijk werd nu naar de Missigit teruggegaan en rapport uitgebracht aan den luitenant-kolonel Engel. Deze hoofd-officier gaf toen aan den kapitein Van Wijhe den last om met de 14de compagnie van het rechterhalf 3de bataljon, kapitein Mack, het ontdekte verder te verkennen en zoo noodig te bezetten. Bij die verkenning sloot zich ook nog aan de kapitein der artillerie Borel (1), w^d. commandant der vestingartillerie.

(1) Deze officier had reeds den vorigen nacht eene snippatrouille, ter ontdekking van de omwalling van den Kraton, willen doen, doch die verkenning was toen uitgesteld, omdat de tweede-luitenant De Wijs, welke den kapitein zoude vergezellen, plotseling ongesteld was geworden.

Met behoedzaamheid werd voornit gegaan en ongezien eene steenmassa bereikt, welke — zoo werd gedacht — niets anders zijn kon dan de saillant van den Kraton, daar de muur zich op dat punt in twee loodrecht op elkander staande richtingen verdeelde. De muur zelf was ongeveer 3 Meters hoog. Voor deze saillant lag op 6 à 7 Meters een lagere, zoowat 1 M. hooge buitenmuur, een soort lunette, welke men in Europa wel meer voor saillanten aantreft. Tusschen buiten en binnenmuur was het terrein dicht begroeid, waarschijnlijk was daar een droog grachtje. Iets verder van de saillant was de muur niet meer zichtbaar, daar hij door slingerplanten en weelderig groen geheel aan het oog onttrokken werd. De richting dezer face was duidelijk waar te nemen en de verkenning volgde de face nog eenigen tijd om alzoo aan de poort te komen. Op ongeveer 50 pas voor het midden der face werd de verkenning ontdekt door eenen aan de poort staanden Atjcher, die onmiddellijk alarm maakte, waarop een gedeelte der bezetting, die nog wel degelijk binnen den Kraton was, voornit stormde. De verkenning moest nu wel retireeren, zij werd hevig van verschillende kanten beschoten, doch bereikte gelukkig met een verlies van slechts 2 gewonden de Missigit.

De luitenants-kolonel Engel zond van den uitslag dezer verkenning dadelijk een uitvoerig bericht aan den Opperbevelhebber en ook deze achtte het waarschijnlijk, dat de muur en de borstwering, bij die verkenning zoo goed waargenomen, tot den Kraton behoorden en dus niet altijd en overal met de noodige zorg bewaakt werden, daar toch eene geheele compagnie, zonder opgemerkt te worden, zoo dicht had kunnen naderen.

Dit was dan ook de reden, waarom de Opperbevelhebber besloot te trachten den Kraton bij verrassing te doen nemen en vaardigde daartoe voor den volgenden morgen (10 Januari) de volgende beschikkingen uit:

»Morgen ochtend eene poging doen den Kraton bij verrassing te nemen.

»De genie zal trachten 100 KG. lithofracteur aan den voet van den muur te brengen en om 4 uur laten springen; de artillerie zal alsdan een krachtig vuur op den Kraton openen.

»De infanterie zal de ontstane bres onmiddellijk bestormen en daartoe opgesteld worden in divisiecolonne bewesten den Kraton; daartoe worden aangewezen de navolgende korpsen: het linkerhalf 9de bataljon, majoor Romswinkel; het rechterhalf »14de bataljon, kapitein Van Haaften en het linkerhalf 3de »bataljon, majoor Cavaljé; het geheel gecommandeerd door »den generaal-majoor Verspijck, die vergezeld wordt van zijn »adjutant, den eerste-luitenant Nieuwenhuijzen en de luitenanten van den staf Bⁿ Sirtema van Grovestins, Beijen en »De Wijs.

Evenals de drie voorgaande nachten, welke onze troepen nu reeds binnen de Missigit hadden doorgebracht, werd ook in den nacht, welke de verrassing voorafging, de bezetting zoodra het donker was geworden van tijd tot tijd door de Atjehers met geweerd-, lilla- en kanonvuur geteisterd, aan welk vuur echter weinig aandacht werd geschonken, daar het ons slechts zeer enkele gewonden toebreacht en gewoonlijk spoedig eindigde, wanneer het niet werd beantwoord. In dezen nacht omstreeks 11 uur echter nam 's vijands vuur zoo in hevigheid toe en hoorde men daarbij, den aan ons allen zoo bekenden Atjehschen krijgskreet »la ilāha illa'llah" uit honderden kelen galmen en schreeuwen. Dat de vijand thans het plan had een nachtelijken aanval op de Missigit te doen, begreep bij dat helsch geschreeuw en geschiet spoedig elkeen, die deel van de bezetting uitmaakte. Zonder dat dan ook alarm behoefde te worden geblazen, was in enkele oogenblikken, zoowel infanterist, artillerist als mineur op zijn' post bij alarmeering aangewezen en toen de vijand, dien men thans van het zuidoosten kon hooren naderen, denkelijk tot een 80 M. van de oosterface en de zuidoostelijke saillant gekomen was, openden twee compagnieën infanterie een snelvuur, terwijl gelijktijdig uit vier mortieren van 12 cM. vier lichtkogels geworpen werden op den aanstormenden vijand, onmiddellijk gevolgd door kartetsschoten uit twee kanons van 8 cM. Berg. Nog eenmaal werd het terrein voor de oostzijde der Missigit door vier lichtkogels gedurende 4 minuten hel verlicht, weder onmiddellijk gevolgd door een snelvuur met kartetsen uit de twee kanons van 8 cM. Berg en een snelvuur

nit een 200 achterlaadgeweren, terwijl uit de loopgraaftbatterijen drie granaatschoten uit de voorladers en zeventien granaten uit de achterladers op verschillende afstanden op den Kraton gedaan werden. Tegen zulk een overweldigenden kogelregen was de vijand niet bestand en trok hij zich overhaast terug, na zeer waarschijnlijk groote verliezen te hebben geleden. Tijdens dien aanval werd de Missigit ook van de zuid- en westzijde beschoten en vlogen honderden kogels over de bezetting heen. Onbegrijpelijk genoeg bekwamen wij van onze zijde geen gewonden, vermoedelijk wel daaraan toe te schrijven, dat de vijand veel te hoog vuurde.

In dienzelfden nacht omstreeks half drie werd de bezetting van de Missigit wederom gealarmeerd en begon de aanval op dezelfde wijze als drie uur vroeger. Hij werd echter niet zoo krachtig doorgezet, maar eindigde ook niet zoo eensklaps, doch verminderde 's vijands vuur langzamerhand.

De rumoerige geest, welke in den nacht van den 9den op den 10den Januari bij den vijand heerschte, maakte dien nacht eigenlijk weinig geschikt voor eene verrassing.

Om den vijand dus tijd te geven weder tot rust te komen of wel gelegenheid om minder waakzaamheid te toonen, werd het uur, waarop de lithofracteur zoude springen, driekwartier later gesteld.

In den morgen van den 10den Januari tegen kwart vóór vijven vertrok nu de kapitein Van Wijhe met zijne dekking en wel dezelfde manschappen, die hem den vorigen dag bij zijne verkenning vergezeld hadden, vermeerderd met nog 6 infanteristen, uit de Missigit.

Op diens terugkomst en rapport wachtte slechts de eerste-luitenant der genie Cramer, die zich vrijwillig aangeboden had om de lithofracteur over te brengen, te plaatsen en te ontsteken, om met zijn gevaarlijk werk een aanvang te maken.

Onderwijl liet de generaal Verspijck de bezetting van de Missigit en der noordelijke werken de alarmstelling innemen, terwijl het geschut in de rivier- en loopgraaftbatterijen om afleiding te verschaffen hun vuur op den Kraton en op de werken van Panglima Polim en Paken Atjeh openen. De twee

halve bataljons (1) genoemd in de gevechtsorder waren onder-tusschen opgesteld met bataljons in gesloten divisiecolonnes, ongeveer 50 M. ten zuidwesten der Missigit met het linkerhalf 9de bataljon met de 1ste compagnie, commandant eerste-luitenant Koppen, aan het hoofd. Deze twee korpsen stonden in de duisternis in gespannen verwachting omtrent het resultaat van Van Wijhe's verkenning en wachtende op den geweldigen slag, welke komen zou, om daarna zoo spoedig mogelijk tot de bestorming van de bres over te gaan.

Veel tijd was niet meer beschikbaar, nu het tijdstip van aanvang der onderneming door de alarmeering onzer troepen verschoven was geworden.

In den Kraton was alles stil, alleen hoorde men zuidelijk van de plaats, waarheen de verkenning gegaan was, kloppen en heien, alsof daar blindeeringen werden gemaakt.

Alles wachtte in doodelijke stilte op den spoedigen terugkeer van den kapitein Van Wijhe. Ieder kwartier uur dichter bij het krieken van den dag gaf eene kans minder aan het gelukken der onderneming.

Toen er driekwartier verlopen waren en kapitein Van Wijhe nog niet teruggekeerd was, moest generaal Verspijck de kans van slagen opgeven.

De dag begon aan te breken en thans moest de Generaal er op bedacht zijn om de verkenning bij een onverhoedschen aanval des vijands te kunnen doen beschermen.

Aan den kapitein Mack, die met het terrein bekend was, waarop de verkenning zich bewoog, werd opgedragen om met 20 infanteristen den weg te volgen, die Van Wijhe was ingeslagen en hem, zoo noodig, te ondersteunen.

Om kwart over zessen kwamen de kapiteins Van Wijhe en Mack met hunne manschappen terug, zonder door den vijand ontdekt te zijn. Eerstgenoemde rapporteerde toen, dat hij thans

(1) Omdat in den nacht van 9 op 10 Januari ook het bivak Penajoeng herhaaldelijk beschoten was en vermoedens bestonden, dat ook een algemeene aanval op dit bivak zoude gedaan worden, kreeg kort voor het afmarcheeren van het linkerhalf 3de bataljon, dit korps de order te blijven en geen deel te nemen aan den nachtelijken tocht.

dezelfde plaats bereikt had als op den vorigen dag, zonder ook door den vijand te zijn opgemerkt. Het bleek hem echter, dat het onmogelijk zoude zijn in de gracht van den veronderstelden kratonwal af te dalen, ten einde door lithofracteur in de borstwering eene bres te doen springen en wel omdat men den vijand daarachter duidelijk hoorde praten en de gracht te begroeid was om zonder diens aandacht te trekken daarin af te dalen.

Hoewel dus deze onderneming niet afliep, zooals elkeen gewenscht had, bleef het gedrag van den kapitein Van Wijhe en dergenen, die hem op den gevraagden tocht vergezelden, stout en kordaat.

Maakten wij zoo even reeds melding, dat het geschut uit de rivierbatterij voor het eerst den 10den Januari 's morgens ongeveer 4 uur haar vuur opende en wel tot voorbereiding van den voorgenomen stormaanval, die batterij deed alstoen 10 granaatschoten uit de 12 cM. A en 20 uit de 8 cM. Zw., waarna het vuur gestaakt werd. Ruim een uur later werd het echter weder geopend op de tegenoverliggende vijandelijke werken, beoosten den Kraton. Op die werken en het huis van den sjahbander werden alsnog 4 granaatschoten uit de 12 cM. A en 3 granaat- en 2 granaatkartetsschoten uit de 8 cM. Zw. gedaan.

Een 4-tal vijandelijke kanonskogels vlogen dien dag over de rivierbatterij heen, terwijl een drietal lillakogels rakelings over de borstwering der frontbatterij gingen. Uit deze batterij werden op den 10den Januari nog 7 granaten uit de achterladers op het stnk zichtbaren kratonmuur en 3 granaten uit de voorladers op een versterkt huis geschoten.

De nacht van 10 op 11 Januari ging rustig voorbij en het vijandelijk geweer- en geschutvuur verminderde op 11 Januari merkbaar in vergelijking met vorige dagen. Meldenswaardig voor dezen dag is wel, dat 's morgens om half tien een vijandelijk projectiel op het plongée der borstwering van de frontbatterij tusschen de voorlaadkanons van 12 cM. aansloeg en daarop eenige aanslagen in het achterliggend rijstveld maakte. Dit projectiel werd gevonden en het bleek een onzer granaten van 8 cM. te zijn, welke niet gesprongen en door den vijand gevonden was. De springlading was nog aanwezig, doch de

buis was er uit en vervangen door een prop van klei. Ten 12 uur werden de bedieningen van de loopgraafbatterijen vereenigd bij de kanons van 12 cM. A en de mortieren van 20 cM., ten einde te trachten het buskruitmagazijn in den Kraton, welks ligging vanuit den hoogen waringinboom in den zuidwesthoek der Missigit was opgegeven, te treffen en in de lucht te doen springen. 20 indirecte schoten uit de achterladers en 40 worpen uit de mortieren op afstanden verschillend tusschen 1100 en 1350 pas werden in de aangewezen richting gedaan, zonder dat het verwachte resultaat verkregen werd.

Op de oostface der Missigit werden door den kapitein Borel, op last en in het bijzijn van den luitenant-kolonel Boumeester, commandant der expeditionnaire artillerie, twee kanons getr. van 12 cM. V. opgesteld en eenige proefschoten gedaan op de voorliggende borstweringen van den Kraton om te zien of men een muur voor zich had en of de percussie-granaten dezer vuurmonden, waarmede men bres wilde schieten, behoorlijk springen zouden. Daar het resultaat dezer proef bevredigend was en het zeer goed mogelijk bleek te zijn eene opening te maken, waardoor eene stormcolonne kon heêndringen, mits het terrein in de richting van den Kraton vóór de batterij open gemaakt werd, zoo werd besloten op de oostface der Missigit eene bresbatterij van drie getr. kanons van 12 cM. V. op te werpen. Twee stukken werden op volle beddingen opgesteld achter een door de genie van schanskorven en aardzakken gebouwd kniestuk, dat verder met aardzakken verhoogd en van schietgaten voorzien werd.

Te half een n.m. was deze opstelling gereed en nam het vuur uit de twee kanons een aanvang. (1)

Het derde kanon werd meer links op dezelfde oosterface der Missigit geplaatst, even ten noorden van den zg. Generaal Köhler'sboom, op een hoog nitspringend gedeelte, dat aanmerkelijk met aarde verbreed moest worden om de bedding te kunnen leggen. Het opbrengen van den vuurmond tegen de hooge sterke helling kostte veel moeite, doch te vier uur was

(1) Zie Pl. V.

het geheele emplacement gereed, de vuurmond in batterij en tot vuren gereed.

In den loop van den 11^{den} Januari werden uit deze drie kanons 39 schoten met percussiegranaten op de Kratonomwalling gedaan. Na een paar schoten werd een vijandelijk kanon, waarschijnlijk van 3 π gedemaskerd en onmiddellijk gedemonteerd; daarna werd een vrij groot ijzeren kanon van 12 of 6 π op een hoog rolpaard zichtbaar, na 2 schoten was dit kanon bijna geheel begraven in de toegestorte aarde der borstwering, werd gedemonteerd en lag met een der tappen naar boven gekeerd.

Aanvankelijk beloofde dus deze bresbatterij eene zeer goede uitwerking, maar het terrein vóór de schietgaten was echter zoo begroeid, dat men slechts zeer weinig van den Kratonmuur kon ontdekken en bijna niets dan struiken en boomen voor zich had. Dit terrein diende dus noodzakelijk te worden opgeruimd.

Het was ook op den 11^{den} Januari, dat de commandanten der expeditionnaire artillerie en genie aan hunne opdracht, twee dagen te voren van den Opperbevelhebber ontvangen, voldeden en wel om een geregeld plan van aanval tegen den Kraton in te dienen.

Die twee dienstcheefs waren van oordeel, dat uit de punten, welke reeds door onze troepen bezet waren, de geregelde aanval moest worden gericht tegen de vermoedelijke noordwestsailant van den Kraton; deze zou uit de Missigit of uit eene daarvóór in te nemen positie in bres te leggen zijn en door gedekte gangen genaderd kunnen worden.

Bij onbekendheid met het zoo zwaar begroeide terrein tusschen Missigit en Kraton zou men zich, daar het ook moeilijk te zeggen was wat elken dag zoude moeten gedaan worden, bepalen tot het vaststellen van een algemeen schema en tot het aangeven der maatregelen en werkzaamheden, die onmiddellijk moesten volgen en welke waren:

1°. het inkrimpen van het bivak Penajoeng, zoodat dit door een half bataljon infanterie en de detachementen der legioenen van Mangkoe Negoro en Pakoe Alam kon worden verdedigd;

hierdoor zou eene voldoende troepenmacht beschikbaar komen om de noodige verkenningen te doen, de artillerie en genie te dekken en zich, voor de insluiting van den Kraton, aan weerszijden uit te breiden;

2°. het openkappen van het terrein, onder goede dekking rondom onze stelling — de Missigit;

3°. het beschieten uit de Missigit van het punt, waar de noordwestelijke saillant van den Kraton vermoed werd te liggen, en zoo mogelijk, het maken van eene bres;

4°. het beschieten van 's vijands werken, vooral van den Kraton, om hem het verblijf daarbinnen zooveel doenlijk onhoudbaar te maken, en het door kanonvuur tegengaan van alle pogingen om aangebrachte beschadigingen te herstellen of nieuwe versterkingen aan te leggen en

5°. het graven van naderingsgangen en parallellen, zoowel uit de Missigit naar de saillant van den Kraton, als uit de hoofdparallel van de grasvlakte naar den rechteroever der Atjeh-rivier.

Hoewel het niet op onzen weg ligt om melding te maken van politieke gebeurtenissen, welke in het tijdvak van 6—24 Januari in Atjeh plaats vonden, zoo dienen wij toch even mededeeling te doen, dat op den 11^{den} Januari eene ontmoeting plaats vond tusschen den aan den Opperbevelhebber toegevoegden controleur Kroesen en Toekoe Nek, Radja Moeda Setia, het ons bevriende hoofd van Marassa. Deze raadde o. a. aan, ons meester te maken van den z.g. Taman (lustplaats), — Pl. IV — zuidwestelijk van den Kraton gelegen, van waar die versterking gedomineerd werd. Om den Taman met daarbij behorende werken te kunnen veroveren, zou het noodig zijn zich vooraf het bezit te verzekeren van eene verschansing, Kota Rantang (aaneengeschakelde linie), aan den rand van de groote rijstvlakte, ten zuidwesten van de Missigit, opgeworpen. Indien deze onderneming slaagde, dan zou de westzijde van den Kraton ingesloten en derhalve de toegang aan die zijde, alwaar zich de pintoe oekoep (wieroekdenr), eene lage steenen poort, bevond, even ten noorden waar de Koeroeng Daroe den Kraton binnen stroomt, gesloten zijn.

Naar aanleiding van den door Toekoe Nek gegeven wenk werd door den Opperbevelhebber aan den commandant der 3de brigade, kolonel Schultze, opgedragen den volgenden morgen (12 Januari) voor het aanbreken van den dag tegen den versterkten Taman, toen ook nog Kota Petjoet genaamd, gelegen op ongeveer 200 M. tegenover de zuidwestelijke saillant van den Kraton en op een 1000 M. in zuidwaartsche richting van de Missigit, op te rukken en die sterkte te nemen, welke door het riviértje Koeroeng Daroe, dat door den Kraton stroomt en zich ten noorden daarvan in de Atjehrivier ontlast, ten oosten bespoeld wordt.

De kolonel Schultze nam nu de volgende beschikkingen :

»het linkerhalf 9de bataljon, majoor Romswinkel, vormt de »aanvalscolonne; het marcheert des nachts ten drie uur uit »het bivak Penajoeng over de brng naar K. Djawa en verder »naar de Missigit om zich ten westen daarvan op te stellen; »het linkerhalf 12de bataljon, majoor Luijmes, dat in en om »de Missigit gelegen was, volgt het linkerhalf 9de op ongeveer »500 passen en ondersteunt, zoo noodig, zijne bewegingen;

»twee compagnieën van het rechterhalf 12de bataljon, luitenant-kolonel Van Thiel, welke reeds in de Missigit gelegen »waren, zijn bestemd om in zuidelijke richting naar den Taman »door te dringen en door eene schijubeweging 's vijands aandacht af te leiden; voorloopig blijven zij echter in reserve;

»het rechterhalf 9de bataljon, kapitein Bn. Van Aersen van »Beijeren van Voshol, bezet de door het rechter- en linkerhalf »12de bataljon te verlaten stellingen;

»zoowel bij het linkerhalf 9de, als bij het linkerhalf 12de bataljon wordt eene sectie der 18de compagnie artillerie, bestaande uit twee kanons van 8 cM. Berg en twee mortieren »van 12 cM., respectievelijk onder den eerste-luitenant Scheuck »en den tweede-luitenant Feuilletan de Bruijn ingedeeld; ter- »wijl nog bij elk dier bataljons gevoegd was een peloton der »2de compagnie mineurs en sappeurs, kapitein Rombouts, welke »schanskorven en zandzakken medevoerde om de troepen dadelijk in de te veroveren stelling tegen 's vijands vuur te »kunnen dekken.

De kolonel Schultze begaf zich met zijnen staf, de eerste-luitenants Bn. Sirtema van Grovestins, De Wijs, Van der Veen en Bischoff van Heemskereck, ten half vijf v. m. naar de Missigit om daar de rapporten in te wachten en verder de noodige orders te geven. Te zijner beschikking werd nog een detachement cavalerie, ter sterkte van 1 officier en 20 man, gesteld.

De vijandelijke sterkten in den rug te nemen was verder het plan van den kolonel Schultze. Ten ongeveer vijf uur v. m. stelde de gevechtscolonne zich in beweging. Zij trok in westelijke richting door eene uitgestrekt rijst (sawah) veld, dat aan de zuidzijde omzoomd was door eene aaneenschakeling van kort geleden opgeworpen versterkingen, de reeds hiervoren genoemde Kota Rantang. Die sawahvlakte was dezelfde, waarop door onze troepen negen maanden vroeger — 10—14 April 1873 — gebivakkeerd was en toen juist in de tegenovergestelde richting tegen de Missigit geageerd en daarbij zoo hevig gevochten was.

Zoodra het linkerhalf 9de bataljon ongeveer 500 pas voorwaarts gerukt en een in de sawahvlakte aanwezig boschje was voorbijgetrokken, werd het uit de Kota Rantang hevig beschoten. Dit korps stelde zich hierop met divisien in gesloten colonne op achter een begroeide met steenen muur omringde en met geboomte omgeven op een heuveltje gelegen begraafplaats, Kandang genaamd. Een kanon van 8 cM. nam eenigszins zijwaarts van die begraafplaats positie (1), terwijl de twee mortieren op het heuveltje opgesteld waren en eenige tirailleurs in het geboomte geplaatst werden. Eenige granaten werden nu op een afstand van 300 pas in Kota Rantang geworpen.

Ondertusschen was ook het linkerhalf 12de bataljon opgerukt en bezette het evengenoemd boschje, ongeveer 250 M. oostwaarts van Kandang gelegen, terwijl de aan het korps toegevoegde artillerie in de nabijheid opgesteld mede Kota Rantang met granaten beschoot en bewierp. Op verzoek van den com-

(1) Uit gebrek aan ruimte werd slechts een kanon in batterij gebracht, het andere kanon bleef ruim 10 passen achterwaarts in gedekte stelling.

mandant van het linkerhalf 9de bataljon werd eene compagnie van het linkerhalf 12de bataljon, kapitein Gewin, vooruitgeschoven tot aan Kandang, om als reserve van het eerstgenoemd korps te dienen.

De vijand achter zijne versterkingen genesteld, onderhield steeds een levendig lilla- en geweervuur, dat ons echter geringe verliezen toebreacht, daar de meeste schoten te hoog gericht waren. De majoor Romswinkel draalde evenwel niet lang, liet zijne artillerie, welke door bleef vuren (de twee mortieren deden hierbij te zamen 12 worpen en het kanon 4 puntgranaatschoten) en de compagnie van den kapitein Gewin in hare stellingen achter en ging, hoewel het vijandelijk vuur nog in hevigheid toenam, tot den aanval over. De vier compagnieën doorliepen, ten einde zich door eene omtrekking langs de linkerflank van Kota Rantang meester te maken, in zuidwestelijke richting het sawahveld. Goed gesloten en met weinig verlies bereikten die compagnieën den rand van K. Poengej, waar zij voorloopig stand hielden, ter beantwoording van 's vijands vuur, dat sterker werd naarmate de troepen naderden.

Het terrein bij en in die kampong was met bamboedoeribeggen en struikgewas bedekt en afgesloten en kon men daardoor niet met voldoende nauwkeurigheid onderscheiden waar de vijandelijke versterkingen ophielden. Zij smolten als 't ware ineen met den rand van K. Poengej.

Terwijl nu het linkerhalf 9de bataljon op de linkerflank van Kota Rantang gekomen was, rukte het linkerhalf 12de in zuidelijke richting voorwaarts om de verschansing in front aan te vallen. Aldus van twee zijden bedreigd, verliet de vijand zijne stelling een oogenblik vóórdat het 12de bataljon er binnendrong.

De beide bataljons vereenigden zich nu en zetten den tocht vanaf het midden der achterzijde van Kota Rantang in zuidelijke richting voort. Het linkerhalf 9de doorzocht daarbij het terrein in oostelijke richting en werd alstoen op de linkerflank beschoten, doch het bedekte terrein liet niet toe eene versterking of een vijand te zien. Vermoedelijk kwam dit vuur uit den later door den vijand verlaten, enigszins versterkten grafheuvel Kota Koeboeran Radja. Het deed onze troepen geen

nadeel, daar deze door bamboedoeri en heggen aan het gezicht onttrokken waren, maar het werd toch op afstanden van 6, 7 en 800 passen met 24 puntgranaten, 2 puntgranaatkartetsen en 36 granaatworpen en eenige infanteriesalvo's beantwoord. Onderwijl was het linkerhalf 12de bataljon in zuidzuidwestelijke richting voortgerukt om eene vervallen verhoogde begraafplaats te zoeken, waar, volgens de berichten van de gidsen, de Taman zichtbaar zou zijn. Deze begraafplaats of juistert dit heuveltje werd werkelijk gevonden en de majoor Luijmes gaf hiervan kennis aan den majoor Romswinkel, die besloot het gevecht met den onzichtbaren vijand af te breken en zich bij het linkerhalf 12de bataljon te voegen. Omstreeks half tien waren de beide colonnes weder vereenigd (1).

Van het heuveltje ontwaarde men een steenen monument (soort tempel), dat zich door zijne hoogte en zijnen ronden en spitsen bouw boven het voorliggend en met boomen en struiken overdekt terrein verhief en Kota Peljoet of juistert de Taman was (2).

Eene in die richting uitgezonden sluippatrouille van het linkerhalf 12de bataljon, bestaande uit den tweede-luitenant Scheuer, den sergeant Louiseder en de inlandsche fuseliers La Borra, Saban, Ketjil en Moeleani, die hare opdracht met bijzondere onverschrokkenheid, voortvarendheid en overleg volvoerde, bracht o. m. het bericht, dat in den onttrek van het hooze steenen monument nog meerdere versterkingen — de Kota Goenoengan, zooals later bleek — waren aangelegd, welke, hoewel door zeer begroeid en moeilijk terrein omgeven, wel te naderen waren.

De artillerie van de beide bataljons nu vereenigd en wel onder bevel van den batterijcommandant, kapitein De Jongh, koos inmiddels eene gunstige stelling en opende, na een proefschot op 900 passen gedaan te hebben, op 800 passen het vuur op den vijand, van wien nu en dan een woest gegil en geschreeuw vernomen werd.

(1) Nabij het heuveltje, ongeveer 200 M. ten noordoosten van de / van Poengej Blang Tjoet (pl. IV).

(2) Zie bijlage d.

De kapitein Von Balluseck, chef der opnemingsbrigade, die het linkerhalf 9de bataljon gevolgd was, keerde nu naar den kolonel Schultze in de Missigit terug en bracht bericht omtrent den toestand en deed daarbij de noodzakelijkheid uitkomen voor het zenden van eenige versterking, daar onze troepen met den vijand in de linkerflank en in front wellicht omsingeld of tusschen twee vuren gebracht konden worden.

De brigade-commandant zond daarop de voorloopig in reserve gebleven twee compagnieën van het rechterhalf 12de bataljon, alsmede twee compagnieën van het rechterhalf 9de bataljon, het geheel onder commando van den luitenant-kolonel Van Thiel, naar het linkerhalf 9de en 12de bataljon en begaf hij zich zelf mede derwaarts om de verdere leiding der operatiën op zich te nemen.

Op het gevechtsterrein aangekomen gaf de kolonel Schultze last aan den majoor Romswinkel om in nagenoeg oostelijke en aan den majoor Luijmes om in meer zuidoostelijke richting vooruit te rukken, ten einde aldus 's vijands versterkingen van twee kanten te kunnen aantasten. De zooeven genoemde vier compagnieën, onder den luitenant-kolonel Van Thiel, stelden zich op de plaats van het linkerhalf 9de en 12de bataljon op tot dekking in den rug en, zoo noodig, in de flanken.

Het door deze twee korpsen te doorloopen terrein was zeer begroeid en voor een aanval ongunstig en het werd nog moeilijker en onbegaanbaarder naarmate de colonnes Taman en het daarbij gelegen Kota Goenoengan naderden. Het was eene aaneenschakeling van kleine rechthoekige grasvlakten geheel omgeven door levende heggen, meermalen doorgroeid met bamboedoeri. De mineurs bewezen hier uitstekende diensten, daar in deze terreinafscheidingen steeds openingen gekapt en gebaand moesten worden.

De vijand opende spoedig, voornamelijk op het linkerhalf 9de bataljon, welk korps de 4de compagnie, kapitein De Steenhuijzen, aan het hoofd had, een hevig vuur, wat tengevolge had, dat de infanterie telkens sectiesgewijze elke grasvlakte met den loopas overstak om dan bij de volgende heg weder stelling te nemen en door haar vuur het oversteken van andere afdeelingen gemakkelijker te maken.

Bij dit voorwaarts gaan toonde de kapitein De Steenhuijzen veel kalmte en beleid en vooral aan zijne bedaardheid was het te danken, dat zijne compagnie zoo weinig verliezen leed.

De sectie kanons onder den eerste-luitenant Schenck kwam mede in batterij en vuurde op afstanden van 5 en 600 passen, waarbij 3 pantgranaten en 6 puntgranaatkartetsen verbruikt werden.

Aan den luitenant-kolonel Van Thiel werd inmiddels het bevel gezonden zijne positie te verlaten en zich meer voorwaarts (oostwaarts) op te stellen, ten einde de bewegingen van den vijand beter te kunnen observeeren.

Tegen half twaalf was het linkerhalf 9de bataljon doorgedrongen tot op ongeveer 200 passen van de versterkingen, ten westen van den Taman, doch stuitte toen weder op een zware heg en op verhakkingen van bamboedoeri, terwijl het vijandelijk vuur zoo hevig werd, dat de aanvallers op den grond gingen liggen.

De commandant van het linkerhalf 12de, die zich met zijn korps meer zuidwaarts bevond, besloot zich nu weder met het 9de in verbinding te stellen.

Twee mortieren van 12 cM. kwamen thans achter de zware heg in batterij en bewierpen de vijandelijke stelling met 37 granaten, terwijl meer achterwaarts en voor eene kleine opening in deze heg een kanon van 8 cM. in batterij kwam en op 200 passen 7 kartetsschoten loste. Het vijandelijk vuur verminderde thans, waarna op verschillende plaatsen onze troepen door de heggen en bamboedoeri drongen en tot den aanval overgingen. De vijand wachtte dien niet af. Hij verliet thans op het oogenblik, dat de kapitein de Steenhuijzen, onmiddellijk gevolgd door den fuselier Blick en daarop door den fourier Wildhagen en de fuseliers Wintsand, Ruppenstein, Tanner en Witte, er binnendrongen ijlings de versterkingen eerst ten westen en toen ten noorden van Kota Goenoengan en daarop ook deze stelling en den Taman. De vijand vluchtte in zuidoostelijke richting voor het meerendeel over eene lichte jukbrug, welke over de Koeroeng Daroc gelegen was. Deze brug werd later onder een hevig vuur opgemind door den sergeant der mineurs Benjaminsen en de mineurs Huizer en Leep.

Omstreeks twaalf uur was de geheele positie in onze handen gevallen.

Belangrijke verliezen waren daarbij niet geleden; 2 officieren, majoor Romswinkel en kapitein Godin waren licht gewond, (1) alsmede waren 29 minderen gewond (bijlage c), van wie de meesten mede licht.

Vermeld zij hier ook, dat de marine mede eenig aandeel heeft gehad in de operatiën van den 12^{den} Januari. In den vroegen morgen van dien dag posteerden zich namelijk Hr. Ms. schroefstoomschepen 2de en 4de klasse »de Citadel van Antwerpen" en »de Amboina", later nog versterkt met Hr. Ms. schroefstoomschip 4de klasse »de Schouwen" bewesten de Koe-wala Naridji — even ten westen van Olehleh — om de versterkingen en kampongs van Tockoe Nanta te vernielen.

Zulks geschiedde omdat genoemd hoofd de door den Regeeringscommissaris aan hem gerichte brieven ongeopend had laten vernietigen en tevens om afleiding te geven aan den vijand bij de voortrukkende beweging onzer troepen langs de westzijde van den Kraton

Tegen den middag keerden die schepen weder naar hunne standplaatsen terug, geen schot was door den vijand teruggedaan.

Taman, Kota Goenoengan met daaraan grenzende versterking werd door het linkerhalf 12de en de daarbij ingedeelde sectie artillerie bezet en zooveel doenlijk in verdedigbaren staat gebracht. De vijand beschoot van het thans zichtbare zuidelijke gedeelte der westface van den Kraton met twee daarop gelegen wachthuizen onze troepen hevig en het gelukte aan den tweedeluitenants Feuilloteau de Bruijn met zijne twee kanons en twee mortieren slechts gedeeltelijk om dit vuur tot zwijgen te brengen, niettegenstaande een wachthuis in brand geschoten werd en bij het andere in de borstwering eene zichtbare bres werd gemaakt.

Daar in noordelijke richting, volgens mededeeling van den gids, nog eene vijandelijke versterking, door hem Merdochati

(1) Bij het overbrengen van een order werd het paard van den eerste-luitenant Van der Veen onder dien officier doodgeschoten.

genaamd lag, werd in die richting door eene compagnie van het linkerhalf 9de, onder den eerste-luitenant Koppen, eene verkenning gemaakt. Twee begraafplaatsen op een 150 M. van elkander gelegen en waarvan de grootste, Kota Koeboeran Radja, 40 M. lang en 20 M. breed was en de kleinste — 40 M. ten westen van de K van Kraton, pl. IV — ongeveer 20 M. in vierkant was, werden ontdekt. Aan de buitenzijde dier begraafplaatsen waren de muren ongeveer 2,5 M. hoog, terwijl zij van binnen tot een Meter onder den kruin met aarde waren aangevuld. Beide begraafplaatsen waren door den vijand verlaten en werden bezet door het linkerhalf 9de met de bij dat korps ingedeelde sectie artillerie.

De vier compagnieën onder den luitenant-kolonel Van Thiel, hiervoren genoemd, keerden nu naar de Missigit terug, evenals twee compagnieën van het rechterhalf 14de bataljon, welke nog door den Opperbevelhebber ter versterking waren afgezonden, doch aankwamen toen de positie van den Taman reeds in onze handen was. Die twee compagnieën leden echter bij den marsch daarheen door vijandelijk vuur, dat vermoedelijk uit den Kraton kwam, een verlies van 8 gewonden.

Was dus voor de veldtroepen de 12de Januari niet alleen een belangrijke, maar ook een roemvolle dag, daar met weinig verliezen de geheele westface van den Kraton berend werd, ook de vestingartillerie had dien dag eene zware en niet minder eervolle taak te vervullen en dat wapen was door zijn krachtig en doeltreffend optreden wel de oorzaak, dat de tegenstand van den vijand betrekkelijk zoo gering was geweest.

De verrichtingen der vestingartillerie op dien 12^{den} Januari waren de volgende:

De frontbatterij in de loopgraaf ging voort haar vuur te richten op den Kraton, zoo om den arbeid der Atjehers te beletten, als om te vernielen wat zichtbaar was of het gestadig schieten op onze troepen, vooral op de arbeiders der genie, te verhinderen.

De loopgraafbatterijen deden van 6—11 uur v.m. een 50-tal schoten en worpen.

Ten 11 uur kwam de last van den Opperbevelhebber om een

hevig vuur te openen, zooveel mogelijk op de rechts (wester) liggende face van den Kraton, ten einde aan die zijde den marsch onzer troepen naar den Taman te ondersteunen en den vijand van den Kratonwal, waar steeds geweervuur onderhouden werd, te verdrijven.

De eerste-luitenant Kolsch trad als commandant der batterijen in de loopgraaf op, terwijl bij elk stuk eene volledige bediening werd ingedeeld.

Met de meeste snelheid werden vervolgens op den Kraton, zoowel direct als indirect 212 schoten en worpen gedaan.

Er werd steeds op verschillende afstanden gevuurd. De mortieren wierpen meer op de westerface, de kanons op de gebouwen binnen den Kraton. De bedieningen moesten alle krachten inspannen om dit hevige vuur vol te houden.

De kapitein Borel, waarnemend commandant der vesting-artillerie, had vanuit den observatiepost in den waringinboom in den zuidwesthoek van de Missigit (1) gelegenheid waar te nemen, dat de meeste schoten uit de loopgraafbatterijen zeer goed hun doel troffen.

In de Missigit werd ten 6 uur 's morgens, onder toezicht van den kapitein De Jong, het vuur uit alle vuurmonden op den Kraton geopend. Twee kanons van 8 cM. Zw. werden nog in de beide saillantten aan den kant van den Kraton (zuidzijde) in batterij gebracht en namen deel aan de beschieting; het linkerstuk was daarbij, door middel van een schietgatblind, gedekt, daar de bediening anders te veel van 's vijands vuur zou te lijden hebben. Het doel was ook hier de operatiën der troepen,

(1) Op den 11den Januari was in de Missigit reeds een vrij primitieve observatiepost gemaakt en wel bestaande uit een los wippertje, dat aan een dikken tak van den waringinboom was vastgemaakt en waarom een los touw, aan welks eene einde een bootmansstoeltje was bevestigd, was geslagen. De waarnemer liet zich dan in de hoogte hijschen. Nog dienzelfden dag werd echter mede door de bemanning der sloepenflottielje, ongeveer 30 M. boven den grond, op eenige vooruitspringende takken met behulp van dunne balken en planken eene flinke stelling voor een' observatiepost gemaakt en kon ze door Jacobsladders (touwsladders met houten sporten) bereikt worden. Die zwevende beklimming werd evenwel later vervangen door vaste touwwanden, welke de stelling met den grond verbonden.

welke de omtrekkende beweging op de rechterface van den Kraton maakten, te ondersteunen.

Zoowel de kapitein Borel als de kapitein De Jong observeerden de schoten uit den ovengenoemden door de marine gebouwden post in den waringinboom. De granaten sprongen voortreffelijk in en om de verschillende gebouwen binnen den Kraton (1); het geheele terrein aldaar was volkomen onveilig. Daar de binnenruimte van den Kraton echter zeer begroeid is, kon men er weinig meer onderscheiden dan eenige huizen. Geene Atjehers waren er te zien.

Uit de mortierbatterij werden slechts een 10-tal worpen gedaan op vijandelijke werkers op het riviereiland en elders.

's Middags werden in de Missigit achter en bij de zuiderface (z.g. kogelstraatje) en ongeveer 40 M. van de zuidwestsaillant twee mortierbeddingen van 20 cM. gelegd en de mortieren, welke van de batterij in de loopgraaf hierheen waren overgebracht, in batterij gesteld. 4 worpen met brandkogels werden toen nog op den Kraton gedaan, maar zonder een gewenscht gevolg. Tweemaal echter was er op dezen dag brand geschoten binnen den Kraton door de granaten van 12 cM. V. uit de kanons in de Missigit opgesteld.

In het geheel werden op den 12den Januari ongeveer 450 schoten uit de kanons en mortieren der vestingartillerie op den Kraton gedaan. (Zie bijlage b).

De nacht van 12 op 13 Januari ging rustig voorbij; niettemin was de vijand in den Kraton zeer werkzaam en scheen hij

(1) Deze gebouwen werden aan genoemde twee officieren aangewezen door den inlandschen sergeant Santrie. Deze militair was als volgeling toegevoegd geweest aan den Arabier Said Mohammed bin Abdoel Rachman Misjoer van Singapore en zij beiden hadden tussehen de 1ste en 2de Atjeh-expeditie Groot-Atjeh bezocht en waren zij toen ook eenige malen in den Kraton geweest. Santrie gaf later eene vrij goede beschrijving van den Kraton en verklaarde o. a. dat het steenen buskruitmagazijn, waarin naar schatting ongeveer 10000 KG. buskruit kon opbewaard worden nagenoeg 100 passen, ten oosten van de sultanswoning stond. De sergeant Santrie, die voor zijne groote onverschrokkenheid en den bijzonderen moed door hem bij den tocht door Atjeh aan den dag gelegd met de zilveren medaille voor Moed en Trouw begiftigd werd, maakte als ordonnans bij het hoofdkwartier de 2de Atjehexpeditie mede.

te herstellen wat de belegerings-artillerie over dag vernield had, althans men hoorde gedurig hameren en zag telkens de boomen verlicht, vermoedelijk door het licht van obors (flambouwen), welke bij het werken gebruikt werden.

De Opperbevelhebber achtte door het nemen en bezetten der westelijk van den Kraton gelegen vijandelijke versterkingen de diensten der gewapende sloepen op de Atjehrivier niet meer noodig en daarom werd die flottielje op den 13^{den} Januari onthonden en keerden de sloepen naar hunne respectieve schepen terug.

Daar de vijand zich op den evengenoemden datum in den Kraton vrij rustig hield, zoo werd slechts een zwak vuur uit de frontbatterij tegen hem onderhouden, ook met het oog op den beperkten voorraad munitie — vooral voor de achterlaadkanons — moest men zeer zuinig in het verbruik zijn.

De kapitein De Jong, commandant der vestingartillerie in de Missigit en de rivierbatterij had het plan heden het buskruitmagazijn in den Kraton, waarvan het dak uit den observatiepost in den waringinboom goed te zien was, in de lucht to laten springen. Van uit dien post regelde die officier het vuur der mortieren van 20 cM. en begon daartoe de richting te bepalen door langzaam aan zooveel links of rechts te laten richten, totdat de granaten in de gewilde richting vielen, daarbij de lading met grammes buskruit vermeerderende of verminderende. Het gevolg was, dat weldra een granaat op het dak viel, doch er weder afsloeg. Richting en afstand waren nu nauwkeurig gevonden en werd er verder met de bepaalde lading in de bepaalde richting doorgeworpen en sprongen dan ook alle granaten om het buskruitmagazijn.

In de lucht sprong dit magazijn niet, wat trouwens zeer begrijpelijk was, omdat, toen later de Kraton genomen was, het bleek, dat het buskruitmagazijn geheel bomvrij was. Het was een hecht steenen gebouw met een vierhoekig pyramidaal dak van massief steen.

Met een 5-tal brandgranaten van 20 cM. werd vanuit de Missigit 's middags om één uur brand geschoten in den Kraton, rechts van de woning van den sultan. De brand woedde hevig en duurde ongeveer anderhalf uur.

Daar de vijand den observatiepost in den waringinboom hevig begon te beschieten, werd die post aan de Kratonzijde door planken gedekt.

In den loop van den 13^{den} Januari werd tot tweemaal toe eene poging aangewend om het terrein vóór de twee in de Missigit naast elkander in batterij staande voorlaadkanons van 12 cM. op te ruimen. De eerste maal gelukte dit niet, daar de bamboestruik, welke het gezicht het meest belemmerde in het midden een zwaren boom bevatte, die met het kapmes niet om te houwen was, terwijl de vijand bovendien een hevig vuur op de werkers richtte.

Des namiddags beproefde de eerste-luitenant der genie Nelemans om een buskruitmijn onder de struik aan te leggen. Bij die gelegenheid werd den eerste-luitenant der infanterie Van Hulstijn, die de dekking commandeerde, door een grooten steenen kanonskogel het linkeronderbeen verbrijzeld, terwijl de Europeesche fuselier Jonkers, mede door dien kogel getroffen, sneuvelde. Het werk moest, tengevolge van het hevig vuur, gestaakt worden.

's Nachts trok de luitenant Nelemans andermaal uit en wel met eene sluippatrouille om het voorgestelde doel te bereiken. De mijn werd aangelegd en sprong 's morgens om half vijf, doch had geen voldoende effect, zoodat het uitzicht voor de twee kanons steeds veel te wenschen overliet.

Deelden wij hiervoren mede, wat op den 13^{den} Januari in en om de Missigit voorviel, in ons bivak te Penajoeng en nabij de loopgraafbatterijen hadden dien dag zeer belangrijke gebeurtenissen plaats.

Evenals de vorige dagen werd ook op dien dag het bivak Penajoeng nu en dan op verren afstand van de oostzijde beschoten; behalve door de schildwachten en de veldwachten werd aan dat vuur, dat als 't ware periodiek geworden was, weinig aandacht geschonken. Toen dat schieten evenwel tusschen een en twee uur n. m. in hevigheid toenam, begaf zich de commandant der 2de brigade, luitenant-kolonel Pel, met den chef van zijn staf, kapitein Van Daalen, en den eerste-luitenant-adjudant Beijen naar de aldaar gelegene voorposten van het

linkerhalf 3de bataljon, majoor Cavaljé. Het schieten, hoewel veel heviger dan de vorige dagen, berokkende ons geene verliezen, het bleef evenwel aanhouden. Omstreeks drie uur echter werd ook in noordelijke en enkele minuten later mede in zuidelijke richting het schieten van den vijand vernomen. Onmiddellijk daarop werd aan de noordzijde van het bivak Penajoeng, alwaar nog krenpelhout tegen dat bivak aansloot, een hevig gegil en geschreeuw van de Atjehers gehoord, zoomede snel op elkander volgende schoten van het Beaumontgeweer, waartusschen doffere slagen van donderbussen en drong alstoen een menigte vijanden onder het lossen van donderbussen en zwaaiende met klewang of lans het bivak aan die zijde op en nabij den weg, welke naar de z. g. marinebenteng leidt, binnen. Het korps, zijnde het linkerhalf 14de bataljon aan die zijde van het bivak gelegerd, was dien dag juist op wacht in de loopgraven bij de batterijen en had ter bewaking van dat gedeelte van het bivak eene veldwacht, bestaande uit eene sectie Europeanen en eene sectie inlanders onder commando van den eerste-luitenant Raaijmakers, ter gezamenlijke sterkte van nog geen 50 bajonnetten, achtergelaten. De dubbele post aan den evengenoemden weg geplaatst, scheen niet voldoende waakzaam te zijn, werd neêrgeslagen, terwijl ook geene chicanes aanwezig waren om de aanstormende Atjehers op te houden. De veldwacht verrast kwam niet onmiddellijk in het geweer, raakte in verwarring en alle leiding en samenhang gingen bij haar verloren toen de commandant, luitenant Raaijmakers, door drie kogels getroffen doodelijk gewond nederviel.

De Atjehers drongen nu verder in het bivak, raakten hier en daar handgemeen en enkelen kwamen tot dicht bij de hoofd-ambulance, waarop eenige zieken en dwangarbeiders het bivak doorhielden en schrik en verwarring veroorzaakten.

Ondertusschen was de luitenant-kolonel Pel, die dadelijk begreep, dat er iets bijzonder gaande was, bezig eenige troepen en wel een gedeelte van het linkerhalf 3de bataljon op te roepen om daarmede ter hulp te snellen.

De kapitein Van Daalen en de luitenant Beijen spoedden zich evenwel dadelijk door enkele manschappen gevolgd naar

de plaats van het gerecht. Al loopende riepen zij vluchtende manschappen der veldwacht toe staan te blijven en hen te volgen en gaven die twee officieren door hun kleeck, onversaagd optreden een schoon voorbeeld. Een Atjeher vloog met opgeheven klewang op kapitein Van Daalen aan, maar werd op het oogenblik, dat hij dien officier een slag wilde toebrengen bijna à bout portant doodgeschoten door den staffourier van het linkerhalf 3de bataljon Treutsch von Buttlar, die den kapitein van Daalen op den voet gevolgd was. Luitenant Beijen, die zijn sabel in den grond gestoken had en het geweer van een gewond soldaat gegrepen had, doorstak met de bajonet een Atjeher, die hem te lijf wilde. In weinige oogenblikken kwamen meerdere manschappen en weldra een groot deel van het linkerhalf 3de bataljon ter ondersteuning aanloopen, zoodat spoedig al de Atjehers, die zich nog in het bivak bevonden, waren afgemaakt.

Wij verloren een officier en twee soldaten, die aan hunne wonden overleden, terwijl nog een korporaal en negen soldaten gewond werden. (Zie bijlage c).

De vijand liet 36 lijken achter.

De geheele toedracht van deze overvaling liep zoo snel af, dat meerdere bijzonderheden niet kunnen worden vermeld.

De sterkte van den vijand wordt op $\pm$ 50 man geschat.

Met geweren, klewangs en lansen gewapend toonden de vooruitdringenden de grootste doodsverachting en hadden zij zich klaarblijkelijk ten dood gewijd.

De vijand had getracht door zijn aanhoudend vuur op de oostzijde van het bivak onze aandacht daar te vestigen en die af te leiden van de noordzijde, alwaar hij op eens onder een woest geschreeuw de voorposten overviel, schildwachten en veldwacht terugdrong om het bivak binnen te dringen, waartoe hem echter weinig tijd werd gelaten.

Het spoedig tot staan brengen van den vijand en het afslaan van dezen aanval was te danken aan het onversaagd optreden van den kapitein Van Daalen en den luitenant Beijen en de vlugheid, waarmede het linkerhalf 3de bataljon tot ondersteuning optrad.

De Opperbevelhebber betnigde in het bijzonder aan genoemden

kapitein zijne tevredenheid over zijn beraden en moedig gedrag.

Bijna op hetzelfde oogenblik, dat de overvalling op de noord-zijde van het bivak Penajoeng plaats had, deed de vijand ook geheel onverwachts een aanval op de batterijen bij de loopgraven.

Aldaar was elken dag een half bataljon op een halve compagnie na, welke op veldwacht in het bivak bleef — heden het linkerhalf 14de bataljon kapitein Rochell — op wacht. Die troepen waren gelegerd in de zg. loopgraafwacht ongeveer 150 M. achter de front- en mortierbatterij en zij zetten op zijde en schuins voorwaarts van die batterijen wachten en posten uit. Evenals de vorige dagen waren ook heden enkele mortieren van 12 cM., thans twee van de 4de compagnie artillerie, onder den eerste-luitenant Kuijper, onder de bevelen van den commandant der loopgraafwacht gesteld, ten einde gebezigd te worden om huizen in brand te schieten en versterkingen of verdedigingsmiddelen in de nabijheid te bewerpen.

Deze twee mortieren waren nu opgesteld en gedeeltelijk ingegraven en door zandzakken verder gedekt ongeveer 200 pas voorwaarts (zuidwaarts) van de linkerveldwacht, welke zich in het oostelijk uiteinde der parallel bevond. Als bijzondere dekking waren aan den luitenant Kuijper toegevoegd een peloton Europeanen, onder den tweede-luitenant Smits. Deze dekking had een 4-tal dubbele posten uitgezet en was verder verdeeld in tweeën, waarvan het grootste deel links en het andere deel rechts van de mortieren was opgesteld.

Eenige worpen met lichtkogels waren reeds gedaan toen weinig minuten, nadat de reeds vermelde overvalling begon, de uiterste linkerpost eensklaps een 60-tal Atjehers met klewangs zwaaiende onder een hevig geschreeuw zag opdagen. De twee soldaten van dien post deden elk een schot, maar werden toen door dien overmachtigen vijand aangevallen en vielen met klewanghouwen overdekt. De een, Klink, overleed spoedig, de andere, Reijnders, werd zwaar gewond.

De linkerdekking der mortieren geheel onvoorbereid op dien plotselingen aanval week terug, waarbij de luitenant Kuijper, die reeds bevelen gegeven had aan de stakcommandanten om de mortieren naar achteren te brengen, met den juist aange-

komen bataljoncommandant, kapitein Rochell, en den luitenant Smits trachtten de wijkende soldaten tot staan te brengen en waardoor de eerstgenoemd officier de mortieren een oogenblik uit het oog verloor en spoedig hoorde, dat de mortieren niet naar achteren gedragen waren. (1) De verwarring en het terugtrekken duurden slechts enkele oogenblikken, maar toch lang genoeg, dat eenige Atjehers reeds de plaats voorbij geloopen waren, alwaar de twee mortieren stonden.

De dekking ging weder voorwaarts met den bataljonsadjutant, den eerste-luitenant Van Hoogstraten, den luitenant Kuijper, den sergeant-majoor Klepper, den sergeant Takens en den fuselier Mirandee aan het hoofd en verdreven de Atjehers, die met achterlating van drie dooden overhaast vluchtten.

De eerste-luitenant der artillerie Kolsch, die in de frontbatterij het bevel voerde, had tijdens dezen aanval de beide kanons van 8 cM. Zw. doen oprukken om onze troepen te ondersteunen.

Daar een half uur later weder een aanval op de linkerflank der batterij te vreezen was, liet evengenoemd artillerie-officier in allerijl drie kanons van 12 cM. en twee van 8 cM. in die richting opstellen en met kartetsen laden. 's Vijands aanval werd echter niet doorgezet en 's avonds om zes uur was de batterij weder in haren vorigen toestand.

De nacht van den 13^{den} op den 14^{den} Januari ging rustig voorbij en in den morgen van den 14^{den} werd de buitengewone bewaking van de noordzijde van het bivak Penajoeng, welke den vorigen namiddag was daargesteld, ingetrokken en deze

(1) De twee stukscommandanten, sergeant Albers en korporaal Paulussen, die dadelijk na het gebeurde werden afgevraagd, waarom de mortieren waren achtergebleven, antwoordden: de eerste, dat hij met een zijner manschappen — de ander was ziek naar het bivak gegaan en nog niet vervangen — den mortier had opgenomen, maar door de infanterie van de been was geloopen en geen kans meer had gezien den mortier verder te dragen. Korporaal Paulussen zeide, dat zijne twee manschappen den mortier hadden opgepakt en hij zelf het munitiekistje had gedragen, dat hij ook in veiligheid heeft gebracht. Deze twee man verklaarden, dat, toen de luitenant Kuijper tegen de infanterie riep „blijven staan, blijven staan, stelling nemen”, zij begrepen hadden, dat dit bevel ook voor de mortieren gecommandeerd werd, welke zij toen hadden neêrgezet en zij zelf daarop waren omvergelopen.

zijde, door middel van randjoe's, draadversperringen en Friesche ruiters in stormvrijen staat gebracht, evenals dit aan de oostzijde van het bivak reeds vroeger, hoofdzakelijk door omgekapt klapperboomen en draadversperringen, was geschied.

Op dezen dag werd op eene daartoe door den Opperbevelhebber gedane uitnoodiging door Hr. Ms. schroefstoomschip 3de klasse »de Watergeus" en Hr. Ms. raderstoomschip 3de klasse »de Borneo" de weg, die van Kota Radja Bedil naar Kampong Lemboe gaat en op een afstand van ongeveer 800 M. evenwijdig aan de oostzijde van het bivak Penajoeng loopt, door een matig onderhouden vuur beschoten en wel omdat de vijand herhaaldelijk het bivak van die zijde verontrustte. Tot den volgenden middag werd het vuur onderhouden en toen op last van den Opperbevelhebber gestaakt, omdat zich geen vijanden meer in die richting vertoonden.

De stelling Missigit-Kota Goenoengan (Taman) werd op den 14^{den} Januari bezet door het rechterhalf 12de bataljon en drie compagnieën van het rechterhalf 9de bataljon en wel eerstgenoemd korps met eene sectie artillerie in de Missigit, twee compagnieën van het 9de met eene sectie artillerie in Kota Goenoengan en den Taman en eene compagnie van het 9de bataljon met eene sectie artillerie in Kota Koeboeran Radja en de daarbij gelegen begraafplaats. Al die inlandsche versterkingen of begraafplaatsen waren door den aanleg van traversen en verder met behulp van zandzakken en schanskorven in zulk een toestand gebracht, dat de daarin gelegde bezettingen bijna volkomen gedekt waren tegen het vijandelijk vuur.

Bij de loopgraafbatterijen werd achter de mortierbatterij een kanon van 8 cM. Zw. geplaatst, alwaar een emplacement voor twee dier kanons was gereed gemaakt om bij voorkomende gevallen de batterijen in de linkerflank te kunnen dekken.

Uit de frontbatterij werd heden weinig en nit de rivierbatterij in het geheel niet geschoten, omdat de vijand zich stil hield en zich bijna nergens vertoonde.

De vuurmonden in de Missigit opgesteld, gingen evenwel voort de wallen en de binnenruimte van den Kraton te beschieten en te bewerpen. Reeds vroeger deelden wij mede hoe moeilijk het

voor de vestingartillerie was om eenige vuuruitwerking te verkrijgen, daar het doel als het ware door een gordijn van struikgewas aan het oog onttrokken was. Het best werd nog de artillerie geleid door het vijandelijk geschutvuur, zoowel uit den Kraton als uit de werken van Pakan Atjeh en alhoewel er van vijandelijke vuurmonden zelfs niets te zien was, aangezien deze achter de bamboedoeri waren opgesteld en door de struiken heenschoten, zoo verraadde toch, bij het afgaan van het schot, de opstijgende rook hunne plaatsing. Langzamerhand ontstond er echter in dien toestand eenige verbetering en kwam zelfs de poort van den Kraton te voorschijn of liever een 10-tal afgeronde koppen der zware palen, waarmede de ingang versperd was. Deze palen werden toen met granaten uit den 12 cM. V, die op het verhoogd bastion in de Missigit stond, grootendeels opgeruimd.

In den nacht van 14 op 15 Januari werd weder beproefd den bamboedoeriestoel, welke het uitzicht der kanons van 12 cM. in de Missigit belemmerde, op te ruimen. 'S nachts om twee uur ging de eerste-luitenant Sutherland met eenige mineurs en een kleine dekking uit om onder den stoel een mijn te leggen, welke evenwel niet gesprongen is. De vijand ontdekte, niettegenstaande de duisternis — het was op 12 Januari nieuwe maan geweest — de werkers en vuurde hevig op hen, welk vuur in de richting van de Missigit den geheelen nacht aanhield.

De tijd dwingt ons om de mededeelingen betreffende de verrichtingen der vestingartillerie van en met den 15^{den} tot den 23sten Januari, zijnde den dag, waarop de omtrekkende beweging, welke den val van den Kraton tengevolge had, een aanvang nam, eenigszins te bekorten. Trouwens de kracht der verdediging scheen reeds voor een deel te zijn gebroken, daar het vijandelijk vuur merkbaar was verminderd en de 6 $\bar{\text{r}}$ - en zware lillakogels slechts bij uitzondering meer over onze batterijen heenvlogen, terwijl geen enkel vijandelijk 24 of 30 $\bar{\text{r}}$ kogel meer werd waargenomen.

Uit de schets (Pl. V) (1) blijkt de plaats en het aantal belege-

(1) Vier kanons van 8 cM. Zw. ingedeeld bij de loopgraafbatterijen zijn niet op de schets aangegeven, omdat zij geene vaste opstelling hadden.

ringsstukken, dat tegen den Kraton en aangrenzende versterkingen in batterij stond, terwijl voor het aantal schoten, dat dagelijks gedaan werd, verwezen wordt naar bijlage *b*.

In het algemeen werd gevraagd uit de achterlaadkanons en uit de voorladers van 12 cM. op alle verticale doelen en ook op voorwerpen, welke vernield moesten worden, zooals vuurmonden, affuiten, versperringen enz. De schok- of percussiebuis bleek hier de ware te zijn en het mocht een uitzondering genoemd worden, wanneer een projectiel niet sprong ofschoon later bleek, dat bij het achterlaadgeschut het klimaat niet buiten invloed bleef op de slagdoppen, zoodat na langdurige bewaring, het aantal weigeringen toeneemt.

Het ontijdig springen had nu en dan plaats, zoodra het projectiel in zijne baan een beletsel ontmoette, zooals klapperboomen, zware takken en dergelijke, vooral toonden zich de granaten uit de achterlaadkanons daarbij zeer gevoelig. Om die reden werd bij deze vuurmonden een ruim gebruik gemaakt van de lading van 0,5 KG., waarbij de banen, voor dezelfde afstanden, veel hooger en de hindernissen beter ontweken werden, zonder dat de zekerheid van springen daardoor verloren ging. Ook uit de 12 cM. voorlaadkanons werden percussiegranaten met de lading n° 2 (0,75 KG.) aangewend. Van de zundertjes voldeden in den beginne de z. g. Oostenrijksche beter dan de andere; behalve het groote gemak van tempeeren, brandden ze beter door en deden zich perecentsgewijze minder weigeringen voor.

Tegen het inwendige van den Kraton en tegen vijandelijke werkers achter heggen, aardhoopen enz. werd ruim gebruik gemaakt van granaatkartetsen.

Van het enfileerschot kon, tengevolge van de weinige bekendheid met de richtingen der facen, geen nuttig gebruik gemaakt worden, zoodat men zich bepalen moest tot het bewerpen van het inwendige der versterkingen en het demonteeren van al wat zichtbaar was of werd. De percussiegranaten uit de voorlaadkanons van 12 cM. in de Missiguit opgesteld, speelden hierbij een hoofdrol en maakten het den vijand spoedig ondoenlijk een schot uit de noorderface te lossen, zoodat hij alleen het vuur

kon onderhouden uit de bastions der westeface en uit de zeer gedeekte werken van Pakan Atjeh, waartegen echter de stukken in de rivierbatterij met vrucht ageerden.

Op den 15den Januari werd wegens den beperkten voorraad munitie het verbruik voor de belegeringsstukken geregeld. De achterlaadkanons van 12 cM. zonden vooreerst niet meer vuren; de voorlaadkanons van 12 cM. mochten een maximum van 10 schoten per dag en per vuurmond doen; de mortieren van 20 cM. elk 8 worpen. Voor de kanons van 8 cM. Zw. behoefde geene grens gesteld te worden. Een en ander geschiedde in afwachting van naderen aanvoer van munitie uit de magazijnen te Batavia.

Daar de vijand zich gedurende deze dagen zeer rustig hield en de verdere operatiën voorloopig gestaakt waren tot de komst van het rechter- en het linkerhalf 2de bataljon, zoo kon het artillerievuur zonder bezwaar verzwakt worden, terwijl er altijd nog munitie voor alle vuurmonden overbleef om, als het noodig werd, krachtig bij den aanval te assisteeren.

Op den 16den Januari werd het kanon van 8 cM. Zw., dat in de zuidwestelijke saillant der Missigit in batterij stond, verplaatst naar de oostelijke face ongeveer 20 M. ten zuiden van de twee in batterij staande kanons van 12 cM. V, waar het nuttiger werkzaam kon zijn tegen de werken op en achter het riviereiland, vanwaar de Missigit nog onophoudelijk beschoten werd.

Een granaat op den 17den Januari geworpen uit een der mortieren van 20 cM., opgesteld in de Missigit, sloeg, wat uit den observatiepost in den waringinboom duidelijk zichtbaar was, door het dak van het z. g. raadhuys in den Kraton, maakte een groot gat, sprong binnen het huis, doch stichtte geen brand.

Drie en twintig der belegeringsstukken stonden in batterij tegen den Kraton en aangrenzende versterkingen, enkel het 24ste stuk en wel een 12 cM. K. Getr. V. was nog in het bivak Penajoeng achtergebleven. Dit stuk werd evenwel op den 18den Januari met bedding en munitie overgebracht naar de Missigit, ten einde aldaar later te worden opgesteld.

In den loop van den morgen van den 18den Januari ver-

wisselden de 6de en 13de compagnie vestingartillerie met elk-ander en kwam de eerstgenoemde compagnie, kapitein Biljardt, in de Missigit en de rivierbatterij te liggen, terwijl de 13de compagnie, kapitein De Jong, bij de loopgraafbatterijen en in het bivak Penajoeng gelegerd werd.

Op den 20sten Januari werd het kanon van 12 cM. K. Getr., dat twee dagen te voren in de Missigit was aangebracht, in batterij gesteld en wel op de oostzijde rechts van de drie aldaar reeds in batterij staande kanons van dat kaliber.

In de rivierbatterij werd de bedding voor het rechterachterlaadkanon verlegd, zoodat die vuurmond thans in de richting der Kratonpoort vuren kon.

Uit de mortierbatterij nabij de z. g. grasvlakte waren, zooals wij reeds mededeelden, twee mortieren overgebracht naar de Missigit en aldaar achter den zuidelijken muur opgesteld. Die mortierbatterij werd op den 21sten Januari geheel ontwapend en de twee nog aanwezige 20 cM. mortieren met beddingen en munitie vervoerd naar de rivierbatterij.

Op dezen dag werd het vuur der belegeringsstukken in de Missigit gedeeltelijk gericht op een punt der westerface van den Kraton, vanwaar den vorigen avond hevig geschoten was. Het was waarschijnlijk de Kratonwal of muur, waarop eene aarden verhooging was aangebracht en waarin eenige bekleede schietgaten te zien waren. Slechts een der kanons van 12 cM. K. Getr. kon op het bedoelde punt gericht worden en deze vuurmond werd in zijne uitwerking nog zeer belemmerd door een' voorliggenden zwaren boom, zoodat dan ook drie granaten tegen de takken ontijdig sprongen. Het kanon van 8 cM. Zw., opgesteld in de zuidoostelijke saillant had er insgelijks gezicht op en beide vuurmonden vernielden in korten tijd de vijandelijke schietgaten, waaruit ook geen vuur meer gegeven werd.

In de rivierbatterij werd op den 22sten Januari de beddingen voor de twee mortieren van 20 cM. voltooid en deze vuurmonden aldaar opgesteld.

Keeren wij thans terug tot den 15^{den} Januari.

Op dien dag werd door den Opperbevelhebber een dagorder uitgevaardigd, waarin o. m. voorkwam, dat, nu de vijand door

de verovering op den 12^{den} t. v. van de belangrijke stelling, ten westen van den Kraton, nauwer ingesloten was, wij gelegenheid hadden verkregen, die versterking op geschikter punt met de sappe te naderen.

Het terrein was daartoe vrij geschikt en bestond uit gras-, rijst- en suikerrietvelden, van noord naar zuid door heggen doorsneden. Voor zoover kon worden waargenomen, was de berm van den Kratonwal dicht met bamboedoerie en struikgewas begroeid en bevond zich daarvoor eene natte gracht.

Tot eene nadering van de westzijde van den Kraton met de sappe is het echter niet gekomen, wel opende op den 19^{den} Januari de genie met ongedekt gezwinde sappe de parallel tusschen Kota Goenoengan en Kota Koeboeran Radja, maar dit was om eene voor het vijandelijk vuur gedekte gemeenschap te hebben tusschen deze versterkingen.

De reden waarom geen sappearbeid meer plaats had, was, dat de Opperbevelhebber reeds den 17^{den} Januari het plan gevormd had om den Kraton aan de zuidface te onttrekken en van die zijde eveneens in te sluiten en waardoor tevens de vijandelijke werken langs de Atjehrivier in den rug bedreigd zouden worden.

Tot dit besluit was de Opperbevelhebber gekomen door het ontvangen van de volgende berichten in den avond van den 16^{den} Januari door tusschenkomst van het reeds meergenoemde hoofd Toekoe Nek.

Zekere Pa-Rahim van Soengei, een spion van Toekoe Nek, was den 16^{den} Januari van den Kraton teruggekomen. Hij had hem den vorigen dag des avonds om 10 uur verlaten, tegelijk met den sultan en Toekoe Bait, die zich op aandrang van den vorst van Pedir, Toekoe Pakih, naar de K. Longbatta hadden begeven.

De sultan had den Kraton aan de oostzijde verlaten, alwaar een uitgang naar de Pakan Atjeh was. In den Kraton bevonden zich toen 200 man van Pedir en 40 van Telok Kroet.

Toekoe Nek voegde bij deze mededeeling tevens den raad om een aanval op K. Longbatta te doen, alwaar zich Imam Longbatta en veel volk bevonden. Hij schatte wat in die kampong geregeld in- en uitliep wel op duizend man.

De kampongs Longbatta N. en Aateh grenzen bijna aan elkander en zijn gelegen nabij den linkeroever der Atjehrivier, vlak tegenover K. Lemboe, waartegen op den 25sten December 1873 door onze troepen was geageerd. Bovenwaarts van die kampongs waren, volgens Toekoe Nek, geene versterkingen meer en was de rivier op die hoogte moeilijk te doorwaden. Nja Hoesin, een man van Maruksa, bekend met het terrein tusschen den Tamau en Longbatta, verklaarde zich bereid om, zoo noodig, onze troepen als gids te dienen.

De Opperbevelhebber besloot verder met de omtrekking van de zuidzijde van den Kraton te wachten tot na aankomst van het rechter- en het linkerhalf 2de bataljon van Padang en daar onze stelling na het volbrengen dier omtrekkende beweging weder belangrijk zou worden uitgebreid, werd op den 18ten Januari ook de andere helft der reservebrigade — het linkerhalf 6de bataljon en het halve bataljon — vier compagnieën barisans van Madoera — van Padang opgeroepen.

's Middags van den 19^{den} Januari rukte het linkerhalf 14de bataljon, kapitein Rochell, uit het bivak Penajoeng, ten einde de kampongs Lamara, ten noordoosten en noorden van het bivak, van waaruit de aanval op den 13^{den} t. v. voor een groot deel was geschied te verbranden, alsmede eene, zooals gezegd werd, in die richting gelegen versterking te nemen en te slechten. De kampongs werden verbrand, doch eene versterking werd niet gevonden, terwijl de vijand vluchtte en geen tegenstand bood.

Om 5 uur n.m. was het bataljon in het bivak terug.

Op den 20sten Januari kwamen het rechter- en linkerhalf 2de bataljon (1) ter reede aan, debarkeerden dien dag 's middags 1 uur en betrokken daarop de in het bivak Penajoeng reeds voor hen opgerichte loodsen. Den volgenden dag werd besteed om zich in het bivak verder in te richten en het geheel in order te brengen.

De Opperbevelhebber bepaalde nu op den 22sten Januari,

(1) Het rechterhalf 2de bataljon bestond uit 2 compagnieën Europeanen en 2 compagnieën Afrikanen; het linkerhalf 2de uit 2 compagnieën Europeanen en 2 compagnieën Mariniers.

dat den volgenden dag tot de hiervoren reeds genoemde insluiting van den Kraton zou worden overgegaan en vaardigde het volgende voorschrift voor die krijgsbeweging uit:

»Het doel is om door eene ruime onttrekking zich meester »te maken van de kampongs Aatch en Longbatta Noord, waar- »door de zuidface evenals de westface berend wordt en de »vijand langs die zijde geen toevoer meer in den Kraton kan »verkrijgen.

»Om dit doel te bereiken worden aangewezen het rechter- »en linkerhalf 2de bataljon, luitenant-kolonel Van der Heijden »en majoor Pfaff; het rechter- en linkerhalf 9de bataljon, kapitein »Bn. Van Aerssen Beijeren van Voshol en majoor Romswinkel, »de 18de compagnie artillerie, kapitein De Jongh en 2 sectiën »kanons van 8 cM. Berg en 4 mortieren van 12 cM. der 4de »compagnie artillerie, kapitein Wagener; twee pelotons cava- »lerie, ritmeester Van Woelderen; 1½ compagnie mineurs en »sappeurs, kapitein Rombouts en het noodige personeel van de »verkenningbrigade onder den eerste-luitenant Visser.

»De troepen marcheeren om 4½ uur uit het bivak Penajoeng af.

»Het rechterhalf 14de bataljon, luitenant-kolonel Pel, houdt »zich gereed om op de eerste order op te rukken. De troepen »nemen geen kookketels mede, wel den ransel. Voor morgen »zal een dubbel ration brood, gezouten eieren en jenever wor- »den medegenomen.

»De uitrukkende troepen worden gecommandeerd door den »generaal-majoor Verspijck, aan wien de luitnants Beijen, De »Wijs en Bischoff van Heemskerk worden toegevoegd.

»De kolonel Schultze wordt op morgen het commando over »het bivak Penajoeng opgedragen.

»Het hoofdkwartier verplaatst zich morgen naar de Missigit »en zal daar berichten inwachten.

Naar aanleiding van dit voorschrift werd des ochtends van den 23sten Januari uitgerukt.

De Opperbevelhebber met zijnen staf, vergezeld van de com- mandanten der artillerie en genie, luitenant-kolonel Boumeester en majoor Van Zuijlen, verlieten om 6 uur het bivak Pena- joeng en begaven zich naar de Missigit.

Ieder korps marcheerde op eigen gelegenheid naar den Taman, welke door den generaal Verspijck tot rendez-vous plaats was aangewezen. Bij het gaan derwaarts sneuvelde een dwangarbeider door een kogel uit den Kraton.

Ten 6 uur waren al de troepen bij den Taman verzameld.

Eene colonne, onder bevel van den luitenant-kolonel Van der Heijden, bestaande uit twee compagnieën van het rechterhalf 2de bataljon, het linkerhalf 9de bataljon, eene sectie kanons van 8 cM. Berg van de 4de compagnie artillerie en een peloton mineurs werd nu dadelijk uitgezonden. Zij had in last, 12 à 1500 passen of zoo noodig verder, langs den linkeroever der Koeroeng Daroe, ten zuiden van den Taman, te marcheren, daar dit riviértje over te gaan en alsdan in oostelijke richting verder te rukken, ten einde aldus de vijandelijke versterkingen, welke volgens de ingekomen berichten, langs den westelijken rand der kampongs Nesook, Aateh en Longhatta waren aangelegd, om te trekken. Een gids, Si Diman genaamd, vergezelde deze colonne.

Intusschen zou de generaal Verspijck, zoodra de omtrekking zou aanvangen, te Djambattan Malikh op een 300 passen bezuiden den Taman, de Koeroeng Daroe overgaan, den vijand daar bezig houden en naarmate de omtrekking veld won meer vooruit trekken om zich later met de colonne Van der Heijden te vereenigen.

Ter plaatse, waar de Djambattan Malikh (Koningsbrug) gelegen had, vond men deze opgeruimd en het riviértje te diep om te doorwaden. Onmiddellijk werd daar een brugje geslagen, dat omstreeks 8 uur zoover gevorderd was, dat het rechterhalf 9de bataljon op den rechteroever kon overgaan. Om nog niet 's vijands aandacht te trekken, geschiedde dit overgaan op de meest behoedzame wijze.

Om half negen kwam bericht van den luitenant-kolonel Van der Heijden, dat hij ook verplicht was geweest eene brug te doen slaan over de Koeroeng Daroe, doch dat hij later bespeurd had nog te veel in front van den vijand te zijn, waarop hij zijne troepen weder teruggetrokken had en hooger op nogmaals een overgang over het riviértje zoude maken, ten einde alzoo

in den rug van den vijand te komen. Bij het maken en overtrekken van de brug waren de troepen nog al beschoten en hadden zij een doode en een gekwetste gekregen.

De generaal Verspijck keurde deze handelingen goed, gaf den Opperbevelhebber van een en ander kennis en droeg den luitenant-kolonel Van der Heijden op om te waarschuwen, zoodra hij de Koeroeng Daroe zou over zijn.

Omstreeks kwart over tien hoorde men vijandelijk vuur, dat vermeend werd op de colonne Van der Heijden gericht te zijn en maakte de generaal Verspijck daaruit op, dat die colonne aan het overtrekken van het riviértje was.

Later werd vernomen, dat de luitenant-kolonel Van der Heijden eene doorwaadbare plaats in de Koeroeng Daroe gevonden had en daar ten 10 uur was overgegaan.

De generaal Verspijck liet daarop nabij de Djambatan Malikh het linkerhalf 2de bataljon en de twee kanons en vier mortieren der 4de compagnie artillerie ook overgaan, terwijl twee compagnieën van het reeds overgegangene rechterhalf 9de bataljon in zuidelijke richting een paar heggen verder vooruitgeschoven werden. De twee achtergebleven compagnieën van het rechterhalf 2de bataljon werden nu een 300 passen langs den linker-oever der Koeroeng Daroe in zuidelijke richting gezonden, om, zoo noodig, de colonne Van der Heijden, te assisteeren en elke beweging des vijands van de west — dus in onzen weg — te beletten.

De 18de compagnie artillerie bleef vooreerst nog bij den Tamau.

Eene uitgezonden verkenning van het rechterhalf 9de bataljon, onder den eerste-luitenant Miseroij, die in last had te zoeken of er in zuidelijke richting eene gelegenheid was om artillerie op te stellen en het vuur, dat op de colonne Van der Heijden gegeven werd, tot zwijgen te brengen, bracht het bericht, dat men eene groote sawah gevonden had, waar men gezicht had op een gebouw, Mandarsah Poetih (wit bedehuis), en op de kampongs, waaruit het vijandelijk vuur kwam en dat de artillerie aan de noordwestzijde dier sawah uitstekend kon werken. Eene sectie kanons van de 4de compagnie artillerie, onder dekking van eene compagnie van het linkerhalf

2de bataljon, kapitein Prins, werd dadelijk aldaar opgesteld.

Een andere verkenning van het rechterhalf 9de bataljon, onder den eerste-luitenant Buijs, rapporteerde, dat zij in oostelijke richting eene nog niet geheel voltooide vijandelijke versterking gevonden had, welke door den vijand verlaten was.

De colonne Van der Heijden was, nadat de Koeroeng Daroe was overgetrokken, in zuidoostelijke richting opgerukt. De vijand, die uit den tegenovergestelden rand van K. Oelelo, westwaarts van K. Lamara, hevig op onze troepen vuurde, waardoor wij eenige gewonden kregen, waaronder de luitenant-kolonel Van der Heijden licht, tengevolge van een schampschot door een lillakogel, werd spoedig nit zijne stelling verjaagd. Dit succes was voor een groot deel toe te schrijven aan het stoutmoedig voorwaarts gaan van het linkerhalf 9de bataljon, waarbij zich de eerste-luitenants Koppen en Van Vlierden, de korporaals Matthey en Tra, de sergeant-majoor Bartsch, de sergeant Rijkschroeff, de korporaal Arts en de fuseliers Schoemakers en Ekkers aan het hoofd bevonden.

De colonne vervolgde spoedig haren marsch en kon overal den vijand, die onze troepen met geweren en lilla's beschoot, zonder veel moeite verdrijven.

Naarmate de colonne Van der Heijden, die zich thans in noordoostelijke richting bewoog, dichterbij kwam liet de generaal Verspijck zijne troepen meer terrein naar voren (zuiden) winnen, heigden onder een aanhoudend, maar zwak vuurgevecht plaats had. De K. Nesook werd daarbij in de asch gelegd. Het rechterhalf 9de bataljon verjoeg daarop den vijand uit K. Moendjing, maar deze hield stand op een meer oostwaarts gelegen gedeelte van de groote sawah, welke deze kampong begrenst. Een halve compagnie mariniers, kapitein Van Braam Houckgeest, ontving nu de order om langs den westelijken rand van K. Moendjing om te trekken en den vijand eenige salvo's in de flank te geven. Bij het voldoen aan die opdracht trokken de mariniers een oogenblik een overmachtig vuur tot zich, waardoor de marinier 1ste kl. Maronier sneuvelde en vier mariniers gewond werden.

Tusschen twee uur en half drie had de vereeniging der beide

colonnes in K. Moendjing plaats. Alleen de majoor Romswinkel was met drie compagnieën van zijn korps en een sectie artillerie eenigszins noordoostelijk van deze kampong, alwaar hij met den vijand in een vuurgevecht was.

De 18de compagnie artillerie stond nog bij den Taman.

Terwijl de vereeniging der colonnes plaats had, schoot de vijand uit den geheelen kamponggrand, die de groote sawah van Lamara en Lohong omringt, op grooten afstand op onze troepen en maakte nog enkele gewonden, waaronder de eerste-luitenant der mariniers Smith.

Bij K. Moendjing werden twee kleine versterkingen van den vijand gevonden, welke, hoewel eene er van zeer sterk was, verlaten waren. Het scheen, dat zij de paden moesten verdedigen, welke van K. Nesook en K. Moendjing naar de zuidzijde van den Kraton voerden.

Nadat de troepen ten westen van deze laatste kampong in de sawah gerust hadden, zond de generaal Verspyck den luitenant-kolonel Van der Heijden met het rechterhalf 2de en het rechterhalf 9de bataljon en eene sectie artillerie verder in noordoostelijke richting. De generaal bleef met de overige troepen in de sawah.

De luitenant-kolonel Van der Heijden ondervond ook thans niet veel tegenstand, maar hij kreeg vuur in zijn linkerflank, waarschijnlijk uit den Kraton. Hij gaf twee compagnieën van het rechterhalf 9de bataljon, onder kapitein Bn. van Aerssen van Beijeren van Voshol de opdracht in de richting van Lampoe-Idjoe eene verkenning te doen. Door eene vergissing van den aan die colonne toegevoegden gids, kwam zij op een' verkeerden weg en stiet een peloton van de 3de compagnie onder den eerste-luitenant Burgerhoudt op eene vijandelijke benteng, welke zich op ongeveer 250 pas voorwaarts bevond en waaruit hij herhaling gevraagd werd. Deze officier doorliep daarop in den versnelden pas met zijn peloton het voorwaarts gelegen terrein, liet vanuit een greppel drie salvo's geven, rukte daarna verder voorwaarts en drong het eerst de benteng binnen op het oogenblik, dat de vijand haar verliet.

Omstreeks kwart over vier zond de luitenant-kolonel Van

der Heijden zijn chef van den staf, kapitein Vetter, naar den generaal Verspijck met de mededeeling, dat de gids den weg bijster was, dat, volgens diens zeggen, in stede van noordoost te gaan, meer oostwaarts moest zijn aangehouden en dat de colonne nu niet achter de versterkingen van Panglima Polim of Lampoe Idjoe, maar achter Pakan Atjeh was. Hoever die versterkingen nog van de rivier waren, wist de gids niet te zeggen.

De generaal Verspijck begaf zich nu naar voren en niet willende afzien van zijn voornemen om de vijandelijke positie om te trekken en zijne troepen niet willende blootstellen om tusschen Pakan Atjeh, de benteng van Panglima Polim en den Kraton genomen te worden, besloot hij — gelet op het late uur van den dag en de vermoeyenis der troepen — voor heden de operatiën te staken, ten einde die den volgenden morgen te hervatten en thans een bivak in de sawah bij K. Moendjing te betrekken (1).

Omstreeks vijf uur kwam de generaal Verspijck bij den Op-
perbevelhebber in de Missigit, om over de plaats gehad heb-
bende verrichtingen verslag te doen, waarop besloten werd het
rechter- en linkerhalf 2de bataljon, welke korpsen pas te velde
waren en waarbij zich reeds choleragevallen hadden voorge-
daan, zooveel mogelijk te sparen en zo met de cavalerie en de
1de compagnie artillerie naar Penajoeng te doen terugkeeren.

Het rechterhalf 14de bataljon, benevens de 18de compagnie
artillerie, welke batterij de Koeroeng Daroe was overgetrokken,
maar nog tegenover den Taman in reserve stond, werden naar
het bivak van K. Moendjing gezonden om daar, met het rechter-
en linkerhalf 9de bataljon en de drie pelotons mineurs, den
nacht door te brengen.

(1) Toen de generaal Verspijck op den 24sten Januari de vermeesterde
positie van Pakan Atjeh en van Panglima Polim en het nabijgelegen ter-
rein onderzocht, kwam hij tot de ervaring, dat wij 's avonds van den 23sten
slechts 250 passen verwijderd waren van de vijandelijke positie en wij die
op dat oogenblik geheel hadden ongetrokken. Had toen de gids Si Diman
den Generaal beter ingelicht, dan had deze op evengenoemden avond die
positie nog kunnen aanvallen en den vijand eene geduchte les kunnen geven.

In den vooravond werd dit bivak, dat uit eenige vakken droge sawah's, omringd door galangans (dijkjes) bestond, door den vijand op grooten afstand beschoten, waarop dit vuur met 5 granaatkartetsschoten beantwoord werd. De vijandelijke schutters trokken zich daarop terug.

Alvorens verder mededeeling te doen van de orders, welke door den Opperbevelhebber voor den volgenden morgen gegeven werden, willen wij nog eerst vermelden wat door de vesting-artillerie op den 23sten Januari verricht was. Dit wapen zou de omtrekkende beweging, welke dien dag werd uitgevoerd, door zijn vuur uit de verschillende batterijen ondersteunen. Voor elke batterij was het doel, waarop gevuurd moest worden, opgegeven, terwijl seinen (1) met vlaggen den aanvang en de wijze van vuren zouden bepalen. Daar echter des morgens het seintoestel in den waringinboom van de Missigit onklaar geworden was, moesten de bevelen met ordonnansen worden overgebracht.

In de frontbatterij werden de twee achterhaadkanons van 12 cM., welke op den rechtervleugel stonden, van de beddingen afgehaald en op het vrije veld rechts van de batterij opgesteld, opdat zij de versterkingen van Lampoe-Idjoe zouden kunnen beschieten, dat anders slechts zoude kunnen geschieden door het insnijden van andere schietgaten. Ten zeven uur opende deze batterij langzaam haar vuur op de tegenoverliggende werken en staakte het ruim een half uur later op bevel uit het hoofdkwartier. In dien tijd vlogen een paar vijandelijke kanonskogels over de batterij heen.

Daar het vuur uit de Missigit, evenals uit de loopgraafbatterijen, voor onze omtrekkende troepen gevaarlijk zou kunnen

-
- (1) 1. Roode vlag langzaam vuren op de aangegeven punten.
 2. Witte vlag snelvuur " " " "
 3. Blauwe vlag ophouden van het vuur. "
 4. Nederlandsche vlag hevig vuren op de paser en de aangegeven punten.
Bij nacht rood	licht als bij dagsein n ^o 1.
" groen	" " " " n ^o 2.
" wit	" " " " n ^o 3.
" groenen rood	" " " " n ^o 4.

worden, zoo werd hier alleen gevuurd op de versterkingen links (oost) van den Kraton en voor de oosterface der Missigit gelegen, ten einde het geweervuur, dat van tijd tot tijd vrij hevig van daar geopend werd tot zwijgen te brengen.

Uit de achterladers opgesteld in de rivierbatterij werden op den 23sten Januari 5 granaten geschoten op Lampoe-Idjoe en de versterkingen op het riviereiland, van waar gewe- en lillavuur ontvangen werd.

Voor den morgen van den 24sten Januari werd nu door den Opperbevelhebber het navolgende bepaald: »Om zes uur zullen »het rechter- en linkerhalf 2de bataljon en tweederde der cavalerie weder nitrukken om in verband met het rechter- en »linkerhalf 9de bataljon, de 18de compagnie artillerie, de drie »pelotons mineurs, onder leiding van den generaal-majoor Ver»spijk de bewegingen van den vorigen dag voort te zetten en »te trachten de versterking van Panglima Polim en Pakan »Atjeh machtig te worden.

»Het rechterhalf 14de bataljon zal zich naar de Missigit begeven »om aldaar ter beschikking te blijven van den Opperbevelhebber.

»Het hoofdkwartier zal naar Kota Goenoengan verplaatst »worden.

»De Opperbevelhebber zal zich ten 8^{1/2} uur met zijnen staf »en de chefs van de genie en de artillerie derwaarts begeven.

»De vestingartillerie zal ten 6^{1/2} uur (later op 7 uur gesteld) »tot 8 uur 's morgens haar vuur uit de verschillende batterijen, »voor zoover zij daartoe kunnen medewerken, openen op de »versterkingen van Lampoe Idjoe en het riviereiland, ten »einde daardoor den vijand uit zijne voornaamste stellingen te »verdrijven en de verdere omtrekking te ondersteunen.

»Eene gewapende sloepenflottielje, onder bevel van den luitenant-ter-zee 1ste klasse Ducloux en waartoe Zr. Ms. oorlogstoomschepen Zeeland, Metalen Kruis, Citadel van Antwerpen, »Borneo en Vice-Admiraal Koopmans, ieder eene sloep ver»strekten, benevens nog eene ambulancesloep van de Zeeland, »zal rivieropwaarts gaan, haar zoover mogelijk oproeien, ten »einde den langs en over de rivier vluchtenden vijand, zooveel »mogelijk den pas af te snijden.

In den ochtend van den 24sten Januari rukte de generaal Verspijck met de aangewezen troepen uit Penajoeng naar het bivak bij K. Moendjing.

Door een verzuim waren de vivres te laat gezonden, zoodat de bivakkeerende troepen nog niet gegeten hadden. Er moest nog eerst gekookt worden en kon daardoor de beweging eerst om 10 uur aanvangen.

De vijand, die zich gedurende den nacht rustig had gehouden en het bivak niet had gealarmeerd, begon thans van verschillende zijden uit de kamponglanden op onze troepen te vuren.

Eene compagnie van het rechterhalf 2de bataljon en drie compagnieën van het linkerhalf 2de bataljon, onder bevel van den majoor Pfaff, aan wien de kapitein Vetter, chef van den staf der 1ste brigade, werd toegevoegd, werden uitgezonden, ten einde den vijand te verdrijven, met opdracht echter om ten 10 uur weder bij de hoofdmacht terug te keeren. Deze troepen verjoegen den vijand uit K. Aateh, verbrandden daar en in K. Longbatta Noord eenige huizen en kwamen ter bepaelder tijd weder in K. Moendjing terug.

De vestingartillerie had ten 7 uur haar vuur gelijktijdig uit de rivier-, loopgraaf- en missigithatterijen geopend.

De eerste batterij, alwaar nu in opgesteld waren 2 kanons van 12 cM. A, 2 kanons van 8 cM. Zw. en 2 mortieren van 20 cM., had het beste uitzicht op de versterkingen van Lampoe Idjoe en het riviereiland, waarop gevuurd moest worden. De loopgraafbatterij beschoot deze werken uit 2 kanons van 12 cM. V., 2 kanons van 12 cM. A en 1 kanon van 8 cM. Zw. Uit de Missigit kon men richting en afstand slechts bij gissing bepalen, het voorliggend zwaar begroeide terrein belette grootendeels het uitzicht. Dit was ook de reden, waarom van de stukken in dit werk opgesteld slechts 2 kanons van 12 cM. V. en 1 van 8 cM. Zw. aan het vuren konden deelnemen, waartoe bovendien schietgaten en beddingen nog gedeeltelijk veranderd moesten worden. Het vuur werd hier geopend met 2 kartetsen uit de kanons van 12 cM. op het voorliggende begroeide terrein om den vijand, die al vroeg in den morgen met lilla's en geweren geschoten had, van daar te verdrijven.

Door eene onachtzaamheid van den commandant van de 2^e getr. kanons van 12 cM. V. in de frontbatterij had een betreurenswaardig ongeluk plaats. De kapitein, commandant in de loopgraaftbatterijen, begrijpende, dat het vuur uit die batterijen wel eens gevaarlijk kon zijn voor de omtrekkende troepen, wier juiste richting hij niet kende, regelde het vuur zelf en liet onder zijn persoonlijk toezicht uit elk der twee getr. 12 cM. V. een schot doen op het riviereiland en het huis van den sjahbader. Toen die twee schoten (indirect vuur) naar wensch uitvielen, begaf die kapitein zich naar de twee in het vrije veld rechts van de frontbatterij opgestelde achterladers van 12 cM.; nadat die vuurmonden eveneens waren ingeschoten, vervogde meergenoemde kapitein zich bij den nog verder rechts in batterij staande 8 cM. Zw. Op dat oogenblik vuurde de eerste 12 cM. V. weder. Dat schot observeerende zag de commandant der batterijen tot zijn schrik, dat het projectiel over den Kraton heenging en vóórdat nog de commandant der twee 12 cM. V. beroepen kon worden, volgde ook het 2de projectiel uit die vuurmonden in dezelfde richting. De order om dat vuur onmiddellijk te staken werd thans gegeven.

Zoo goed als zeker is het aan te nemen, dat in stede van met de kardoezen van 0.75 KG. de vuurmonden met kardoezen van 1.25 KG. waren geladen geweest en dat zulks noch door den commandant der twee vuurmonden noch door de stukscommandanten werd opgemerkt. De opzet stond onveranderd en bij een kort ingesteld onderzoek hielden de bedieningen vol, dat de lading volgens de voorschriften had plaats gehad, wat evenwel onaannemelijk is.

Een vergelijk trouwens tusschen de schootstafels van het gewone en het indirecte schot toont al dadelijk aan, dat bij onveranderden opzet op bv. 700 M. voor het indirecte schot het projectiel met 1.25 KG. lading 975 M. dracht heeft.

Deze twee te ver gaande projectielen sloegen nabij het bivak van Moendjing in den grond. De eerste granaat sprong en door de scherven werd ongelukkigerwijs de kanonnier 2de klasse Landsheer aan den rechterschouder zwaar gewond, alsmede twee dwangarbeiders minder gevaarlijk, terwijl bovendien een rot van vijf Beau-

montgeweren stuk geslagen werd. De tweede granaat sprong niet.

Onmiddellijk hierop zond de generaal Verspijk, die zich met het 2de bataljon reeds in het bivak van Moendjing bevond, een cavalerist in gestrekten galop naar de Missigit met de order het vuur uit de frontbatterij te staken, daar twee granaten nabij het bivak zijner troepen waren aangeslagen.

In dit bivak was aangekomen Nja Hoesin, volgeling van Toekoe Nek, door den Opperbevelhebber als gids gezonden. Deze, zoowel als de gids Si Diman, beweerde, dat de troepen om de vijandelijke versterkingen van Lampoe Idjoe, als de noordwaarts en daaraan grenzende linie van Panglima Polim om te trekken, door K. Longbatta zuid moesten; van daar liep een goede weg naar Lampoe-Idjoe en zoude men dus de geheele vijandelijke stelling in den rug nemen.

Daar het den generaal Verspijk zeer gewenscht voorkwam om tevens K. Longbatta Zuid, waar Imam Longbatta een der voornaamste legerhoofden van den vijand, zich versterkt had en waar Panglima Polim, de sultan en de voornaamste hoofden van Atjeh verblijf hadden gehouden en voor een deel nog hielden, te veroveren en te bestraffen, kwam het den Generaal raadzaam voor den weg te nemen, door de gidsen aangewezen.

Om 10¹/₂ uur zond de Generaal dan ook den luitenant-kolonel Van der Heijden met het grootste gedeelte der troepen, thans in het bivak Moendjing aanwezig, en wel het rechter- en linkerhalf 9de bataljon en het rechterhalf 2de bataljon, de 18de compagnie artillerie en een peloton mineurs den weg naar K. Longbatta Zuid op.

De overige troepen bleven voorloopig in het bivak, om, naar omstandigheden, de colonne Van der Heijden te ondersteunen of, noordnoordwestwaarts marcheerende, den vijand in de flank aan te tasten zoodra de omtrekkende colonne hem in den rug zoude aanvallen.

Het rechterhalf 14de bataljon keerde, volgens order van den Opperbevelhebber, naar de Missigit terug om zoo de gelegenheid daartoe gunstig was, eene verkenning naar den Kraton te doen.

De Opperbevelhebber was niet vreemd aan de gedachte, dat de vijand, bedreigd door de omtrekking, wellicht den Kraton

zou verlaten of misschien al verlaten had. In den vorigen avond toch had men vermeend volk uit den Kraton te zien aftrekken, hoewel het geweervuur daarnit was blijven aanhouden.

Het vuur uit de belegeringsbatterijen, dat ongeveer 8 uur v. m. gestaakt was, werd om 10 uur weder geopend, doch enkel uit de rivierbatterij, daar de schoten in de richting van Lampoe Idjoe en het riviereiland vanuit die batterij zeer nauwkeurig gericht en goed geobserveerd konden worden. Daar zulks niet het geval was met de front- en missigibatterijen en hun vuur gevaarlijk kon zijn voor de omtrekkende troepen, werd uit het Hoofdkwartier den last gegeven het vuur voor goed uit die batterijen te staken.

Van 10 tot 11 uur werd nu vanuit de rivierbatterij geschoten en dit vuur levendig onderhouden.

Als eene bijzonderheid wordt hier vermeld, dat hij een der laatste worpen uit den mortier van 20 cM., welke op 600 pas op het riviereiland geschiedde, na den val der granaat, eene scherf met veel geweld door de springlading tot in de batterij teruggeslingerd werd, gelukkig zonder iemand te kwetsen.

Ten 11 uur veronderstelde men, dat de omtrekking om den Kraton reeds zoover gevorderd kon zijn, dat de versterkingen van Lampoe-Idjoe door onze troepen in den rug konden aangevallen zijn en wellicht reeds bezet waren. Dit was dan ook de reden, dat op het evengenoemd uur ook het vuur uit de rivierbatterij zweeg. Een worp uit een mortier van 20 cM. was het laatste schot, dat door de belegeringsartillerie gedaan werd.

De luitenant-kolonel Van der Heijden had tengevolge van de mocrassigheid der sawah groote moeite om er met zijne colonne doorheen te trekken en vooral de artillerie moest zich bij dezen marsch zeer inspannen; meermalen gebeurde het toch, dat de paarden tot aan de borsten in den modder wegzakten en zij dan moesten worden afgespannen en de vuurmonden door de manschappen verder gedragen werden. Dikwijls was de eenigste weg, welke gevolgd kon worden, een 0.5 à 0.75 M. breed dijkje tusschen twee sawah's en zelfs bij het marcheeren met de meeste zorg kon niet altijd vermeden worden,

dat de affuiten kantelden en met de bespanningen in den modder vielen. Het duurde ruim één uur, vóórdat de laatste man van de colonne Van der Heijden in K. Lohong was verdwenen.

De vijand maakte van dat oponthoud gebruik om onze troepen van alle kanten — zij het ook op zeer grooten afstand — te beschieten en bezorgde ons een drielal gekwetsten, wat den generaal Verspijck aanleiding gaf om eene sectie artillerie der 4de compagnie, gedeekt door eenige infanteristen, in de sawah naar eene kleine hoogte te zenden, met last om den vijand met granaten te beschieten. Ook de artillerie van de colonne Van der Heijden deed zulks met het gunstig gevolg, dat al spoedig het vijandelijke vuur aanmerkelijk verminderde.

Ongeveer 9¹/₂ uur v. m. was de Opperbevelhebber met zijnen staf nabij de Kota Goenoengan en den Taman gekomen, welke door twee compagnieën van het linkerhalf 12de bataljon, onder majoor Luijnes, bezet waren. Vanuit die versterkingen zag men tusschen struikgewas en geboomte door, een door ons geschutvuur reeds afgekamd stuk aarden wal, vermoedelijk van den Kraton, met een daarachter gelegen wachthuis, dat grootendeels van dakbedekking ontdaan was en waarbij een vrij hooge kenbare waringinboom stond.

Daar op vorige dagen van achter dien wal aanhoudend werd gevuurd en zulks ook in den vroegen morgen van den 24sten Januari nog geschiedde, maar sedert ongeveer 9 uur niet meer plaats vond, deed dit den Opperbevelhebber vermoeden, dat de Kraton niet of slechts zwak bezet zoude zijn.

Om die reden gaf hij ongeveer ten 11 uur aan den luitenant-kolonel Pel, die met zijn korps, rechterhalf 14de bataljon, op den terugmarsch naar de Missigit te Kota Goenoengan was aangehouden, den last eene inlandsche compagnie naar evengenoemd gedeelte van den Kraton te zenden, dit te verkennen en te trachten er binnen te komen en op het daargelegen wachthuis de Nederlandsche vlag te hischen.

De op verkenning gezondene compagnie -- de 3de -- onder den eerste-luitenant Scheepens en waarbij nog was ingedeeld de eerste-luitenant Stevels, terwijl nog aan de compagnie werden toegevoegd eene kleine ambulance onder den officier van ge-

zondheid 1ste kl^s. dr. Greve en een eerste-luitenant der verken-
ningsbrigade met een opnemer, waarbij zich nog de gedele-
geerde van het Roode Kruis, de heer Von Bültzinglöwen
voegde, trok even zuidwaarts van den Taman bij eene door-
waadbare plaats de Koeroeng Daroe door. De compagnie mar-
cheerde verder uit de flank in oostnoordoostelijke richting op
een zeer smal en sterk kronkelend voetpad door kleine tegals
en sawahs, welke omgeven waren door hooge levende paggers.
Na een 5-tal minuten het voetpad gevolgd te hebben, stond
de compagnie eensklaps voor een 4 Meter hoogen aarden wal,
zwaar met bamboe-doeri begroeid. In dien wal was echter eene
kleine coupure, 0,75 M. breed, welke door eene bamboezen
hekdeur gesloten was, terwijl de toegang tot die deur door eene
menigte bamboe-doeritakken versperd was. Van den vijand werd
niets bespeurd of vernomen.

De compagnie hield voorloopig voor en tegen den aarden
wal halt en begrijpelijkerwijs verkeerde elkeen in groote span-
ning wat er verder gebeuren zou. Rij de hekdeur gingen de
eerste-luitenant Scheepens en de luitenant der verkenningen,
geholpen door eenige inlandsche soldaten, aan het werk om
de bamboedoeritakken op te ruimen en de deur stuk te kap-
pen of open te duwen. Nauwelijks was hier een kleine ope-
ning ontstaan of de luitenant der verkenningen op den voet
gevolgd door een inlandsch soldaat, den compagniescomman-
dant en daarop achtereenvolgens de geheele compagnie dron-
gen naar binnen, doch reeds waren enkele oogenblikken te
voren, de heer Von Bültzinglöwen gevolgd door een Euro-
peesch sergeant, die eenige passen noordwaarts van de hek-
deur in de bamboedoeri gesprongen waren en zich met veel
moeite en inspanning er doorheen geworsteld hadden, op den
wal gekomen. Daar Von Bültzinglöwen, noch de Europeesche
sergeant een Nederlandsche vlag bij zich hadden, echter wel
de luitenant der verkenningen, zoo haalde deze officier de vlag
voor den dag en bond haar aan zijn sabel onder den uit-
roep »Leve de Koning'', doch daarop gaf hij de vlag aan
Von Bültzinglöwen zeggende: »hier hebt ge de Nederland-

sche vlag, u komt de eer toe, gij zijt het eerst in den Kraton geweest." (1)

Von Bültzingslöwen bond de vlag evenzoo aan zijn sabel en daarop ging hij met den luitenant der verkenningen naar het eenigszins vooruitspringend gedeelte van den wal, ongeveer 25 M. noordwaarts van de hekdeur, alwaar de hooge, kenbare boom met afdak stond. Van daar waren Kota Goenoengan en Taman met de aldaar gelegerde troepen duidelijk zichtbaar en aan het oog van hen allen vertoonde zich thans de Nederlandsche driekleur, welke door Von Bültzingslöwen in de hoogte werd gehouden.

Die Nederlandsche vlag, Mijne Heeren, welke op den 24sten Januari 1874, 's morgens ongeveer half twaalf voor het eerst op den wal van den Kraton wapperde, ten teken dat Atjeh's vorstenverblijf door Nederlandsche troepen verneesterd was, die Nederlandsche driekleur, zij is deze: (*de Nederlandsche vlag wordt vertoond*) (2). (*Toejuichingen*).

Het was aan allen, die over den wal of door de hekdeur binnengedrongen waren, dadelijk duidelijk, dat men zich niet in een voorwerk, maar wel degelijk in den Kraton zelf bevond en wel omdat nergens een gesloten werk of een doorlopende muur of borstwering werd aangetroffen, ook werd niet het minste verband ontdekt tusschen de verschillende terreinvoorwerpen, als huizen, muren, aardhoopen, heggen, welke men hier en daar zag.

Met het oog dan ook op den weinig verdedigbaren toestand van de binnenruimte en het ongehindert binnenkomen door de coupure in den hoofdwal kreeg de luitenant der verkenningen de overtniging dat de geheele Kraton verlaten was. Hij

(1) Op de vraag nu door den Voorzitter, bij wijze van interruptie gedaan, of de spreker hem den naam van dien dapperen luitenant der verkenningen soms kon mededeelen, maakte de heer Bruinsma met een bescheiden gebaar zich zelven als die persoon bekend; hetgeen door de vergadering met toejuichingen werd begroet.

(2) Deze vlag is door den luitenant der militaire verkenningen geschonken aan het Koninklijk Koloniaal Militair Invalidenhuis op Bronbeek en door Z. E. den luitenant-generaal *Van der Heijden* welwillend ten gebruike afgestaan.

gaf daarom aan den kapitein Von Balluseck, chef der verken-
ningsbrigade, die te paard tot voor den wal gekomen was, het
bericht voor den Opperbevelhebber mede, dat de Kraton geno-
men en geheel verlaten was.

Onderwijl had de eerste-luitenant Scheepens zijne compagnie
aan de binnenzijde van den hoofdwal, waarop enkele stukken
geschuut gevonden werden, opgesteld. Eene sectie mineurs daartoe
afgezonden, maakte weldra den toegang tot de hekdeur vrij,
zoodat de drie overige compagnieën van het rechterhalf 14^{de}
bataljon, welke nog bij Taman stonden en de order ontvingen
zich bij de compagnie van Scheepens te voegen, gemakkelijk
binnen den Kraton konden marcheeren. Aldaar aangekomen,
verdeelde het bataljon zich in tweeën. Twee compagnieën gin-
gen over de loopplank, welke ongeveer 50 passen, nadat de
Koeroeng Daroe bij Pintoe Oekoep binnen den Kraton stroomt,
over dat riviértje gelegen is; de twee andere compagnieën met
het bataljonsvaandel gingen nagenoeg langs den rechteroever
van de Koeroeng Daroe. Bijna gelijktijdig kwamen de twee
colonnes in het binnenste gedeelte van den Kraton en wel op
de plaats, alwaar zich de woning van den sultan, het buskruit-
magazijn en de vorstelijke begraafplaatsen bevonden. Hier werd
voor het eerst een luid hoerra aangeheven en ging de colonne
van den rechteroever, door middel van een alhier over de
Koeroeng Daroe liggende breede loopplank, op den linker-
oever over.

Nadat de twee colonnes weder vereenigd waren en de in-
middels met eene compagnie van het linkerhalf 12de bataljon
aangekomen Opperbevelhebber met zijnen staf zich daarbij had-
den aangesloten, werd naar de hoofdpoort aan de noordzijde
van den Kraton gemarcheerd. Hier aangekomen werd het
vaandel van het 14de bataljon op den muur nabij de poort
geplaatst. De bataljonsmuziek speelde daarop »Wilhelmus" en
»Wien Neêrlandsch bloed", dat gevolgd werd door luide en
langdurige »Leve de Koning" en kondigde alzoo op geestdrift-
volle wijze den omtrekkenden troepen, den bezettingen in Mis-
sigit en loopgraven, alsmede den in Penajoeng achtergebleven
troepen aan, dat de Kraton in ons bezit was.

Geen vijand werd gezien (1).

De generaal Verspijck, die in noordnoordwestelijke richting muziek en gejuich gehoord had, begreep dat wellicht eenig voordeel nabij den Kraton was behaald en ten einde dit, zoo mogelijk, te ondersteunen, spoedde hij zich uit het bivak Moendjing met eene compagnie van het linkerhalf 2de bataljon en twee pelotons cavalerie naar het punt — versterking, zooals later bleek ongeveer 400 M. oostwaarts van den Kraton —, waar daags te voren de beweging was gestaakt. Ook daar hoorde de Generaal nog het herhaald hoerra onzer troepen. Eene sectie infanterie noordoostelijk uitgezonden, werd echter spoedig met schoten begroet, wat de Generaal deed twijfelen of wel de versterking van Panglima Polim verlaten was. Hij begaf zich daarop persoonlijk met de officieren van zijnen staf en eene bedekking langs een pad, dat ongeveer noordwestwaarts liep en was verwonderd daar geen vuur te ontvangen en niets van den vijand te zien. De Generaal gelastte nu aan den eerste-luitenant-adjutant Beijen om met een achttal infanteristen dat pad sluipende te vervolgen en te zien waar het heen leidde, mocht hij vijanden ontmoeten, dan moest hij terugtrekken.

Na verloop van tien minuten zond Beijen het bericht bij eene versterking te zijn, welke hij meende, dat verlaten was. Onmiddellijk spoedde de Generaal zich met de geheele compagnie naar Beijen toe en vond hem reeds in het werk, dat bleek Pakan Atjeh te zijn. Ook de daaraan grenzende versterking van Panglima Polim was verlaten en werd door ons in bezit genomen.

De geheele stelling van den Kraton en voorwerken was alzoo in onze handen.

Intusschen had de eerste-luitenant Munniks de Jongh, adjunct van den staf der 2de brigade, aan den generaal Verspijck van het hoofdkwartier de order overgebracht om de beweging te staken. Deze zond vier cavaleristen naar den luitenant-kolonel

(1) Bedriegt ons geheugen zich niet, dan waren de eenigste levende personen, die in den Kraton achtergebleven waren, twee oude aan cholera lijdende Atjehers. De officiële rapporten maken er evenwel geen melding van.

Van der Heijden met de schriftelijke mededeeling, dat de Kraton door ons bezet was en de beweging op Lampoe Idjoe kon gestaakt worden. Die vier cavaleristen kwamen echter onverrichter zake terug, zij hadden de colonne niet kunnen vinden en waren door het vijandelijk vuur verplicht geweest om terug te keeren. De Generaal zond daarop zijn adjudant, den eerste-luitenant Nieuwenhuijzen, met een peloton infanterie. Aan dien officier gelukte het, niettegenstaande het vuur des vijands, de colonne Van der Heijden op te sporen.

Deze colonne was de K. Lohong, nadat zij de sawahvlakte tusschen deze kampong en K. Moendjing was doorgetrokken, binnengegaan, hoewel zij uit het oosten en noordoosten nu en dan geweer- en lillavuur kreeg, dat dan telkens door eenige welgerichte schoten der artillerie tot zwijgen werd gebracht. Nadat de geheele colonne in het zuidwestelijk deel van K. Lohong geconcentreerd was en aldaar eenigen tijd gerust had, werd de marsch in oostelijke richting vervolgd om aldus aan de versterking van Panglima Polim te komen. De colonne werd steeds in front en op de flanken beschoten en kon door het voor artillerie hoogst moeilijk terrein slechts langzaam avanceeren.

Nu en dan werden door de infanterie eenige salvo's en door de artillerie eenige schoten gedaan, waardoor de vijand dan terugtrok.

Juist had de luitenant-kolonel Van der Heijden het plan gevormd eene in noordelijke richting ontdekte versterking te nemen, toen de door den luitenant Nieuwenhuijzen overgebrachte last werd ontvangen en daardoor een einde aan de beweging gemaakt werd. De colonne keerde naar het bivak van Moendjing terug, vereenigde zich met de aldaar zijnde troepen en begaven lezen zich daarop naar het bivak van Penajoeng.

De Kraton werd den 24sten Januari voorloopig bezet door het rechterhalf 14de en drie compagnieën van het linkerhalf 12de bataljon, de vierde compagnie van dit korps bleef in Kota Goenoengau. Kota Koeboeran Radja werd door een detachement van 1 onderofficier en 12 man bewaakt. Zoowel in de Missigit

als in Pakan Atjeh bleef eene compagnie van het rechterhalf 12de bataljon. Alle overige troepen keerden naar het bivak van Penajoeng terug; terwijl evenzoo de gewapende sloepenflottielje op de Atjehrivier, voor het beoogde doel niet meer noodig zijnde, in den namiddag weder naar de reede terugroeide en aldaar ontbonden werd.

Op den 25sten Januari 's morgens om 10 uur werd de Nederlandsche vlag in den hoogsten boom van den Kraton, groeiende op een heuveltje nabij de noordwestelijke saillant en welke boom vanaf de reede duidelijk zichtbaar was, geheschen onder het spelen der muziek van het Wilhelmus en het Nederlandsch volkslied en onmiddellijk daarop door Zijner Majesteits oorlogsvloot begroet met een koninklijk saluut van 21 schoten en het hijschen der vlag in den top van alle schepen.

Dat heuveltje en die boom bestaan niet meer, doch de Nederlandsche driekleur is sedert twintig jaren onafgebroken boven Kota Radja blijven wapperen; want de Opperbevelhebber besloot, aangezien het vorstelijk verblijf, de Kraton, bij de Atjehsche bevolking niet anders bekend was dan onder den naam van Kota Radja, dien naam te handhaven.

Bij Gouvernementsbesluit dd. 19 Maart 1874, n°. 1, werd deze handeling bekrachtigd. (1)

Hoe Kota-Radja en Omstreken in de afgelopen twintig jaren veranderd zijn, moge blijken uit de hierbijgevoegde teekening (Pl. VI).

Ongetwijfeld was het succes door de omtrekkende beweging op den 23sten en 24sten Januari 1874 verkregen bijzonder groot geweest, daar zij de vermeestering van den Kraton tengevolge had. Die Kraton door het volk van Atjeh voor onoverwinnlijk gehouden, had als zoodanig opgehouden te bestaan. Nimmer had een Europeaan als overwinnaar er den voet in gezet. Eeuwen lang had hij daar gestaan als een bewijs van macht en groot-

(1) Het Gouvernementsbesluit van 19 Maart 1874 n°. 1, luidt: „goed te keuren, dat aan de militaire hoofdstad in Groot-Atjeh, staande op het terrein van den Kraton der vroegere sultans van dat rijk, door den Civielen Regeeringscommissaris en Militairen Opperbevelhebber bij de tweede expeditie tegen Atjeh de naam is gegeven van Kota-Radja.

heid en al was ook veel, zoo niet alles van zijn' vroegeren luister verdwenen, toch bleef hij een heiligdom, dat de graven der vroegere gevierde sultans bevatte en waaraan tal van overleveringen en historische herinneringen verbonden waren.

Wat vonden wij op den 24sten Januari? Een door geschutvuur omwoelde ruimte, waar binnen als het ware geen boom, geen huis, geen plekje was aan te wijzen, dat niet de sporen droeg van de uitwerking onzer springprojectielen; zoo o. a. werden op het kleine plein, waar het steenen kruitmagazijn en de woning van den sultan stonden, niet minder dan 58 trechters geteld, welke door gesprongen granaten waren gevormd. Twee granaten waren zelf op het dak van het kruitmagazijn terecht gekomen en hadden er butsen in gemaakt, terwijl door het dak der woning van den sultan, vlak boven het houten ledikant, een granaat was geslagen.

Verder zag men een grond bezaaid met granaatscherven en nokken en daarbij gelijkende op een terrein met wolfskuilen. Eene versterking met verscheidene gedemonteerde of zwaar beschadigde vuurmonden (1), gehavende en afgekamde borstwering en vernielde poort.

In het algemeen toonden de talrijke sporen van het geduchte artillerievuur ten duidelijkste aan, dat geene bezetting, hoe dapper ook, het op den duur binnen den Kraton had kunnen uithouden.

Voor elkeen werd het duidelijk, dat de vestingartillerie feitelijk den Kraton had leëgeschoten.

Niet ten onrechte, meenen wij, dan ook als slotwoord onzer voordracht een woord van rechtmatige hulde te mogen brengen aan de vestingartillerie, die voor het eerst in onze Indische oorlogen op groote schaal optrad en tengevolge van hare nuntmuntende en doeltreffende vuurleiding een uitwerking verkreeg, waardoor zij een belangrijk aandeel had aan de vermeerstering van den Kraton. (*Toejuichingen*).

(1) Zie voor de vijandelijke vuurmonden, welke in den Kraton en Pakan Atjeh werden aangetroffen, bijlage E.

De VOORZITTER: Verlangt ook een van de leden het woord, hetzij om eenige toelichting te vragen of eenige opmerking te maken. Ik vraag dit uitdrukkelijk omdat er onder de aanwezigen eenigen zijn, die zelf het besproken feit hebben bijgewoond en velen, die in later jaren op Atjeh den oorlog hebben medegemaakt. Vooral voor hen dus is het verhaal van heden avond als het ware eene doorlopende herinnering van groote inspanningen en van behaalden roem.

Maar niet alléén voor hen, neen, voor ons allen wie Nederlands glorie ter harte gaat, heeft het groote drama dat in Atjeh door ons dappere Indische leger afgespeeld wordt eene gewichtige beteekenis en wij hebben met ingespannen aandacht een vooruame episode uit dien oorlog, op zoo uitvoerige wijze door een ooggetuige en deelhebber in den strijd hooren verhalen.

Wanneer thans niemand het woord verlangt, dan wensch ik den geëerden spreker, uit naam van het Bestuur en van de geheele vergadering, te bedanken voor de gehouden voordracht.

De vergadering wordt hierop gesloten.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

BIJLAGE A.

**Beschrijving van des Konings Burgt en de moeilijke
toegangen daartoe enz. enz. (1)**

De krachten des Konings van Achem zijn tamelijk aanmerkelijk, schoon enigen achten dat de zelfden van weinig belang zijn, om dat de stad met geen muren besloten is en eerder een dorp, dan een stad schijnt. De Burgt zelf gelijkt wel een edelmannshuis; want daar is geen vesting, die waardig is daar af te spreken. Hij heeft meer dan een half uur in zijn omkring, en is van gestalte lankwerpig ront, en van een gracht omringt, die vijfentwintig of dertig voeten diep, en ook zo breed is, daar men zwarelijk overkomen kan, omdat de wal met haagdoorn bezet is. D'aarde is naar de zijde van de Burgt opgeworpen, daar zij tot een wal dient, op welks hoogte bambus, of dik riet geplant is, dat zo hoog wast, als esscheboomen, en die zoo dik en dicht staan, dat men niet daar deur kan komen, ja zelfs niet doorzien. En niemand mag, op verbeurte van 't leven, iets daar afbreken en schenden, 't zij van buiten, of van binnen: in voegen dat, toen een dergener, die van de Koning van Achem in Gezantschap naar Hollant gezonden had geweest, in zijn weerkeering, zonder aan dit verbod te denken, een klein takje, ik weet niet bij welke gelegenheid, daar afbrak, de Koning hem terstond dee doden. Deze bambus, of dit riet blijft altijd groen, en de brant kan' er niet in geraken.

Ik heb aan deze Burgt van buiten geen gordijnen, noch punten gezien, schoon' er naar de zijde van de Moskee beginselen van groote rondeelen zijn; maar daar is niets opgemaakt.

Aan de poorten zijn geen valbruggen, noch grachten. Zij hebben 't daar vlak gelaten, en een kleine stene muur van tien of

(1) Blz. 142—144 van de „Beschrijving van de rampspoedige scheepvaart der Franschen met drie schepen uit Honfleur naar Oost-Indien door den Heer General Beaulieu van 1619—1621,” door Glazemaker uit de Fransche taal getrokken en vertaalt — Amsterdam. Door Jan Rieuwertsz en Pieter Arentsz. Boekverkopers. Anno 1669.

twalf voeten hoog gebout, tot steun van een aarde wal, daar, aan weersijden van de poort twee treffelijke kopere stukken geschuts leggen, dewelken tegen degenen, die daar in willen treden, gekant zijn. De deuren zijn niet van planken gemaakt, maar gelijk slagbomen, zoo hoog als de muur. Zij zijn van sterk hout, en worden van binnen niet alleenlijk met grendels gesloten, maar ook met grote dwarsbalken, die in de muren komen, en van binnen met de slentel gesloten worden.

Een klein beekje, dat van de bergen afkoomt, loopt deur 't midden van de Burgt. 't Water daar af is zeer varsch en uitmuntende. Deze Koning heeft' er trappen doen maken, langs de welken men tot op de gront afgaat, om zich daar in te waschen. Eer men ter plaats koomt, daar de Koning gehuisvest is, moet men vier poorten deurgaan, een der welker van gebakke steen opgehaalt is die tot stenn aan een wal dient, de welke ten minsten vijftig schreden breed is, daar veel kleine gegote stukken staan; en ik geloof, dat hier zijn wapenhuis is. Deze wal sluit een deel van een zeer groot hof, dat voor zijn huizingen is, en daar men wel vier duizend mannen in slagordening zou kunnen stellen. Ik heb' er eens drie hondert elefanten gezien. 't Ander deel van 't Hof is van vier grote hutten, en van zekere slach van stene bolwerk besloten, dat over deze wal gebied, daar een borstweering op staat, met veel stukken geschuts, en daar men noch aan boude. Doch hoe 't dieper in de Burgt gebout is, weet ik niet, omdat ik' er niet geweest heb.

Zeker, dit alles is van weinig belang.

Maar d'afgang en toegangen zijn zeer zwaar. Want het lant is van vloedden, moerassen, bomen en hagen zoodanig deurgesneden, dat men nauwelijks daar deur komen kan. Aan d'ingang van de vloet, die zeer gevarlijk is, staat een stene vesting, te weten een groot ront bolwerk, dat over d'ingang gebied, en daar veel stukken geschuts opstaan, die langs 't water schieten, en daar twee gordijnen aanleggen, die ook met veel geschut verzien zijn, en met twee poorten afgesloten worden, van de welken d'een de vloet opwaarts, en d'ander naar de straat strekken. Aan de landzijde worden deze gordijnen door een aarde wal te zamen gevoegt, daar de poort is, die geen valbrug heeft, als ook geen

gracht, gelijk ook niet het vorige van de vesting. De wallen zijn ter plaats, daar 't bolwerk is, gelijk ook de gordijnen, achttien voeten dik, en omtrent twintig hoog. De Koning heeft voor dit bolwerk als een lusthuis doen bouwen, bij 't welk veel vijvers, en treffelijke wandelrijen zijn. Deze gehele plaats is van een aarde wal besloten, die tien of twaalf voeten hoog, en rontom met een gracht verzien is, in de welke twee of drie duizend mannen hun vertrek kunnen hebben. Door deze wal is noch een kleine vesting, met hagen bezet en met een gracht omringt, daar enige stukken geschuts in staan. Omtrent deze vestingen is zeer quaat lant; en schoon men de stene vesting al gewonnen had, zo zou men 't noch quaat genoeg hebben. Want daar zijn moerassen, en veel dijken, en daar na bomen, die zij Nippiers noemen, en zulk een slijmig lant, dat de wilde zwijnen naauwelijks daar deur kunnen komen.

Aan d'oost zijde, langs d'oever der zee naar Pedir, zoo wijt als de vlakte zich uitstrekt, zijn kleine aarde bolwerken, van hagen omringt, en een musketweegs van malkander, op ijder van de welken twee of drie stukken geschuts leggen, en zoo dicht in de hagen zijn gedoken, dat degeen, die niet weet, niet oordeelen zou dat' er zijn.

Bij dag is' er geen wacht; maar des nachts doet de ruitervacht, hiervoor genoemd, de route daaromtrent: en het schijnt dat zij hier d'aankomst meest vrezen, zo om dat die zijde naar Malakka legt, als om dat men aan de zijde naar de vloet de galayen heeft. D'andere zijde van de vloet, te weten naar 't westen, is niet zo moejelijk, en niet zo wel met bolwerken verzien. D'aankomst der schuiten aan d'oever alleen is zeer komerlijk, 't en zij 't geheel stil is. Een pistoolscheut van d'oever ziet men een schans vol water, dat uit de grote vloet kooft, en langs de zee tot aan de kant der bergen stroomt. Deze watergracht is wel veertig voeten breed, en tamelijk diep. Als men daar voorbij is, vind men een vlak en effe velt en naauwelijks een mijl van daar ontmoet men de Burgt, daar men aankomen kan, zonder gracht noch schans te vinden. Zelfs het beste deel van de stat is aan die zijde en heeft geen afsluiting.

BIJLAGE B.

**Opgave van het aantal schoten, dat door de Vesting-
op den Kraton en de aangrenzende**

DATA.	12 c.M. K. A.		12 c.M. K. V.			8 c.M. Zw. V.		
	Gra-naten.	Kar-tetsen.	Gra-naten.	Granaat-kartetsen.	Kar-tetsen.	Gra-naten.	Granaat-kartetsen.	Kar-tetsen.
6 Januari	212 ¹ L	»	76 L	19 L	»	85 L	22 L	»
7 »	47 L	»	23 L	2 L	»	1 L	6 L	»
8 »	25 L	»	6 L	»	»	»	»	»
9 »	28 L	»	12 L	»	»	»	»	»
10 »	24 L	»	6 L	»	»	»	»	»
	14 R	»	»	»	»	23 R	2 R	»
	31 L	»	1 L	»	»	14 L	1 L	»
11 »	7 R	»	39 M	»	»	6 R	4 R	»
	113 L	»	44 L	3 L	»	37 L	11 L	»
12 »	»	»	86 M	4 M	»	37 M	33 M	»
	5 R	»	»	»	»	4 R	1 R	»
13 »	2 L	»	5 L	»	»	39 M	9 M	3 M
	15 R	»	98 M	»	»	12 R	4 R	»
14 »	1 L	»	2 L	»	»	11 L	»	»
	»	»	47 M	8 M	»	12 M	7 M	1 M
	»	»	6 L	»	»	3 R	2 L	»
15 »	»	»	24 M	6 M	»	3 M	5 M	1 M
	»	»	6 L	»	»	»	»	»
16 »	»	»	10 M	1 M	»	3 M	2 M	1 M
	»	1 L	4 L	2 L	»	5 L	»	1 L
17 »	»	»	»	»	»	2 R	»	»
	»	»	9 M	»	»	4 M	4 M	1 M
18 »	»	»	6 L	»	»	»	»	»
	»	»	8 M	»	»	5 L	1 L	1 L
19 »	»	»	»	2 M	»	2 R	»	»
	»	»	8 M	»	»	3 M	»	»
20 »	»	»	»	»	»	5 R	»	»
Transp.	524	1	526	47	»	316	114	9

Artillerie van af 6 Januari tot en met 24 Januari 1874
versterkingen gedaan werd.

Mortieren 20 c.M.			Totaal schoten op elken dag.	TOELICHTINGEN EN MEDEDEELINGEN.
Gra- naten.	Brand- kogels.	Licht- kogels.		
48 ^I L	16 ^I L	7 ^I L	484	L Loopgraaf batterijen.
5 L	»	1 L	85	R Rivierbatterijen.
31 L	»	»	62	M Missigibatterijen.
24 L	»	»	64	I een deel van deze schoten en worpen werd nog ge- daan op de Missigit en hare onmiddellijke omgeving;
»	»	»	69	hoe groot dit aantal was is niet met juistheid op te geven.
40 L	»	»	143	De Belegerings-Artillerie bestond uit:
»	»	»		6 Getr. Br. Kanons van 12 c.M. K. A.
64 L	»	»		6 Getr. Br. Kanons van 12 c.M. K.
»	4 M	»	446	8 Getr. Br. Kanons van 8 c.M. Zw. op Veld-affuit.
»	»	»		4 Br. Mortieren van 20 c.M.
25 M	5 M	»	217	2 Mitrailleurs van Christophe en Montigny.
»	»	»		De munitie-uitrusting voor de Belegerings-Artillerie was:
»	»	»	133	900 puntgranaten / voor de 6 Getr. Br. Kanons van
38 M	6 M	»	62	90 kartetsen / 12 c.M. K. A.
10 M	2 M	»	33	900 puntgranaten
»	»	»		150 puntgranaatkartetsen } voor de 6 Getr. Br.
8 M	2 M	»	61	60 kartetsen } Kanons van 12 c.M. K.
7 L	»	3 L		1260 puntgranaten
16 M	2 M	»	39	192 puntgranaatkartetsen } voor de 8 Getr. Br.
3 L	»	»	5	192 kartetsen } Kanons van 8 c.M.
15 M	»	»	36	200 granaten
1 M	»	»		80 brandkogels } voor de 4 Br. Mortieren van 20 c.M.
20 M	»	»		80 lichtkogels }
				560 salvo's voor de 2 Mitrailleurs.
355	37	11	1930	Op den 7den Januari 1874 werden nog 250 granaten van 20 c.M. van de Marine ontvangen.
				Uit het achterlandgeschut werd niet met puntgranaat- kartetsen geschoten en wel omdat toen nog geen geheel betrouwbaar stelsel van tijdhuizen bekend was.
				De Mitrailleurs zijn tijdens de 2de Atjeh-expeditie slechts éénmaal aangewend en wel bij den aanval op het bivak Penajoeng op den 11den April 1874.

DATA.	12 c.M. K. A.		12 c.M. K. V.			8 c.M. Zw. V.		
	Gra- naten.	Kar- tetsen.	Gra- naten.	Granaat- kartetsen.	Kar- tetsen.	Gra- naten.	Granaat- kartetsen.	Kar- tetsen.
Transp.	524	1	526	47	»	316	114	9
21 Januari	»	»	7 L	»	»	8 L	»	»
	»	»	21 M	1 M	1 M	11 R	»	»
	»	»	»	»	»	22 M	»	»
22 »	»	»	6 M	»	»	1 R	»	»
23 »	»	»	»	»	»	8 M	»	»
	6 L	»	5 L	»	»	»	»	»
	5 R	»	10 M	»	»	4 M	»	»
24 »	34 L	»	23 L	»	»	22 L	»	»
	»	»	20 M	»	2 M	12 M	2 M	»
	34 R	»	»	»	»	38 R	1 R	»
Totalen	603	1	618	48	3	442	117	9

Mortieren 20 c.M.			Totaal schoten op elken dag.	TOELICHTINGEN EN MEDEDEELINGEN.
Gra- naten.	Brand- kogels.	Licht- kogels.		
355	37	11	1930	Hoeveel schoten en worpen door de 18 Bergkanons van 8 c.M. Getr. Br. en de 18 Cochoornmortieren van 12 c.M., behoorende tot de drie compagnieën artillerie, op den Kraton en omstreken van en met 6 tot en met 24 Januari van dag tot dag gedaan zijn, is niet met juistheid op te geven. Tijdens de geheele 2de Atjeh-expeditie werden door de evengenoemde vuurmonden verschoten: 1431 puntgranaten, 300 puntgranaatkartetsen en 118 kartetsen, en geworpen: 965 granaten en 101 lichtkogels. Bekend is het, dat op den 6den Januari op den Kraton en het omliggend terrein gedaan werden: 141 schoten door de 6 Bergkanons van 8 c.M. opgesteld op de Oostface der Missigit, 24 granaten } door de 6 Mortieren van 12 c.M. van de 3de compagnie 4 lichtkogels } artillerie opgesteld op de Oostface der Missigit, 83 granaten door de 4 Mortieren van 12 c.M. van de 18de compagnie artillerie, opgesteld op de z.g. grasvlakte, 36 granaten } door de 4 Mortieren van 12 c.M. van de 4de compagnie 2 lichtkogels } artillerie, opgesteld op de z.g. grasvlakte. Totaal 290 schoten en worpen.
»	»	»	89	
18 M	»	»	23	
8 M	»	»	30	
»	»	»	210	
»	»	»		
»	»	»		
»	»	»		
22 R	»	»		
403	37	11	2292	

BIJLAGE C.

STAAT, bevattende de namen van officieren, onderofficieren en soldaten, die in het tijdvak vanaf de verovering van de Grootte Missiguit tot en met de verneestering van den Kraton (6—24 Januari 1874) gesneuveld of gewond zijn.

Slamboek-nummers.	N A M E N.	Rangen of Graden.	Korpsen.	Datum en bij welke gelegenheid.	Aard der bekomen wonden.	Toelich-tingen.
—	Moynaart, A. E.	1e Luit. gedet. uit Nederland.	14e batalj. Inf.	6 Jan. In de Missiguit.	Matte kogel tegen den rechterbovenarm.	
—	Scheepens, W. L. J.	1e Luitenant.	id.	id.	Matte kogel tegen de maag.	
—	De Wilde, J. J.	Off v. Gez. 1e kl.	Geneeskundige dienst.	id.	Geschoten wond aan den linkerbinnenkel.	
48463	Schindler, J.	Eur. sergeant.	14e batalj. Inf.	id.	Schot door de dij.	
60370	Regouin, A. B. F.	Eur. fuselier.	id.	id.	Schot door den rechterschouder.	
62066	Wisse, A.	id.	id.	id.	Matte kogel tegen de borst.	
62741	Werk, H.	id.	id.	id.	Schampschot tegen de onderkaak.	
63544	Burger, J.	id.	id.	id.	Schampschot tegen den linkerinkel.	
65610	Warner, T. A. H.	id.	id.	id.	Schot door den rechtervoorarm.	
—	Soetens, A. P.	Kapitein.	id.	id.	Vleeschwond aan de rechterdij.	
—	Hoogesteger, P.	2e Luitenant.	id.	7 Jan. In de Missiguit.	Schampschot rechterarm.	
36375	Moerland, L. J.	Eur. sergeant.	id.	id.	Schampschot rechteroor en hand-gewricht.	
61727	Van den Berg, F.	id.	id.	id.	Schampschot op den schedel.	
66097	Matkes, J. H.	Eur. fuselier.	id.	id.	Schampschot rechterbil.	
67375	Ieversluiss, A.	Eur. korporaal.	id.	id.	Schampschot langs de borst.	
81124	Kassan.	Inf. fuselier.	id.	id.	Schot in het hoofd.	
—	Broese van Groenou, W.	1e Luitenant.	Wap. d. Artill.	id.	Niet doordringende hoofdwond.	Overleden.
74416	Sidin.	Stukrijder 2e kl.	id.	id.	Schot in het rechterbeen.	

No.	Naam	Rang	Dienst	Min. en Supp.	id.	Wond	Gesneuveld.
162	—	—	Inf. ge-	—	—	Schot door den rechtervoet.	—
23	—	—	det. b. d. Mineurs.	—	—	—	—
24	—	—	Eur. mineur 2e kl.	—	—	—	—
55557	Van Dijk, J. C.	Kassan.	id.	id.	id.	Schampschot rechterbeen.	—
84109	Moersdijen.	Eur. fuselier.	id.	id.	id.	Schampschot aan het hoofd.	—
39267	Brouns, H.	Inl. fuselier.	12e batalj. Inf.	id.	id.	Schot in het linkerbeen.	—
75709	Sadiman.	Eur. fuselier.	9e id.	id.	id.	Schampschot aan het hoofd.	—
42685	Jansen, C.	Eur. fuselier.	3e id.	id.	id.	Kogelwond.	—
68334	De Ville, E. E. H. N.	id.	id.	id.	id.	Schot linkerwang en hals.	—
62232	Vaessen, J. L. H.	Eur. zieken-	14e batalj. Inf.	id.	id.	Schampschot hoofd.	—
47176	Rietschi, J.	vader.	Hospit. dienst.	id.	id.	Schampschot rechterbeen.	—
80097	Samallo, H.	Amb. korporaal.	3e batalj. Inf.	id.	id.	Schotwond in het rechteroog.	—
47443	Frederiks, J.	Amb. zieken-	Hospit. dienst.	id.	id.	Schot rechterzijde.	—
—	—	oppasser	id.	id.	id.	Schampschot boven de knie van	—
—	—	Majoor.	id.	id.	id.	het rechterbeen.	—
58130	Godin, J. H. C.	Kapitein.	id.	id.	id.	Matte kogel tegen de linkerbil.	—
—	—	Eur. fuselier.	id.	id.	id.	Doordringende vleeschwond rech-	—
67330	Joller, O.	id.	id.	id.	id.	terbil.	—
67860	Ankringa, W.	id.	id.	id.	id.	Matte kogel tegen de linkerbil.	—
57344	Donkerwolcke, E.	id.	id.	id.	id.	Matte kogel tegen de rechterwang.	—
60410	Westers, G.	id.	id.	id.	id.	Schampschot aan het hoofd.	—
61837	Witte, C.	id.	id.	id.	id.	Matte kogel op de borst.	—
82229	Karyodikromo.	Inl. fuselier.	id.	id.	id.	Matte kogel op de borst.	—
76326	Strodkromo.	id.	id.	id.	id.	Geschofen wond met verbrijzeling	—
65754	Dina.	id.	id.	id.	id.	rechterhandgewricht.	—
49840	Heinemann, J. H.	Eur. fuselier.	id.	id.	id.	Schot door den balzak.	—
68007	Grollenman, J.	Eur. korporaal.	id.	id.	id.	Schampschot tegen de linkerbil.	—
81009	Loeba.	Inl. fuselier.	12e batalj. Inf.	id.	id.	Schampschot aan het voorhoofd.	—
65898	Bonten, F.	Eur. fuselier.	id.	id.	id.	Schampschot aan het voorhoofd.	—
82223	Lataloe.	Inl. fuselier.	id.	id.	id.	Schotwond in de rechterbil.	—
66977	Matoetjoe.	id.	id.	id.	id.	Randjoewond aan den linkervoet.	—
—	—	—	—	—	—	Schot door den linkerarm en	—
—	—	—	—	—	—	schampschot rechterborst.	—
—	—	—	—	—	—	Schot in de linkerbil.	—

Stamboek- nummers.	N A M E N.	Rangen of Graden.	Korpsen.	Datum en bij welke gelegenheid.	Aard der bekomen wonden.	Toelich- tingen.
80019	Poasa.	Inf. fuselier.	12e batalj. Inf.	12 Jan. Verovering van Taman en Kota Goe- noengan.	Schot in den rechterschouder.	
56263	Budding, J.	Eur. sergeant.	14e batalj. Inf.	id.	Schot door den rechterschouder.	
59454	Diefenbach, C.	Eur. fuselier.	id.	id.	Schampschot linkerheup.	
62063	Wisse, A.	id.	id.	id.	Schampschot rechterdij.	
66267	Botger, H.	id.	id.	id.	Matte kogel rechterschouderblad.	
67409	Van Slooten, H.	id.	id.	id.	Schampschot linkerbovenarm.	
67401	Hesseling, J.	id.	id.	id.	Schot door den rechterbovenarm.	
67498	Gout, L. M. C.	id.	id.	id.	Matte kogel tegen den linkervoet.	
67512	Guet, A.	id.	id.	id.	Matte kogel tegen den rechter- schouder.	
62289	Reichholdt, J. H.	Eur. korporaal.	Wap. d. Artill.	id.	Schotwond door de beide dijen.	Overleden.
83961	Toresso.	Inf. kan 2e kl.	id.	id.	Matte kogel rechteronderbeen.	
84044	Oessoep.	id.	id.	id.	Schotwond linkeronderbeen.	
66820	Buurman, A. J. J.	Eur. mineur 2ekl.	Min. en Sapp.	id.	Matte kogel tegen het hoofd.	
54045	Schakman, J. H.	Eur. ziekenopp.	Hospit. dienst.	id.	Geschoten wond linkervoorarm.	
76115	Sarinan.	Inf. kan. 2e kl.	Wap. d. Artill.	12 Jan. In de loopgraven.	Schampschot aan de borst.	Overleden.
—	Raaymakers, G. A.	1e Luitenant.	14e batalj. Inf.	13 Jan. Aanval op het bivak Penajoeng.	Schotwond in de borst, rechterdij en rechtervoet.	Overleden.
57368	Klink, W.	Eur. fuselier.	id.	id.	Klewanghouwen hoofd, zijde en beenen.	Overleden.
67426	Groote, J.	id.	id.	id.	Schot in de borst, klewanghouw hoofd.	Overleden.
60568	Troenosmito.	Inf. 1e kl.	id.	id.	Schot in den buik.	Overleden.
53331	Van Outvorst, J.	Eur. korporaal.	id.	id.	Gehouwen doordringende wond in den rug, met kwetsing v. de long,	
					gehouden wond op het hoofd.	
67486	Reijnders, T. A.	Eur. fuselier.	id.	id.	Gehouwen wond achterhoofd en linkervinger.	

63374	Suter, J.	id.	id.	id.	Lanssteek rechterbil.	Gesneuveld.
67603	Koelbergen, W. L.	id.	id.	id.	Klewangh. linkerelleboog, schot rechter schouder, klewanghouw rechter hand m. verl. v. 2 vingers.	
54512	Jansen, S.	id.	id.	id.	Klewanghouw in de linkerhand.	
63748	Wigman, B.	id.	id.	id.	Klewanghouw rechterarmen hand.	
63792	Hunziker, F.	id.	id.	id.	Gehouwen wond rug, klewangh. linkerwijs- en middenvinger.	
77450	Kronosmito.	Inf. fuselier.	id.	id.	Schotwond linkervoet.	
78903	Mangoescentono.	id.	id.	id.	Schampschot linkerschouder.	
80416	Wongsodingo.	id.	id.	id.	Klewangh. en lansst. rechterarm.	
83945	Hoay, J. T. D.	Amb. fuselier.	3e batalj.	Inf.	Schampschot aan de rechterzijde der borst.	
69146	Van den Houven, J. T. D.	Eur. hoornblazer.	12e id.	id.	Kogelwond.	Gesneuveld.
66155	Veldhuis, E. D.	Eur. korporaal.	id.	id.	Schot linkerbovenarm.	
—	Van Hulstijn, P. H.	1e Luitenant.	id.	id.	Kanonischot tegen het linkerbeen.	
77814	Jonkers, H. W.	Eur. fuselier.	id.	id.	Kanonischot.	Gesneuveld.
	Kertowidjojo.	Inf. fuselier.	id.	id.	Schotwond in het hoofd.	
76949	Njono.	id.	9e id.	id.	Schampschot rechterarm.	
67203	Doerahman.	id.	id.	id.	Geschoten wond linkerkuif.	
67346	De Jong, N.	Eur. kan. 2e kl.	Wap. d. Artill.	id.	Schampschot buitenkant linker- bovenarm.	
64436	Hoogenraad, J.	Eur. fuselier.	9e batalj.	Inf.	Schampschot linkervoet.	
57406	Wiegand, F. J.	id.	id.	id.	Geschoten wond linkerkuif.	
—	Van der Heijden, K.	Luit. Kol. Comm. der 1e Brigade.	2e batalj.	Inf.	Schampschot langsden rechterlies en den onderkuif.	
—	Smith, J. P.	1e Luit. Marinier.	id.	id.	Geschoten wond linkervoerarm.	
63629	Bosman, P.	Eur. fuselier.	id.	id.	Geschoten wond achterhoofd.	Overleden.
10226	De Bruin, W.	Marinier 1e kl.	id.	id.	Matte kogel rechterschouder.	
10319	Van Leeuwarden, A. W.	id.	id.	id.	Geschoten wonden beide dijën bo- ven de knieën.	

Stamboek- nummers.	N A M E N.	Rangen of Graden.	Korpsen.	Datum en bij welke gelegenheid.	Aard der bekomen wonden.	Toelich- tingen.
12913	De Fost, H. J. L.	Marinier 3e kl.	2e batalj. Inf.	23 Jan. Ontrekking van den Kraton.	Matte kogel rechterschouder.	
12812	Lijndraaijer, K.	id.	id.	id.	Schampschot linker knie.	
12009	De Haag, J.	id.	id.	id.	Schampschot linkerwang.	
12959	Suijberbuik, P.	id.	id.	id.	Schotwond voorvlakte rechterkeel.	
11718	Witman, C. A.	id.	id.	id.	Schotwond linkerzij.	
12766	Leibert, J. G. A.	id.	id.	id.	Schotwond linkeronderbeen.	
9512	Maronier, C. T.	Marinier 1e kl.	id.	id.	Kogelwond.	
77539	Toerie.	Inf. fuselier.	9e batalj. Inf.	id.	Schotwond in het linkerbeen.	
56785	Winkel, W. H. C.	Eur. sergeant.	id.	id.	Matte kogel rechterbeen.	
55261	Kramer, P. W.	id.	Wap. d. Artill.	id.	Matte kogel linkeronderbeen.	
61323	Meijer, A. J.	Eur. fuselier.	2e batalj. Inf.	24 Jan. Ontrekking van den Kraton.	Geschotenwond in den rechtervoet.	Gesneuveld.
61448	Bouwuis, S. D.	id.	id.	id.	Geschoten wond in den rechter- bovenarm.	
49260	Poel, H.	Afrik. fuselier.	id.	id.	Geschoten wond in den linkervoet.	
9784	Schuman, W.	Marinier 1e kl.	id.	id.	Schampschot aan den rug.	
58486	Engelen, P. J.	Eur. sergeant.	9e batalj. Inf.	id.	Schampschot rechterschouder.	
77017	Sie Bahiman.	Inf. fuselier.	id.	id.	Matte kogel linkervoet.	
62032	Rijkschroeff, R. F.	Eur. sergeant.	id.	id.	Matte kogel rechterenkel.	
65149	Jenoe, L.	Eur. korporaal.	id.	id.	Schampschot rechterdij.	
76706	Kinis.	Inf. korporaal.	id.	id.	Schotwond door den mond.	
79343	Mail.	Inf. fuselier.	id.	id.	Schampschot rechterborst.	
81603	Sodrono.	id.	id.	id.	Schampschot achterhoofd.	
71304	Dieproresso.	id.	id.	id.	Matte kogel been.	
65879	Landsheer, P.	Eur. kan. 2e kl.	Wap. d. Artill.	id.	Granaatscherf in den rechter- schouder.	
54539	Van Poeljen, C. J.	id.	id.	id.	Schampschot rechterarm.	

BIJLAGE D.

Korte beschrijving van Kota Goenoengan en den Taman.

Kota Petjoet, zooals Kota Goenoengan en de 'Taman, ten onrechte genoemd werd, was een door een' steenen muur van 1 M. dikte en 3 M. hoogte ingesloten rechthoek, van 20 M. lengte en 15 M. breedte, de begraafplaats omsluitende der ratoes (sultanes), aangeduid door vele met rijk vergulde inscripties voorziene grafsteen.

De muur was voorzien van eene kroonlijst met fraaie versieringen; een breede trap gaf toegang tot het door dezen ingesloten vierkant, dat beplant was en overschaduw werd door twee groote waringinboomen.

Zuidelijk van de begraafplaats op 5 M. afstands verhief zich de Taman, zijnde een steenen gevaarte of monument tot eene hoogte van 9,16 M., waarvan de basis een achtkantige prisma vormde. Opgetrokken in drie verdiepingen, van buiten gelijkende op eigenaardige boogvormige bladen, met steenen zitplaatsen er tusschen, voerde een trap van buiten door de dikte van den muur heen naar de eerste verdieping.

Het geheel deed denken aan eene ruwe nabootsing der lotusbloem, zooals zij in de Hindoesche legende voorkomt.

Men zegt, dat de sultans gewoon waren hier met hunne volgelingen een luchtje te komen scheppen, en zich ook wel met hunne vrouwen naar hier begaven om op bepaalde tijden sedekah (offerfeest) te kunnen houden, zoowel ter gedachtenis aan overleden familiebetrekkingen, als bij de zwangerschap der sultanes.

Aan de noordzijde sloot tegen de begraafplaats aan eene borstwering met traversen, gezamenlijk eene langwerpige vierkant vormende, met verhakkingen van bamboedoeri ervoor. Ook aan de westzijde was men eene dergelijke versterking begonnen, maar zij was op den 12^{den} Januari nog niet voltooid.

BIJLAGE E

OPGAVE der vijandelijke stukken, die zich na de vermeerstering in den
Kraton en in de versterking Pakan-Atjeh bevonden.

N ^o .	SOORT.	Lengte.	Kaliber.	Metaal.	Toelichtingen.
STUKKEN IN BATTERIJ OP DEN WAL.					
Noorderface.					
1	Kanon	4,30	0,20	brons	onbruikbaar, gedemonteerd. <i>Zie Aanteekeningen.</i>
2	id.	1,26	0,08	ijzer	bruikbaar, ligt op rolpaard. <i>Dezedriestukken</i>
3	id.	3,15	0,15	id.	bruikbaar, in den muurgegraven. <i>(lagen tusschen de</i>
4	id.	5,20	0,17	brons	bruikbaar, in den muurgegraven. <i>poort en de Koe-</i>
5	id.	2,50	0,13	ijzer	onbruikbaar, ingegraven, lag beoosten de Koeroeng Daroe. <i>roeng Daroe.</i>
6	Carronade	1,90	0,12	id.	bruikbaar. <i>Zie Aanteekeningen.</i>
7	Kanon	1,42	0,10	brons	bruikbaar.
8	id.	3,42	0,16	id.	bruikbaar. <i>Zie Aanteekeningen.</i>
9	id.	2,70	0,15	id.	geheel defect (kulas gesprongen).
10	Houwitser	0,90	0,15	id.	bruikbaar, op blok.
11	Kanon	1,10	0,15	ijzer	onbruikbaar (ingegraven).
12	id.	1,90	0,10	id.	onbruikbaar.
13	id.	1,40	0,10	brons	bruikbaar.
14	id.	1,50	—	ijzer	onbruikbaar, ingegraven (kaliber was niet te meten).
15	id.	1,40	0,08	brons	bruikbaar.
16	id.	2,35	0,12	ijzer	bruikbaar.
17	id.	2,32	0,12	id.	bruikbaar.
18	Carronade	0,65	0,08	id.	onbruikbaar.
19	Kanon	1,17	0,08	id.	bruikbaar, op affuit.
20	id.	3,78	0,20	brons	bruikbaar, lag in den hoek van Noorder- en Westerface. <i>Zie Aanteekeningen.</i>
Westerface.					
21	Kanon	2,61	0,10	ijzer	onbruikbaar.
22	id.	2,45	0,12	id.	onbruikbaar, gedemonteerd.
23	id.	1,30	0,08	id.	bruikbaar, lag op rolpaard.
24	id.	1,28	0,08	id.	bruikbaar, lag op rolpaard.
25	id.	2,60	0,12	id.	onbruikbaar.
26	id.	5,52	0,17	brons	bruikbaar. <i>Zie Aanteekeningen.</i>
27	id.	2,57	0,12	ijzer	bruikbaar.
28	id.	2,30	0,12	id.	onbruikbaar, gedemonteerd.
29	id.	1,15	0,09	id.	bruikbaar, lag op rolpaard. <i>Dezedriestukken</i>
30	Houwitser	0,60	0,12	id.	bruikbaar, lag in den zuidwest- <i>(lagen bezuiden de</i>
31	Kanon	2,80	0,12	id.	bruikbaar. <i>[hoek.] Koeroeng Daroe.</i>
Zuiderface.					
32	Kanon	2,33	0,11	ijzer	onbruikbaar.
33	id.	2,55	0,12	id.	onbruikbaar, lag in den zuidoosthoek.

N ^o .	SOORT.	Lengte.	Kaliber.	Metaal.	Toelichtingen.
Oosterfaac.					
34	Kanon	2,38	0,10	ijzer	onbruikbaar.
35	id.	2,30	0,10	id.	onbruikbaar.
36	id.	2,80	0,13	id.	onbruikbaar.
IN DE VERSTERKING VAN PAKAN-ATJEH.					
37	Kanon	1,00	0,06	ijzer	bruikbaar, lag op rolpaard.
38	id.	1,00	0,06	id.	bruikbaar.
39	Draaibas	1,85	0,05	brons	bruikbaar.
40	Kanon	1,35	0,08	ijzer	bruikbaar, lag op rolpaard.
41	id.	1,00	0,03	id.	bruikbaar.
42	id.	2,65	0,11	id.	onbruikbaar, gedemonteerd.
43	id.	2,15	0,12	id.	bruikbaar.
BINNEN DEN KRATON.					
44	Kanon	2,70	0,66	brons	<i>Zie Aanteekeningen.</i>
45	—	1,40	0,33	id.	
46	Kanon	1,30	0,09	id.	bruikbaar, lag op affuit.
47	Achterlader	2,53	0,10	ijzer	onbruikbaar
48	Kanon	1,25	0,10	id.	onbruikbaar (lagen zuidoost van
49	id.	2,30	0,11	id.	onbruikbaar } bet kruittmagazijn.
50	id.	1,35	0,08	id.	bruikbaar, lag op rolpaard
51	id.	1,37	0,08	id.	bruikbaar } lagen bezuiden het
52	id.	2,05	0,10	id.	onbruikbaar } kruittmagazijn.
53	id.	2,05	0,10	id.	bruikbaar } lagen op een muur.
54	id.	3,50	0,19	brons	bruikbaar. <i>Zie Aanteekeningen.</i>
55	Achterlader	2,53	0,10	ijzer	onbruikbaar.
56	id.	2,53	0,10	id.	onbruikbaar.

AANTEKENINGEN.

De stukken, onder Nos. 1, 4, 6, 8, 20, 26, 44 en 54 vermeld, werden naar Nederland opgezonden en Z. M. Koning Willem III aangeboden.

In 1875 schonk Z. M. die stukken aan het Koninklijk Koloniaal Militair Invalidenhuis op Bronbeek.

Kanon, onder N°. 1 vermeld, werd door den Sultan van Turkije in een der jaren 1631—1636 aan den Sultan van Atjeh geschonken. Aan dit stuk werden de menschen, die geroofd waren, met kettingen bevestigd, om op de Atjehsche slavenmarkt te worden tentoongesteld en verkocht. De inscriptie in Arabisch schrift luidt 3e regel van onder: „Z. M. Ibn Schah alan trill allah,” en beteekent: „Zoon van den Koning der Wereld, de schaduw Gods op de wereld.” Daarna volgt de naam, die schijnt te zijn: Balbil ibn Torka.

Op dit kanon bevindt zich een kraus van gouden eikenloof. Die kraus, vervaardigd in de fabriek van Van Kempen te Voorschoten, is omslingerd van een zilveren lint, waarop de namen Palembang, Bali, Banka, Java-oorlog, Pamangkat, Barneo, Bmi, Celebes, Molukken, Lampongs, Timor, Bandjermasin, Sumatra, Montrado, Bondjol, Atjeh. Op den kraus rusten alle decoraties, die hier te lande door den krijgsmann konden of nog kunnen verworven worden, als: de Militaire Willemsorde, het Officierskruis, de Java-

medaille, de Eikenkroon, de Medaille voor trouwen dienst, de Atjeh-medaille, het Eereteeken voor belangrijke krijgsbedrijven, de Medaille voor moed en trouw, de Citadel-medaille, de Nederlandsche Leeuw, het Metalen Kruis en het Zilveren Kruis, alle gedekt door de Koninklijke kroon, terwijl op het door dezen krans omgeven gladder bronzen middenvak te lezen staat: „Geschenk van Z. M. Koning Willem III ter vereering van allen, die hun leven voor „Koning en Vaderland veil hadden in onze Overzeesche bezittingen en ter „herinnering aan den onbezweken, volhardenden moed onzer zoo dappere „land- en zeemacht te Atjeh 1875,” terwijl onder aan den rand tegen den krans te lezen is: „Koninklijke goedkeuring bij kabinets-rescript van 16 „September 1875, N°. 36.”

Deze krans werd door Zijne Majesteit bij Hoogstdezelfs bezoek aan Bronbeek op den 12en Augustus 1881, eigenhandig op het kanon geplaatst.

Carronade, onder N°. 6 vermeld, op affuit, behoord hebbende tot de marine der Bataafsche Republiek, werd het in den Kraton gevonden. De Atjehers hadden het in bezit gekregen door het afloopen van een koopvaardijship.

Kanon, onder N°. 8 vermeld, dit stuk geschut is met koper gemonteerd. Het is niet met zekerheid op te geven of dit stuk gesprongen is door het onhandig inbrengen van een puntgrauaat door de Atjehers, dan wel door ons onbruikbaar is gemaakt met lithofracteur.

Kanon, onder N°. 20 vermeld. Op dit stuk staat een duif met een takje in haren bek, d. i. het zinnebeeld van den vrede, echter wordt ook beweerd, dat de duif bij de Atjehers het zinnebeeld des doods is.

Kanon, onder N°. 26 vermeld, was nog geladen en wel met:

1°. 10 KG. Ruggelsch buskruit in een kardoes van gevlochten biezen;

2°. een prop van kapok;

3°. een bekapte ijzeren 24-ponds kogel;

4°. een ijzeren kogel van 12 pond met Arabisch opschrift;

5°. een zak met eenige honderden looden geweerkogels;

6°. een paar handenvol gekapt lood;

7°. een lange kartets, bestaande uit een bus van opgerold plaatijzer met omgeklonken bodem en deksel, welke bus gevuld was met gekapt ijzer, granaatscherven enz.

Deze lading was aangestampt met kiezel en klei, en vulde de ziel tot over de helft.

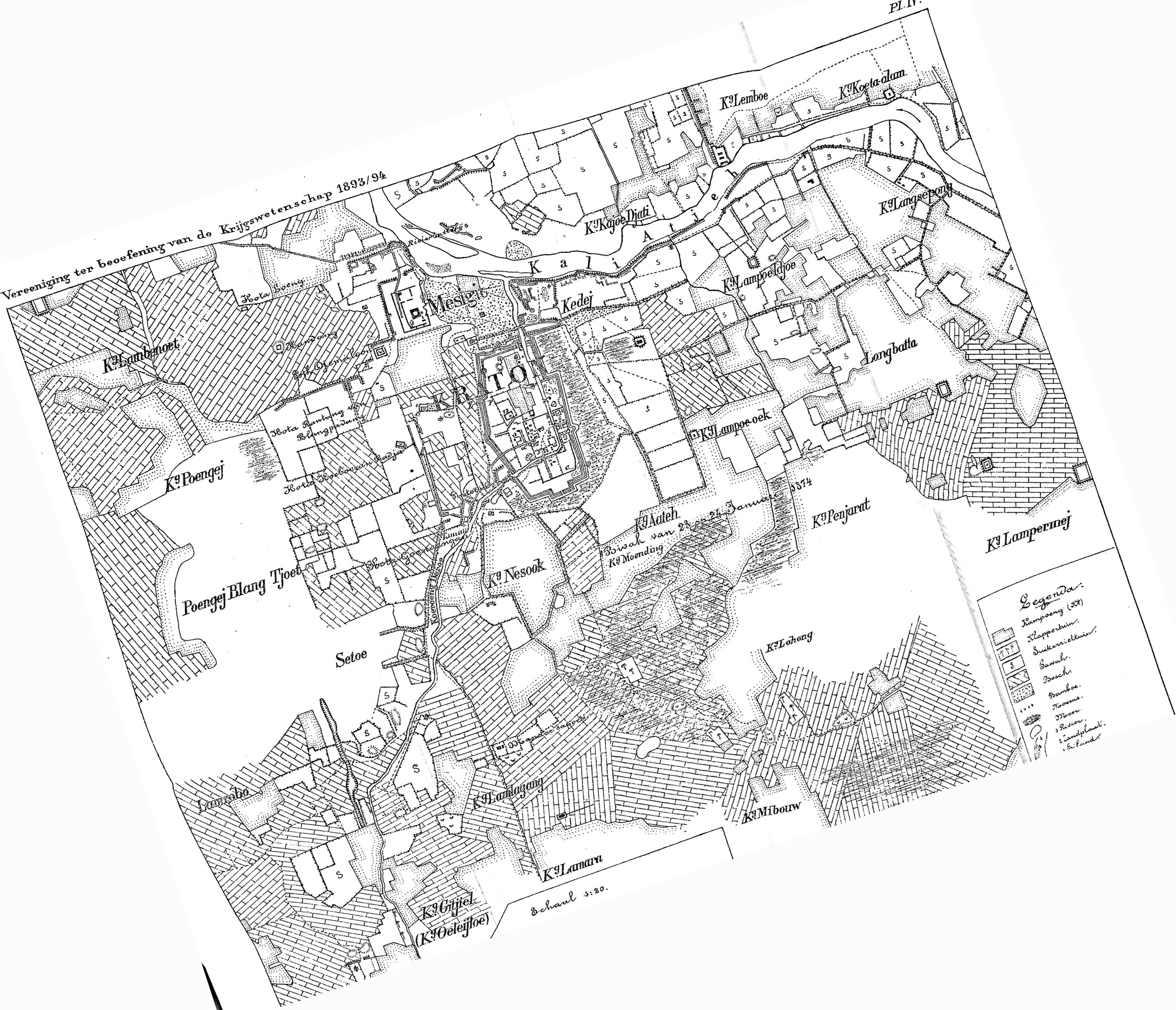
Kanon, onder N°. 44 vermeld, is een z.g. steenstuk. Omtrek kop 2,17 M.; afstand monding tot 1e band 1,24 M.; tappen 1,46 M.; 2e band 2,19 M. Dit stuk is versierd met het wapen van Jacobus I, Koning van Engeland, Schotland, Ierland en Frankrijk en Prins van Wales. Behalve dit wapen en het „Jacobus Rex” leest men er op de namen der makers en het jaartal der gieting: „Thomas and Richard Pit Brethren made this piece anno 1617.”

Waarschijnlijk heeft Jacobus I het aan Sultan Iskander Moeda, welke in dien tijd te Atjeh regeerde, ten geschenke gegeven. Zeker heeft die vorst niet bedoeld den Atjehers een krachtig verdedigingswapen te geven, want het stuk met eene metaaldikte van slechts 4 cM. is weinig geschikt om er uit te vuren. Bij het kanon lagen twee steenen kogels van 80 cM. in middellijn, welke zich thans ook in het Koninklijk Koloniaal Militair Invalidenhuis op Bronbeek bevinden.

Nog zij hierbij vermeld, dat het aan Z. M. Koning Willem III behaagde om, bij Koninklijk Besluit van 12 Mei 1874, N°. 9, eene afzonderlijke medaille, de z.g. Atjeh-medaille in te stellen voor hen, die hadden deelgenomen aan de krijgsverrichtingen tegen Atjeh in 1873 en 1874. De medaille, brons verguld, werd vervaardigd uit het in Atjeh gedurende de eerste en tweede expeditie veroverd bronzen geschut. Welke stukken voor het gieten dier medailles gebruikt zijn, is ons niet bekend.

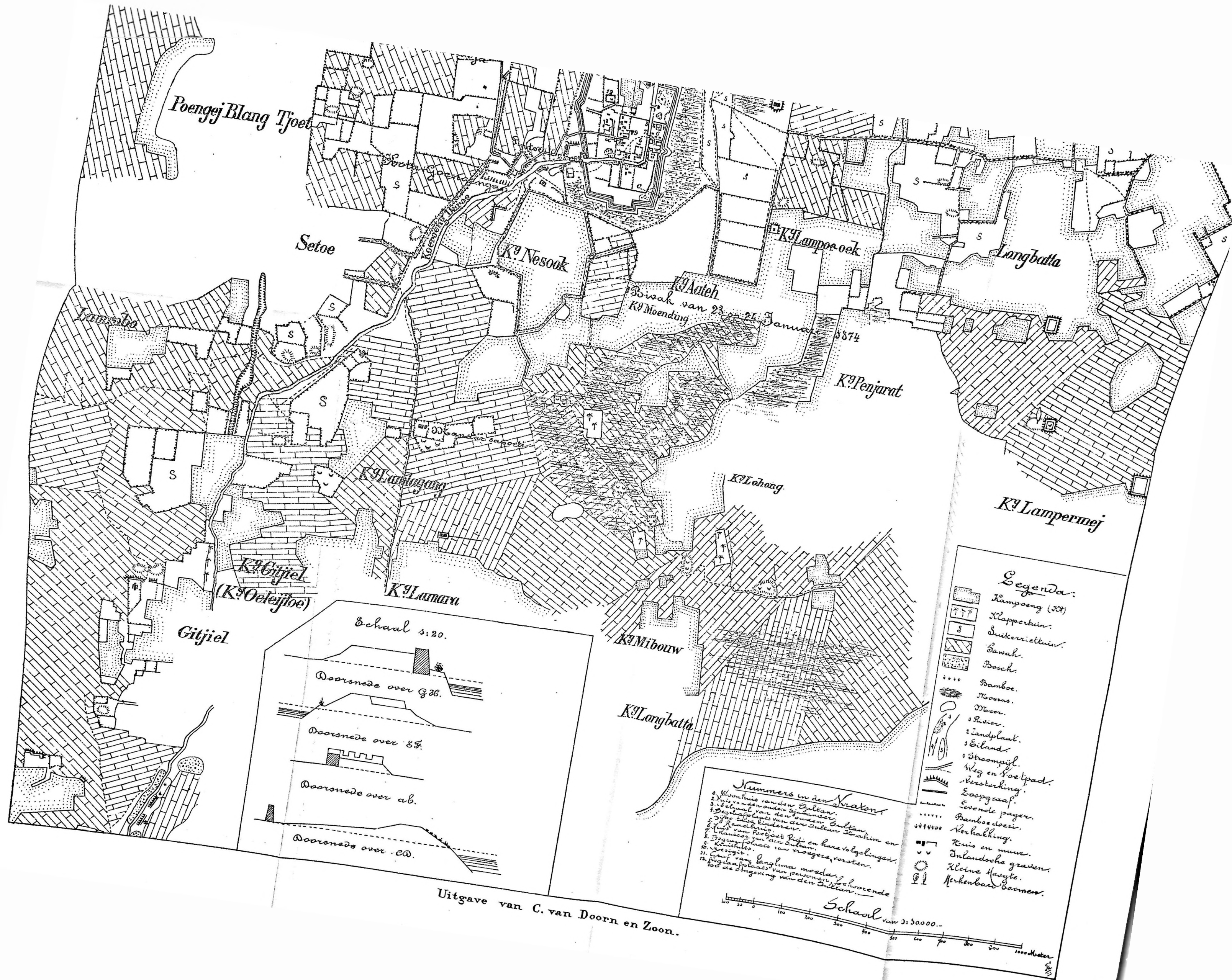
Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap 1893/94

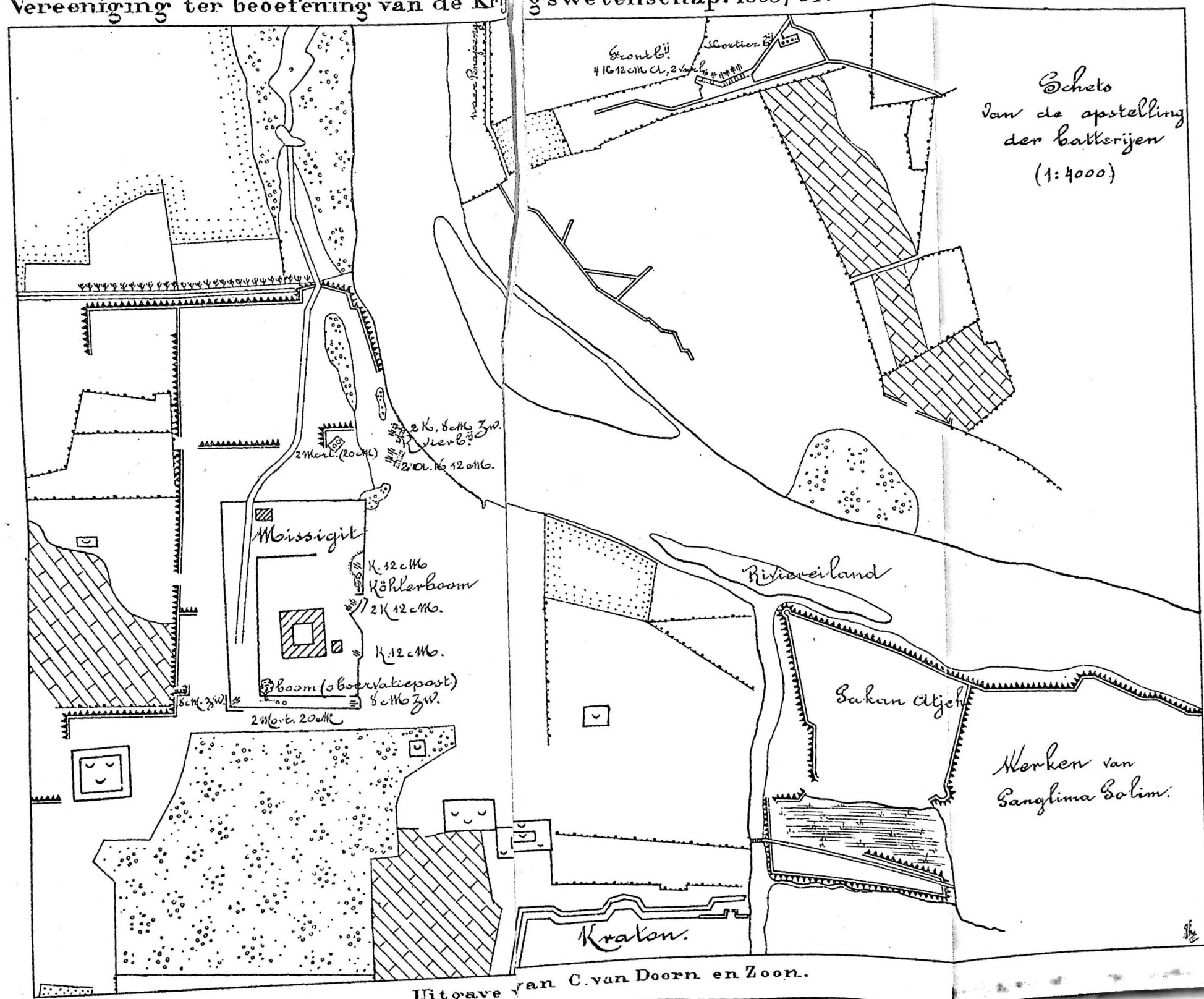
PL. IV.

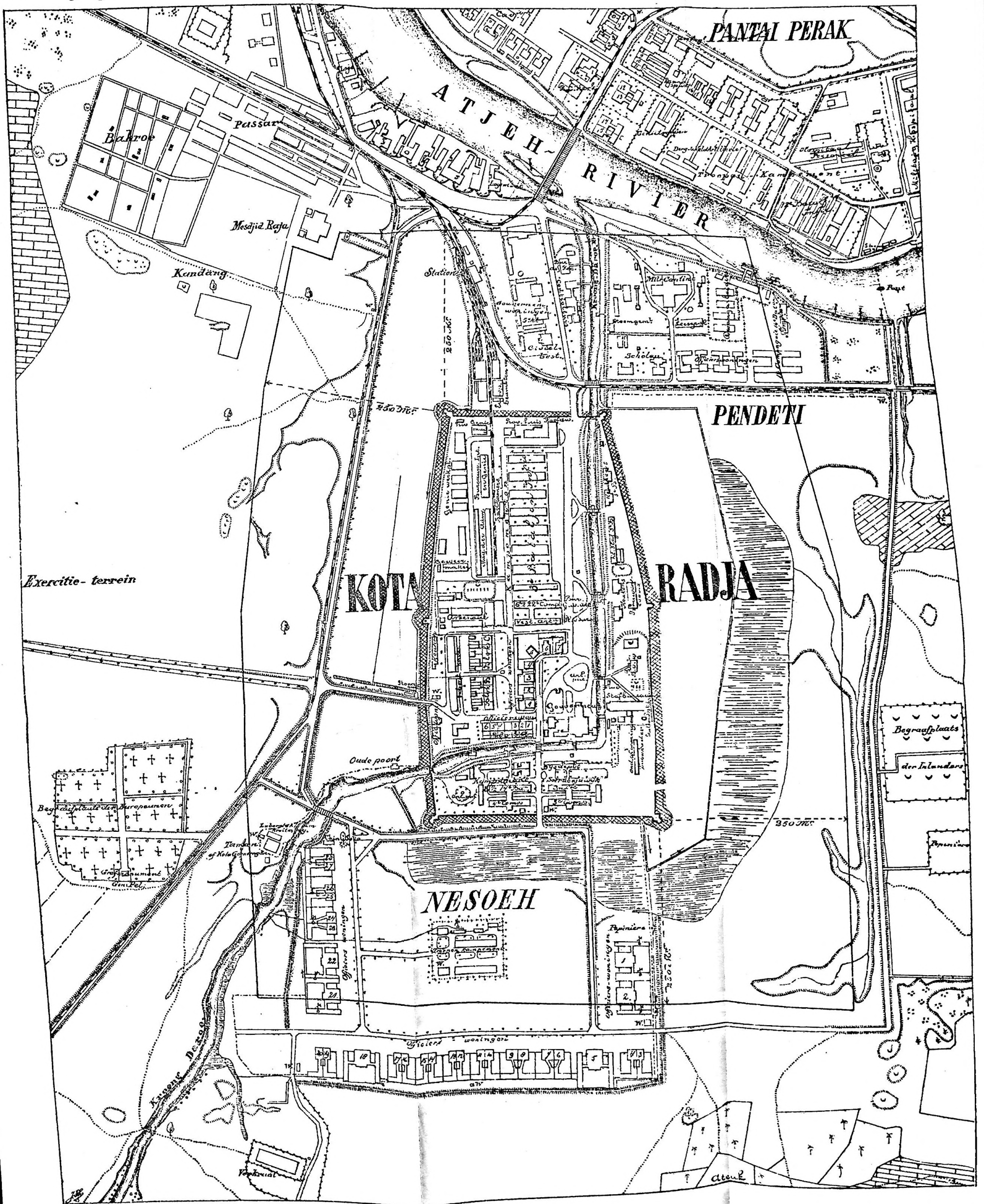

- Legenda:**
- Kampoeng (K)
 - Klapperbos.
 - Suikerrietbos.
 - Banah.
 - Bosch.
 - Pamboe.
 - Koers.
 - Wasser.
 - Rivier.
 - Sandplant.
 - Land.

Schaal 1:20.

Schaal van 1:5000.

